

**Mongolian
Economy**

2023 ОНЫ 07 САР

ТУСГАЙ ДУГААР

Welcome to
MONGOLIA
2023

МАНАЙ АЖЛЫН ҮЗҮҮЛЭЛТ

2022 оны IV улирлын тойм мэдээ
(2022 оны 12 сарын 31-ний байдлаар)

OTMongolia OTMongolia Oyu Tolgoi OTMongolia OTMongolia

АЮУЛГҮЙ АЖИЛЛАГАА

Аюулгүй ажиллагаа нь бидний нэн тэргүүний зорилт. Аюултай гэж үзсэн ямар ч ажлыг ажилтан бүр шууд **зогсоох** эрхтэй.

2022 онд

31,318,709
Хүн/цаг

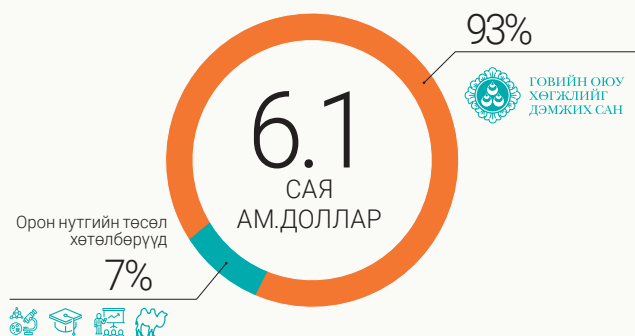

Гүйцэтгэл
0.19

2022 оны дөрөвдүгээр улирлын байдлаар гэмтэл, бэрллийн давтамжийн үзүүлэлт 200,000 хүн/цаг тутамд 0.19 ногдож байна.

ОРОН НУТГИЙН ТОГТВОРТОЙ ХӨГЖЛИЙН ТӨСӨЛ, ХӨТӨЛБӨРҮҮД

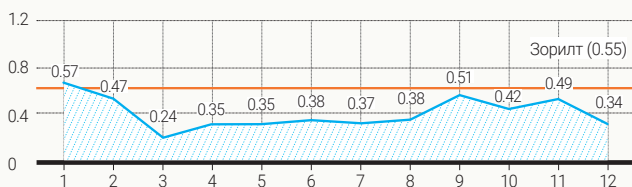
(сая ам.доллар)

2022 онд тогтвортой хөгжилд чиглэсэн төслүүдэд 6.1 сая ам.долларын санхүүжилт олгожээ.

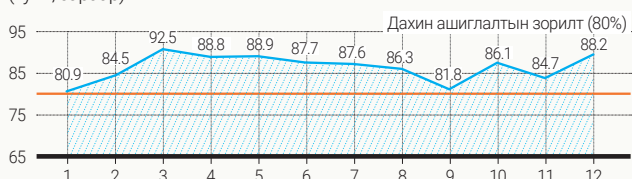
УСНЫ ХЭРЭГЛЭЭ

(Нэг тонн хүдэр боловсруулахад зарцуулсан усны хэмжээ, шоо метр, сараар)

УС ДАХИН АШИГЛАЛТ

(хувь, сараар)

БОЛОВСРОЛ СУРГАЛТ

(Нийт хүн/цаг)

ГОВИЙН ОЮУ
ХӨГЖЛИЙГ ДЭМЖИХ
САН, МАЛЧИН
ӨРХИЙН ОЮУТНЫ
ТЭТГЭЛЭГ

2010 оноос хойш
Өмнөговийн 432 оюутан

БОЛОВСРОЛЫН
ХӨТӨЛБӨР
(Тэтгэлэг, бусад хөтөлбөрүүд)

2011 оноос хойш
3,773 оюутан

ЗАЛУУСЫН
ХӨГЖЛИЙН
ХӨТӨЛБӨР

2013 оноос хойш ахлах
ангийн 1,330 сурагч

2022 онд нийт 831,655 хүн/цагийн сургалтад ажилтнуудаа хамруулан ур чадварыг нь өсгөсөөр байна.

МОНГОЛ АЖИЛТНУУДЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ

Үүрэг 90%

97%

Нийт ажиллах хүчний 97 хувийг монгол иргэн бүрдүүлж байна. Харин 31.6 хувь нь гүний уурхайн төслийн ажилтнууд юм.

УС АШИГЛАСНЫ ТӨЛБӨР

(2013 - 2022)

86.45%

2022 онд ус дахин ашиглалтын түвшин дунджаар 86.45 хувьд хүргэв.

CREATING PROSPERITY.
TOGETHER.

SCAN ME

Агуулга

Хөгжил 06

“Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг хэрэгжүүлэх эдийн засгийн суурийг бий болголоо

Хөрөнгө оруулалт 08

Монгол Улсад үргэлжлүүлэн хөрөнгө оруулахыг урьж байна

Инфографик 12

Хөрөнгө оруулалт 14

Г.Түвдэндорж: Төрийн бүх байгууллага хөрөнгө оруулалтыг хамгаалах, дэмжих үүрэг хүлээнэ

Мега төсөл 20

Хөрөнгө оруулалт татах хөгжлийн төслүүд

Төв банк 22

Хөрөнгө оруулалтын төрөлжсөн банкны эрх зүйн орчин бүрдлээ

Элчин сайдууд

Х.Кобаяши: Монгол Улс мэдээллийн технологийн салбарыг үсрэнгүй хөгжүүлэх боломжтой **24**

Майкл С. Клечески:

Монголд хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг татах асар их нөөц, боломж бий **24**

Цай Вэньруй: Монгол Улс нь “Бүс ба Зам”-ын хойд шугамын чухал тулгуур бүс нутаг **25**

К.Ивкоф: Канадын анхаарч буй нэг гол талбар бол “ногоон эдийн засаг” **25**

Уул уурхай 26

Хөрөнгө оруулалт хүлээсэн уул уурхай

Авлигатай тэмцэх жил 31

Ухрах замгүй авлигын эсрэг тэмцэл

Олон улсын харилцаа 32

Монгол Улс ба олон улсын харилцаа

Шинэ сэргэлтийн бодлого 36

Зуун боломж дэлгэрэг!

Төмөр зам 40

Эхлээд боомтуудаа төмөр замаар холбоно

Цахим шилжилт 44

Бид далайд гарцгүй ч оюун санааны хувьд хил хязгааргүй

Хөдөө аж ахуй 46

Уламжлалт аж үйлдвэрээ сэргээх цойлогчийн эрэлд

Байгаль орчин 50

Ногоон хөгжлийн сэргэлтэд 15 их наяд төгрөг шаардлагатай

Сэргээгдэх эрчим хүч 52

Дараагийн Оюу толгойг хаанаас олж болох вэ

Соёлын бүтээлч

үйлдвэрлэл 54

Зөөлөн хүчний бодлогыг хэрэгжүүлэх том “амбиц”

Залуу үе 56

Монголын залуус – Өөрчлөлтийн хурдасгуур

Монголын эдийн засгийн форум 58

Ч.Ганхуяг: Монголын ирээдүйг хамтдаа бүтээлцье

Худалдаа хөгжлийн банк 62

О.Орхон: IPO-гоор татсан хөрөнгө Ногоон болон тогтвортой санхүүжилтийн зээлийн эх үүсвэр болно

М-Си-Эс Кока-Кола 64

“Vio Millenia” байгалийн эрдэст усыг экспортолно

Ард кредит ББСБ 65

Финтек ба Phygital түйвээлт

Mongolian
Economy

ҮҮСГЭН БАЙГУУЛАГЧ, ЭРХЛЭГЧ: Д.БЭХБАЯР (9999 4248) | РЕДАКТОР: Н.ЭНХБАЯР (9916 1303) | АНГЛИ РЕДАКТОР: РОБЕРТ ЙОХАН ШРАЙВЕРС | СЭТГҮҮЛЧИД: Б.ШҮРЭНЧИМЭГ | ОРЧУУЛАГЧ: М.АРИУНЗАЯА | ДИЗАЙНЕР: Ш.ОЮУНДАРЬ | МАРКЕТИНГИЙН АЛБА: 9409 2904

ISSN 2664-195X

E-mail: info@mongolianeconomy.mn | FACEBOOK: Mongolian Economy | TWITTER: EconomyMongolia

СЭТГҮҮЛ ЗАХИАЛГА: МОНГОЛ ШУУДАН (УТАС: 7007 8916) | ТҮГЭЭМЭЛ ШУУДАН (УТАС: 7011 5015)

ARD САНХҮҮГИЙН НЭГДЭЛ

ARD | ДААТГАЛ
SINCE 1994

ARD КРЕДИТ
ББСБ

ARD ТЭТГЭВРИЙН
ДАНС

ARD МЕНЕЖМЕНТ
КОМПАНИ

ARD ПРОПЕРТИЗ
КОМПАНИ

ARD СЕКЮРИТИЗ
ҮЦК

ARD АКТИВ
ХЗХ

ARD ЛИЗИНГ
КОМПАНИ

ARD БИТ

ARD
АКАДЕМИ

CRYPTO
NATION

ҮНДЭСНИЙ
ХУВЬЧЛАЛЫН
САН

ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАГЧ
ҮНДЭСТЭН
БАЯЛГИЙН САН

ardshop.mn

МОНГОЛ
ШУУДАН

UBX Ulaanbaatar
Securities Exchange

idax

SCOPN
SECURITY CHAIN OPEN PLATFORM ALLIANCE

good
platform

M.O.S.T
FINTECH

MONGOL
DEFI

ТЭНГЭР
SYSTEMS

KIDS
Stronger. Together.

ТЭНГЭРЛИГ
МЕДИА ГРУПП

ART

Diverse
Solutions

metaland®

GrapeCity®
Mongolia

Хүчтэй. Хамтдаа.

www.ardholdings.com

“Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг хэрэгжүүлэх эдийн засгийн суурийг бий болголоо

Монголын Засгийн газраас төсвийн орлого, гадаад худалдаа, төлбөрийн тэнцэл, валютын нөөцийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн томоохон бодлогуудыг цаг алдалгүй оновчтой хэрэгжүүлсний үр дүнд эдийн засгийн өсөлт цар тахлын өмнөх түвшнийг давсан сайн мэдээг дуулгахад таатай байна.

Саяхныг хүртэл зөвхөн манай улс ч гэлтгүй бусад улс цар тахлын хүндрэлээс болж хилээ хаан, хатуу хөл хорио тогтоож, улмаар гадаад худалдаа тасалдаж, эдийн засаг саарсан, хүндхэн сорилттой тулгарч байсан. Үүнтэй зэрэгцэн геополитикийн хурцадмал байдал үүссэн нь дэлхий нийтээр нийлүүлэлтийн тасалдлыг бий болгож, улмаар эрчим хүч, хүнсний бүтээгдэхүүний үнэ өсөхөд нөлөөлсөн. Үүний өсөлтийн эсрэг хөгжингүй орнуудын хэрэгжүүлсэн мөнгөний эрс хатуу бодлогоос шалтгаалсан эдийн засгийн тодорхойгүй байдал, бэрхшээлүүд одоо ч үргэлжилсээр байгааг мартаж болохгүй.

Өнгөрсөн онд манай улс урд хөршийн Тэг-Ковид бодлогын

Б.Жавхлан
Сангийн сайд

хязгаарлалтуудаас шалтгаалж, уул уурхайн голлох бүтээгдэхүүнүүдээ экспортолж чадахгүй хүндхэн өдрүүдтэй тулж, улмаар 2021 оны эхний улиралд эдийн засаг 3.9 хувиар агшсан. Экспортын тасалдалтай зэрэгцэн геополитикийн хурцадмал байдлын нөлөөгөөр импортын голлох бүтээгдэхүүнүүдийн үнэ огцом өссөн нь манай төлбөрийн тэнцлийн алдагдлыг нэмэгдүүлж, гадаад валютын улсын нөөц 2.4 тэрбум ам.доллар болж буурахад нөлөөлсөн юм. Тухайн үед Монгол Улс дефолт зарлах уу, эсвэл

ОУВС-гийн хөтөлбөрт хамрагдах уу гэсэн хоёр сонголттой тулгарч байлаа.

Гэсэн хэдий ч Засгийн газраас нүүрсний экспортыг нэмэгдүүлэхэд анхаарч, БНХАУ-ын Засгийн газартай олон удаагийн хэлэлцээр хийх, цар тахлын үед халдвар хамгааллын дэглэмийг чанд сахин нүүрсний тээврийг үргэлжлүүлэх арга хэмжээг шуурхай хэрэгжүүлсэн. Үүний үр дүнд зогсонги байдалд ороод байсан нүүрсний экспортыг богино хугацаанд хэвийн үргэлжлүүлж чадлаа. Мөн БНХАУ-ын хөл хоригийн дэглэмийг зөрчихгүйгээр,

жолоочгүй тээвэрлэлт хийх AGV автомат удирдлагатай тээврийн хэрэгслийг амжилттай нэвтрүүлэв.

Түүнчлэн “Гадаад валютын албан нөөцийг нэмэгдүүлэх зарим арга хэмжээний тухай” 362-р тогтоолыг батлуулж, валютын орлого төвлөрүүлэх, нүүрсний оффтэйк гэрээтэй холбоотой асуудлуудыг цэгцэлж, уул уурхайн биржийн тогтолцоог бүрдүүлэх ажлуудыг амжилттай хийж гүйцэтгэлээ.

Үүний үр дүнд 2022 оны эцэст нүүрсний экспорт төлөвлөсөн 18 сая тонноос 31.7 сая тоннд хүрч урьд өмнө байгаагүй өсөлтийг үзүүлсэн. Ингэснээр нийт экспорт түүхэн дээд хэмжээнд буюу 12.5 тэрбум ам.доллар хүрч, гадаад худалдааны тэнцэл 60 хүртэл хувиар өссөн юм. Улмаар манай гадаад валютын улсын нөөц 3.4 тэрбум ам.долларт хүрч, эдийн засаг 4.8 хувиар өсөж, эдийн засагт гэрэл аслаа. Төсвийн орлого төлөвлөгөөнөөс 1.8 их наяд төгрөгөөр давж, тэнцвэржүүлсэн тэнцэл 65.3 хувиар сайжирсан.

Ингэж эдийн засгийн ►

► голлох үзүүлэлтүүд сайжирсан нь дэлхий дахиныг хамарсан хүнд цаг үед иргэдийн амьжиргааны түвшин, макро эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангахын тулд бүтцийн болон төсвийн томоохон бодлогууд, гадаад өрийн дунд хугацааны стратегийг цаг алдалгүй оновчтой хэрэгжүүлж, хичээнгүйлэн ажилласны үр дүн юм.

Үүний нэг тод жишээ бол сүүлийн гурван жилийн хугацаанд Засгийн газар нийт 1.6 тэрбум ам.долларын өрийн зохицуулалтыг төсөвт дарамт учруулахгүйгээр амжилттай хийж чадсан. Тухайлбал, 2012 онд Засгийн газар хамгийн анх удаа босгосон “Чингис” бондын үлдэгдэл 136.8 сая ам.долларыг 2022 оны арванхоёрдугаар сард, 2016 онд гаргасан “Мазаалай” бондын үлдэгдэл 132.6 сая ам.долларыг 2021 оны дөрөвдүгээр сард хугацаанд нь төлж барагдууллаа.

2023 оны нэгдүгээр сард “Сенчури-2” төслийг амжилттай хэрэгжүүлж, Засгийн газраас 2017 онд босгож байсан “Тэрэгэ” бондын үлдэгдэл төлбөр 368.4 сая ам.долларыг бүрэн барагдуулж дууслаа. “Сенчури-2” төслийн хүрээнд хөрөнгө оруулагчдаас ес дахин их захиалга авч, хүүгийн түвшнийг бууруулж

Нийт экспорт 12.5 тэрбум ам.доллар болж түүхэн дээд хэмжээнд хүрч, гадаад худалдааны тэнцэл 60 хүртэл хувиар өсөв

чадсан нь энэхүү өрийн зохицуулалтын арга хэмжээг амжилттай болсныг, мөн бид хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг сайн хадгалж ажиллаж байгааг харуулж байна. Олон улсын санхүүгийн зах зээл дээр Монгол Улсын Засгийн газар хариуцлагатай байж чадаж байгаагаа батлан харуулж, гадаад өрнөөс шалтгаалсан дефолт болох эрсдэлээс бүрэн ангижирч, зээлжих зэрэглэлээ тогтвортой хэвээр хадгалж чадлаа.

Эдийн засгийн байдал сайжирч тогтворжсоноор олон улсын зах зээл дээр Монгол Улсад итгэх итгэл нэмэгдэж байна. Цаашид Засгийн газар гадаад өрийн сахилга батыг чанд сахих үүргийг гадаадын хөрөнгө оруулагчдын өмнө хүлээх болно.

Эдийн засгийн идэвхжилийг урт хугацаанд тогтвортой түвшинд хадгалахын тулд бид “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын Боомтын сэргэлтийн хүрээнд хилийн боомтуудын үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх, гарцыг нэмэгдүүлэх, зорчигч болон ачаа тээвэрлэлтийн хилээр нэвтрүүлэх үйл явцыг

хурдацтай сайжруулсаар байна. Мөн нүүрсээ биржээр дамжуулан “уурхайн ам” нөхцөлөөр хямд зарж байсныг “хил” нөхцөлөөр ил тод, нээлттэй борлуулах зэрэг томоохон шинэчлэлүүдийг богино хугацаанд хийлээ.

Үүнтэй холбоотойгоор нүүрсний экспорт эхний хагас жилийн байдлаар 28 сая гаруй тонн болсон нь өнгөрсөн оны эхний 11 сарын хэмжээтэй дүйцэж байна. Уул уурхай болон эдийн засгийн бусад салбарын сэргэлтийн нөлөөгөөр Монгол Улсын эдийн засаг энэ оны эхний улиралд 7.9 хувиар өсөж, гадаад валютын улсын нөөц 12 хувиар нэмэгдэж 3.8 тэрбум ам.долларт хүрлээ.

Засгийн газраас 2020 онд “Алсын хараа-2050” урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичгийг боловсруулан батлуулсан. Урт хугацааны хөгжлийн зорилтод хүрэхэд чөдөр тушаа болж буй хүчин зүйлсийг цаг алдалгүй шийдвэрлэхийн тулд “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг боловсруулан, хэрэгжүүлж байна.

Өнгөрсөн хугацаанд учирсан олон хүндрэл бэрхшээлийг төсөв санхүүгийн хариуцлага алдалгүйгээр зөв бодлогоор шуурхай шийдвэрлэсний үр дүнд бид “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг амжилттай хэрэгжүүлэх

эдийн засаг, төсвийн суурийг бий болголоо. Үүнийг улам бэхжүүлж, цаашид “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг төр, хувийн хэвшил, гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хамтын хүчин чармайлтаар хийх болно.

Монгол Улсын дараагийн 10 жилийн дунд хугацааны хөгжлийн зорилтод төсвийн бодлогыг чиглүүлж, бизнес эрхлэгчдийг татварын бодлогоор дэмжин, өрийн зохистой бодлогыг хэрэгжүүлж гадаад өрийн дарамтыг бууруулж, олон улсын байгууллагуудтай хамтын ажиллагаагаа өргөжүүлэхэд төвлөрч ажиллана. Мөн бид эдийн засгийн гол чагт болсон экспортын урсгалыг нэмэгдүүлж, эдийн засгийн суурийг хоёр дахин тэлж, дундаас дээгүүр орлоготой улс орнуудын тоонд багтаж, урт хугацааны тогтвортой, хүртээмжтэй өсөлтийг бий болгож чадна гэдэгт итгэлтэй байна.

Монгол Улс хөрөнгө оруулалт, бизнесийн орчныг улам сайжруулах, гадаадаас ирэх эдийн засгийн дарамтаас ангид байх, эдийн засгийн дархлааг бэхжүүлэх бүрэн боломж байна.

Иймээс та бүхнийг манай орны хөгжил цэцэглэлтийн нэгэн хэсэг болж, хөрөнгө оруулан хамтран ажиллахыг урьж байна. ■

Хөрөнгө оруулалт

Монгол Улсад үргэлжлүүлэн хөрөнгө оруулахыг урьж байна

Хуулийн болон эдийн засгийн баталгааг олон улсын сайн туршлагад нийцүүлэн сайжруулсан

Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (ГШХО) нь ажлын байрыг шинээр бий болгож, эдийн засгийг тэлэх өндөр ач холбогдолтой. Тиймээс Монгол Улс хөрөнгө оруулалт татах, хамгаалах механизмыг бүрдүүлж, 2024 онд ГШХО-ыг дөрвөн тэрбум ам.долларт хүргэхээр төлөвлөж байна. "Орчин үеийн дэвшилтэт технологийг ашиглан агаарын геофизикийн хайгуулын цогц судалгааны ажлыг эхлүүлж, хайгуул хийх талбайг 20 хувьд хүргэж, уул уурхайн салбар дахь хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэхэд ихээхэн хүчин чармайлт гарган ажиллана" хэмээн Эдийн засаг, хөгжлийн сайд Ч.Хүрэлбаатар хэлсэн.

Улс болон гадаад улсын иргэд хооронд хөрөнгө оруулалтын маргааныг шийдвэрлэх тухай 1965 оны "Вашингтоны конвенц" (ICSID), НҮБ-ын "Комиссын арбитрын дүрэм" (UNCITRAL), "Эрчим хүчний харт" зэрэг олон талт гэрээнд нэгдэн орсон. Мөн 43 улстай Хөрөнгө оруулалтыг хөхиүлэн дэмжих, харилцах хамгаалах хэлэлцээр, 26 улстай Давхар татварын гэрээ байгуулаад байна.

Эдгээр хоёр болон олон талт гэрээний дагуу

хөрөнгө оруулалтын хамгаалалтын үндсэн шударга байдал, эрх тэгш хандах, үл ялгаварлах, хөрөнгийг хууль бусаар хураан авахгүй байх зэрэг баталгааг хангах үүрэг Засгийн газар хүлээсэн байдаг. Үүргээ зөрчсөн тохиолдолд хөрөнгө оруулагчаас Засгийн газрын эсрэг хөрөнгө оруулалтын маргааны нэхэмжлэл гаргах эрхтэй.

Гадаад худалдааны таатай нөхцөл бүрдүүлж, экспортын зах зээлийн боломжийг тэлэх зорилгын хүрээнд Монгол Улс Ази, Номхон далайн худалдааны хэлэлцээрт нэгдэн орсноор БНСУ, БНЭУ, БНХАУ, Шри Ланка, Бангладеш, Лаос руу ойролцоогоор 11 мянган төрлийн бараа бүтээгдэхүүнийг экспортлох боломж бүрдэж байгаа юм. Мөн Европын холбооны Хөнгөлөлтийн Ерөнхий Систем GSP+ статустай болсноор Европын Холбооны гишүүн орнууд руу 7200 төрлийн бараа бүтээгдэхүүнийг, зөвхөн Монголд хөрөнгө оруулахаас гадна түүхий эдийн нөөцийг нь ашиглан боловсруулж, үйлдвэрлээд, буцаагаад экспортлох боломжтой.

Засгийн газраас хөрөнгө оруулалт, бизнесийн орчныг сайжруулах хүрээнд хууль эрх зүйн орчныг

► боловсронгуй болгох, хөрөнгө оруулагчийн эрх ашгийг хамгаалах, институцийн тогтолцоог сайжруулах, төрийн үйл ажиллагааг цахимжуулж, хялбаршуулах зэргээр бүхий л хүчин чармайлт гарган гадны хөрөнгө оруулагчдыг татахаар ажиллаж байна.

Гадаадын хөрөнгө оруулалт татах цогц арга хэмжээний хүрээнд энэ оны хоёрдугаар сард Хөрөнгө оруулалт, худалдааны агентлаг шинээр байгуулах Засгийн газрын тогтоол гарсан. Тус агентлаг нь дан ганц уул уурхайгаас гадна хөдөө аж ахуй, мэдээлэл технологи, аялал жуулчлал, эрчим хүчний салбаруудад хөрөнгө оруулахад нь хөрөнгө оруулагчдад дэмжлэг, үйлчилгээ үзүүлнэ.

Тус агентлаг нь хөрөнгө оруулалтын орчин, хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг сайжруулахад нэн тэргүүнд анхаарч, гадаадын хөрөнгө оруулах боломжуудыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр ажиллах бөгөөд долоодугаар сарын 2-ноос үйл ажиллагаагаа эхлүүлнэ.

Манай улс эдийн засгаа төрөлжүүлэхийн тулд аялал жуулчлал, хөдөө аж ахуй зэрэг түүхий эдийн нөөц ихтэй салбартаа гадаадын хөрөнгө оруулалт татах ихээхэн сонирхолтой. Тухайлбал, хөдөө аж ахуйн болон Хөшигийн хөндий зэрэг чөлөөт бүсүүдийг хөрөнгө оруулалтаар үйл ажиллагааг нь идэвхжүүлж эдийн засгийн эргэлтийг нь түргэсгэх боломж бий. Чөлөөт бүсүүдэд худалдаа, экспор, үзвэр, үйлчилгээ, логистик зэрэг үйлчилгээ эрхлэх боломжтой.

Чөлөөт бүсийн тухай хуулиар гааль, хөдөлмөр эрхлэлт, татварын тусгай дэглэмтэй, зөвхөн тухайн бүсэд үйлчлэх давуу эрх бий. Засгийн газраас сүүлийн хоёр жилд хил, боомтын хүчин чадлыг нэмэгдүүлэхэд анхаарсан. Удахгүй Ханги-Мандал, Гашуунсухайт-Ганцмод боомтыг холбохивол экспортын хүчин чадал нэмэгдэж илүү хямд өртгөөр, илүү их бараа бүтээгдэхүүн тээвэрлэх боломж бүрдэнэ. Бүх аймгийг хатуу хучилттай автозамаар холбосон гэх мэтчилэн суурь дэд бүтцээ бүрдүүлээд байна.

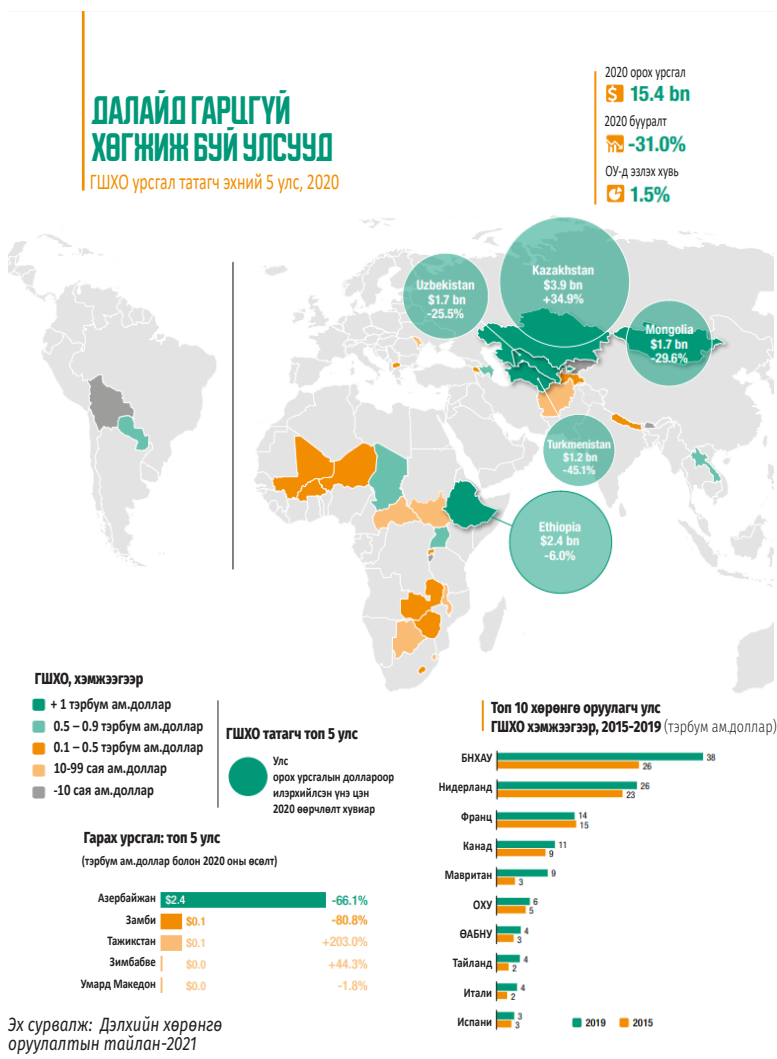
Монгол Улсын баруун өмнөд, өмнөд бүс нутаг нь сэргээгдэх эрчим хүчний арвин нөөцтэй бол аж үйлдвэрийн чиглэлээр ган, зэс хайлуулах, арьс шир, газрын тосны үйлдвэрийн төслүүдийг хэрэгжүүлэхээр ажиллаж байна. Мөн түргэн хоолны газар, жижиг дэлгүүр гэх мэт франчайз бизнесүүд хүлээлтээс давж ажиллаж байгаа тул амжилттай яваа олон улсын бизнес загварыг

Гадаадын хөрөнгө оруулалт татах замаас монголчууд буцах эрхгүй

Монголын үйлчилгээний салбарт нэвтрүүлэх боломжтой гэдгийг хөрөнгө оруулагчдад бодитоор харуулж буй. Монголын ноолуур, хөдөө аж ахуйн салбар ч итгэл найдвар төрүүлэхүйц гэдгийг онцлох нь зүйтэй.

Манай улс анх 1993 онд Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хуультай болж, 2013 онд шинэчлэн найруулж, баталсан. Уг хуулиар хөрөнгө оруулагчид үзүүлэх дэмжлэгийг татварын ба татварын бус хэмээн ангилж, хөрөнгө оруулагчийн татварын орчныг тогтвортой байлгах баталгааг төр гаргаж, уул уурхайн бус хөрөнгө оруулалтыг дэмжсэн заалт оруулсан зэрэг сайжруулалт хийсэн. ►

Далайд гарцгүй хөгжиж буй орнуудын ГШХО-ын урсгал, шилдэг 5 эдийн засагтай орон

► Харин энэ удаа Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого “Алсын хараа-2050”, “Шинэ сэргэлтийн бодлого”, Монгол Улсын хөгжлийн 2024 оны төлөвлөгөөнд туссан зорилт, арга хэмжээг хэрэгжүүлэх хүрээнд Эдийн засаг, хөгжлийн яамнаас Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулан УИХ-д зургаадугаар сард өргөн мэдүүлсэн.

Үүнээс өмнө 65 хоногийн хугацаанд хуулийн төслийг монгол, англи хэлээр цахим хуудсанд байршуулж, олон нийтээс санал авсан. Мөн олон улсын байгууллага, хөгжлийн түнш, Элчин сайдын яамд, мэргэжлийн холбоод, бизнесийн зөвлөл, танхимууд, төрийн байгууллага зэрэг гадаад, дотоодын 120 гаруй байгууллагын 250 орчим төлөөллийг оролцуулан хуулийн төслийн нээлттэй хэлэлцүүлгийг хоёр удаа, хөрөнгө оруулагч, мэргэжлийн холбоодын төлөөлүүдтэй 10 гаруй цуврал уулзалтыг зохион байгуулж олон нийтийн оролцоог хангаж ажилласан юм.

Хөрөнгө оруулагчдын хамгийн их айж, болгоомжилдог өөр нэг зүйл бол маргаан шийдвэрлэх процесс. Хуулийн төсөлд ирүүлсэн саналуудын дунд хөрөнгө оруулагчийн баталгаа, гомдол, маргаантай холбоотой зарчмын саналууд болон дагалдах хуулиудаар зохицуулах шаардлагатай саналууд дийлэнх хувийг эзэлжээ. Мөн татварын болон татварын бус урамшуулал, хөрөнгө оруулагч болон төрийн байгууллагуудын эрх, үүргийг тодорхой болгох санал ирүүлсэн.

Монгол Улс хууль, эрх зүйн зохицуулалтын түвшинд гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтад нээлттэй улс боловч бусад жишиг оронтой харьцуулахад хөрөнгө оруулалт харьцангуй бага хэвээр байна. Гадаадын хөрөнгө оруулалт татахад хөрөнгө оруулалтын таатай эрх зүйн орчин, тогтвортой байдал, хуулийн хэрэгжилтийг хангах, татварын болон татварын бус урамшуулал зэрэг нь нэн чухал юм. Тиймээс энэ удаа Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулиа илүү чамбайруулж өмнөх алдаа дутагдалтай зүйл, заалтыг засаж залруулах, гадаадын болон дотоодын хөрөнгө оруулагчид, аж ахуйн нэгж, олон улсын байгууллагаас ирсэн саналуудыг тусгахаар зорьж байна. Энэ хүрээнд хөрөнгө оруулалтын баталгааг сайжруулах, хөрөнгө оруулагчдад үзүүлэх дэмжлэг, төрийн үйлчилгээг сайжруулж, хялбаршуулахыг зорьж доорх 10 зарчмын асуудлыг хуульд шинээр тусган боловсруулжээ.

Хөрөнгө оруулалт, худалдааны агентлаг нь хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг сайжруулахад нэн тэргүүнд анхаарна

1. Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг хориглосон, хязгаарласан зарим зохицуулалтыг арилгав.
2. Хуулийн болон эдийн засгийн баталгааг олон улсын сайн туршилагад нийцүүлэн сайжруулсан.
3. Хөрөнгө оруулагчийн эрх ашгийг хамгаалах зөвлөл буюу гомдол шийдвэрлэх тогтолцоог бүрдүүлж, гомдлыг шийдвэрлэх асуудлыг нарийвчлан тусгасан.
4. Хөрөнгө оруулалтын маргааныг олон улсын арбитрын журмаар шийдвэрлүүлэх эрхийг баталгаажуулна.
5. Хөрөнгө оруулалтыг хамгаалах, дэмжих үүргийг төрийн бүх байгууллагын чиг үүрэг болгон тодорхойлж тусгасан.
6. Татварын ялгамжтай болон ойлгомжгүй байдлыг арилгах зорилгоор татварын урамшууллын асуудлыг татварын хуулиар зохицуулах, суутган татварын хувь хэмжээг ижил тэгш болгох өөрчлөлт оруулсан.
7. Төрөөс хийх төлөвлөгөөт хяналт шалгалтын давхардлыг арилгах зохицуулалтыг оруулсан.
8. Виз, оршин суух зөвшөөрөл авах процессыг хялбаршуулж, хөрөнгө оруулагчид давхар ачаалал үүсгэх зохицуулалтыг бууруулсан.
9. Тогтворжуулах гэрчилгээ олгох шалгуурыг хялбаршуулж, цахимаар олгох нөхцөлийг бүрдүүлсэн.
10. Газар ашиглах харилцаатай холбоотой хуулийн хийдэлтэй зохицуулалтыг Газрын тухай хуультай нийцүүлэн шийдвэрлэсэн.

Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл батлагдсанаар эдийн засгийн өсөлт, ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, Монгол Улсын өрсөлдөх чадварыг сайжруулах зэрэг олон эерэг нөлөө үзүүлэх юм. Уг хуульд орох хамгийн гол өөрчлөлтийн нэг нь хөрөнгө оруулагчдыг гадаад, дотоодоор нь ялгаварлан авч үздэг заалтуудыг өөрчлөх юм. Тодруулбал, уг хуулийн төсөлд гадаадын хөрөнгө оруулалттай хуулийн этгээдийн хөрөнгө оруулалтын хэмжээ болох 100 мянган ам.долларын босгыг арилгах юм. Одоогоор энэ босгыг дэлхийн 200 гаруй орноос 24 орон л хөрөнгө оруулагчдад тавьдаг.

Мөн гадаадын хөрөнгө оруулагч тус бүрийн оруулсан хөрөнгө оруулалтын хэмжээ гэх заалтыг ►

► Олон нийтээс ирсэн гол саналууд

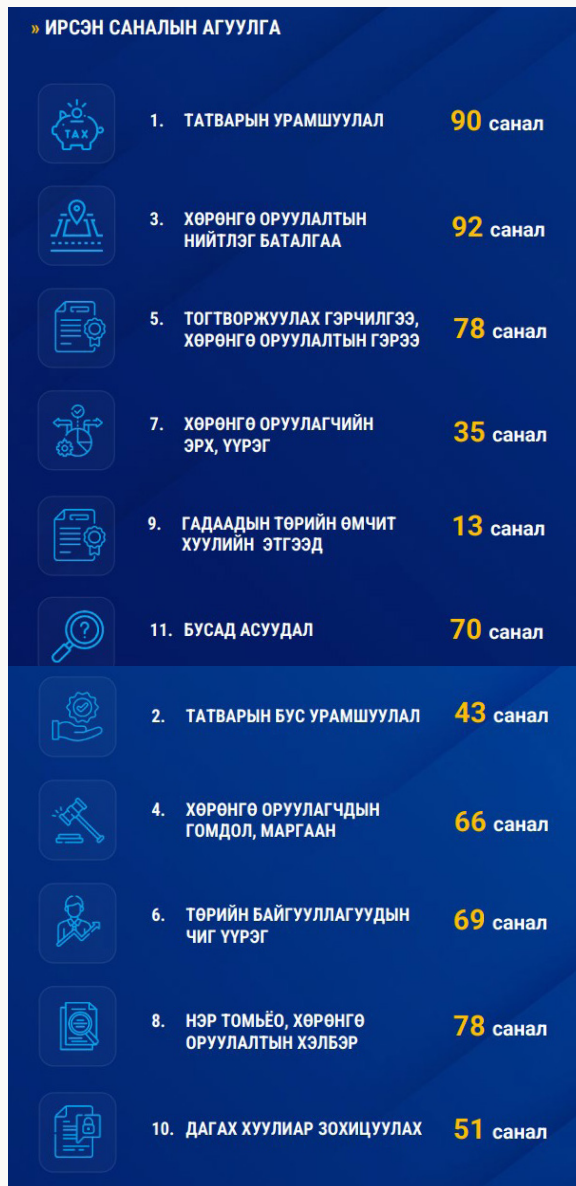

хасах, дагалдах хуулийн өөрчлөлтөөр бусад салбарын хуульд байгаа хөрөнгө оруулалтыг хориглосон хязгаарлалтыг арилгах, гадаадын хөрөнгө оруулалттай хуулийн этгээдийн улсын тэмдэгтийн хураамжийн хэмжээг 350 мянган төгрөг буюу 100 ам.доллар болгох аж. Мөн гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийг бүртгүүлэх үйл ажиллагааг хялбаршуулна. Тодруулбал, хоёр өдрийн дотор аж ахуйн нэгж бүртгэх ажиллагааг шийдэх юм.

Хуулийн төсөл нь үндсэн долоон бүлэг, 33 зүйлээс бүрдэх бөгөөд дагалдаж Хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай, “Хуулийн хэрэгжилтийг хангуулах тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл болон холбогдох бусад 18 хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг хамтад нь боловсруулжээ.

Эдийн засаг, хөгжлийн сайд Ч.Хүрэлбаатар “Монгол Улсад бизнес хийхээр орж ирсэн хөрөнгө оруулагч зургаа, цаашлаад 16 жил шүүхээр явсан тохиолдол гарсан. Бараг Гиннесийн номд бичигдэхээр үйл явдал. Тиймээс хөрөнгө оруулагчтай холбоотой маргааныг шийдвэрлэх зөвлөл байгуулахаар хуулийн төсөлд тусгасан. Хөрөнгө оруулагч хүсвэл Арбитр болон шүүхээр асуудлаа шийдүүлэх боломж нээлттэй” гэв. Мөн тэрбээр “Монгол Улс гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг татаж, хувийн хэвшлийг дэмжихгүй л бол цаашид бидэнд сонголт байхгүй гэдгийг өнгөрсөн хугацааны алдаа, оноо харууллаа. Тийм учраас гадаадын хөрөнгө оруулалт татах замаас монголчууд буцах эрхгүй. Хөрөнгө оруулалт татаж байж Монгол Улс богинохон хугацаанд хөгжих боломжтой” хэмээн мэдэгдсэн.

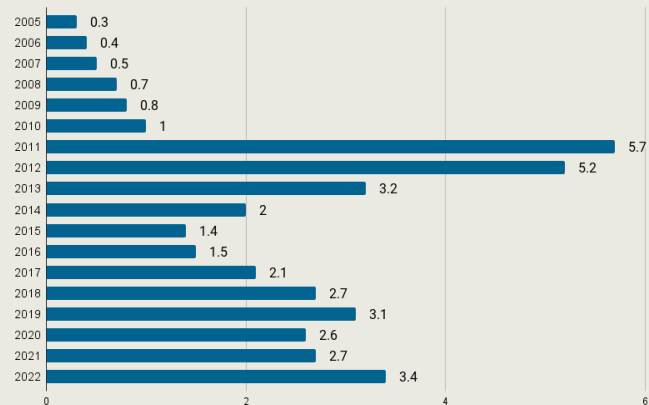
Монгол Улс ийн гадаадын хөрөнгө

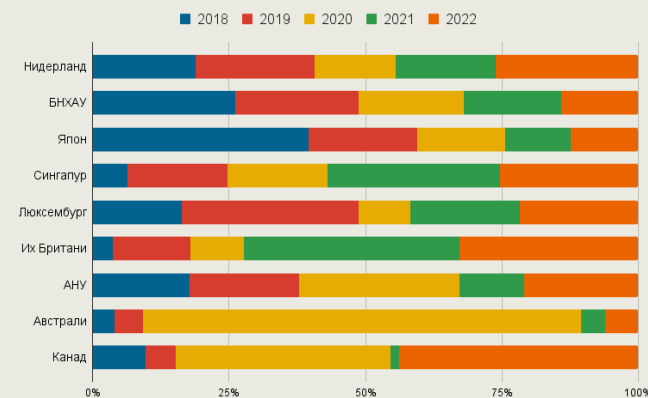
Эх сурвалж: ЭЗХЯ

оруулагчдад илүү нээлттэй, хамтын ажиллагаагаа шинэ түвшинд гаргахаар хичээж буй. Бизнесийн орчноо сайжруулж, Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулиа илүү чамбайруулан баталж, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдад эрх тэгш хандахаа амлаж тууштай ажиллаж байна. Тухайлбал, Монгол Улсын Засгийн газрын бүх яам, агентлаг, салбар нэгжүүд гадаад болон дотоодын хөрөнгө оруулагчидтай хамтран ажиллахад бэлэн гэсэн мессэжийг илгээж эхэлжээ. Гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг Монгол Улсад үргэлжлүүлэн хөрөнгө оруулахыг урьж байна. ■

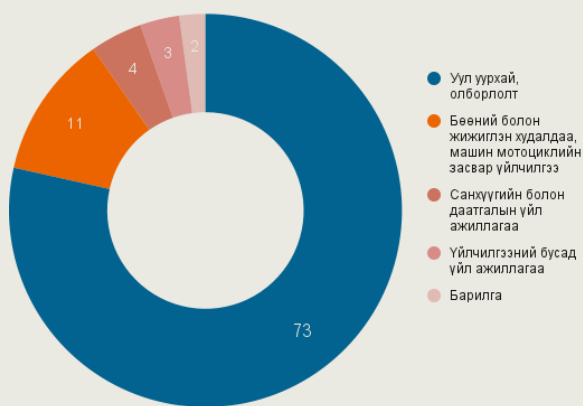
Инфографик

Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын хэмжээ
(Тэрбум ам.доллар)

Эх сурвалж: Монголбанк

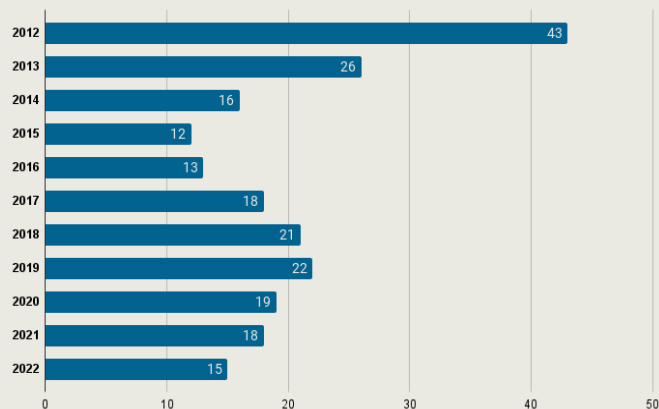
ГШХО-ын орох урсгал, хөрөнгө оруулагч улсаар
(сая ам.доллар)

Эх сурвалж: ҮХС, Монголбанк

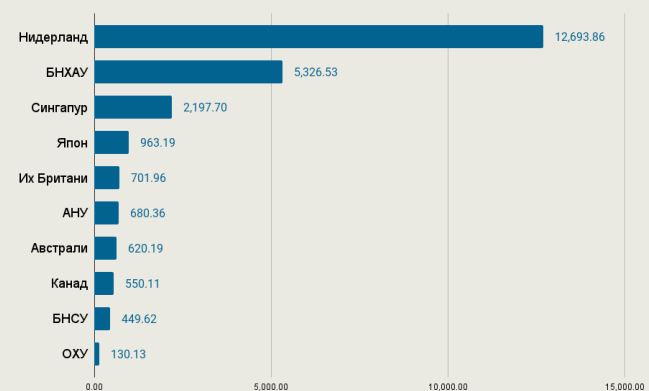
Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт салбараар
(хувиар)

Эх сурвалж: Монголбанк

Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын ДНБ-д эзлэх хувь

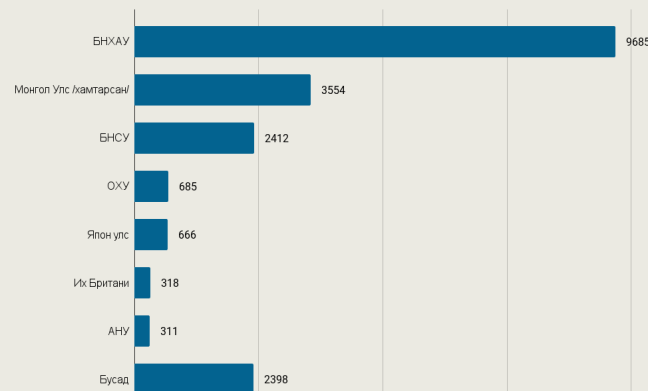

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

Шууд хөрөнгө оруулалтын үлдэгдэл, улсаар
(Сая ам.доллар, 2022 оны байдлаар)

Эх сурвалж: Монголбанк

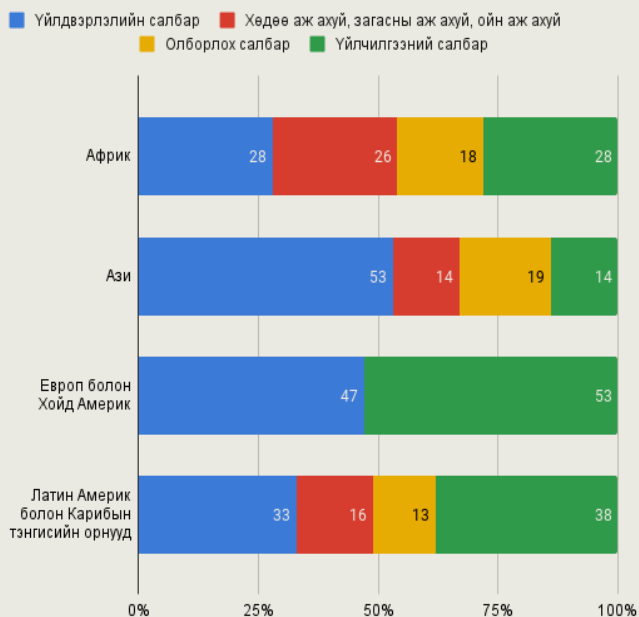
Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийн тоо, давхардсан тоогоор

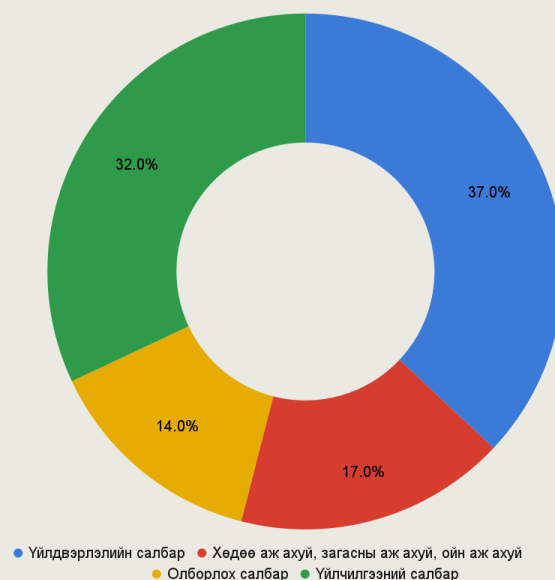
Эх сурвалж: ҮХС, Монголбанк

Хөрөнгө оруулалтад үзүүлж буй татварын хөнгөлөлтийг салбаруудаар (бүс нутаг, олон улс)

(Тэрбум ам.доллар)

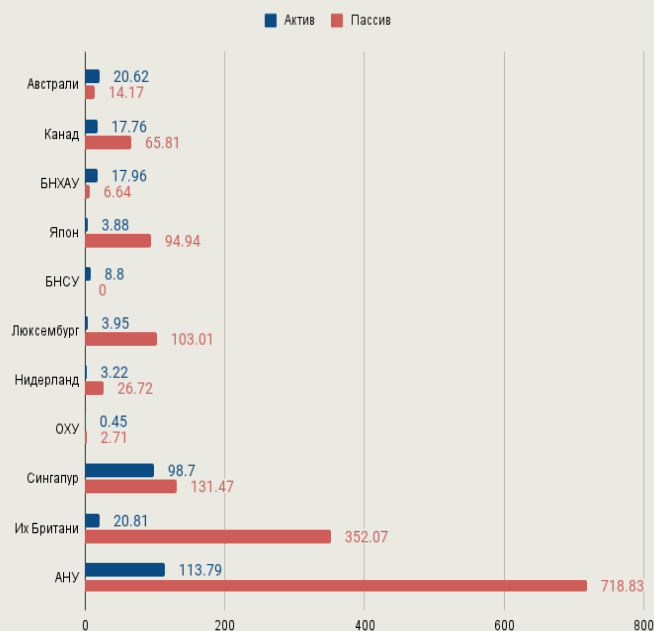
Дэлхий

Эх сурвалж: Дэлхийн хөрөнгө оруулалтын тайлан-2022

Багцын хөрөнгө оруулалтын үлдэгдэл

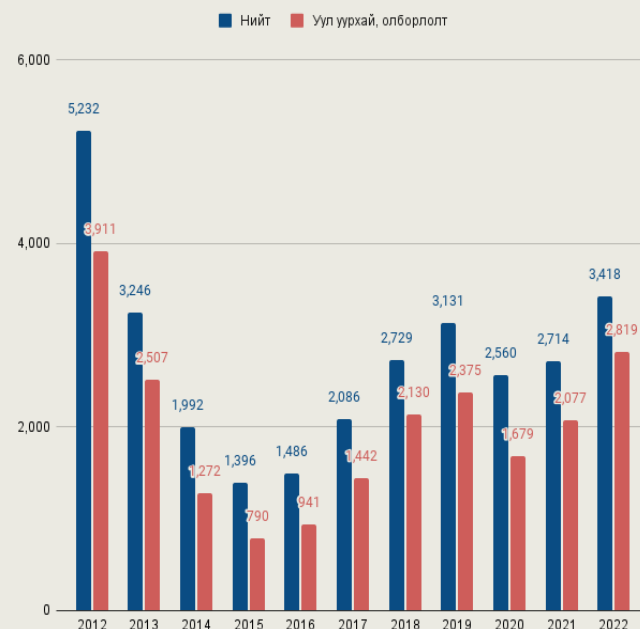
(Сая ам.доллар, 2022 оны байдлаар)

Эх сурвалж: Монголбанк

Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын орох урсгалд уул уурхайн салбарын эзлэх хэмжээ

(Сая ам.доллар)

Эх сурвалж: YCX

Хөрөнгө оруулалт

Г.ТҮВДЭНДОРЖ: Төрийн бүх байгууллага хөрөнгө оруулалтыг хамгаалах, дэмжих үүрэг хүлээнэ

Салбар хуулиудаар гадаадын хөрөнгө оруулалттай хуулийн этгээд үйл ажиллагаа явуулахыг хязгаарласан байсныг нэмэлт, өөрчлөлт оруулж нээлттэй болгохоор зохицуулсан

Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн шинэчлэл болон гадаадын хөрөнгө оруулалтыг хэрхэн татах хүрээнд Эдийн засаг, хөгжлийн дэд сайд Г.Түвдэндоржтой ярилцлаа.

-Монгол Улс гадаадын хөрөнгө оруулагч нарт таатай хандаж эхэлсэн, өмнөх алдаа дутагдлаа засна гэж өнгөрсөн жилийн Эдийн засгийн форумаар зарласан. Бид үнэхээр хөрөнгө оруулалтын орчноо сайжруулж,

гадаадын хөрөнгө оруулагчидтай хамтран ажиллах нөхцөл бүрдүүлж чадав уу?

-Бид өнгөрсөн нэг жилийн хугацаанд хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулах хууль, эрх зүйн томоохон ажлуудыг хийж чадсан. Тухайн улсын хөрөнгө оруулалт, бизнесийн талаарх төрийн бодлого, хууль эрх зүйн орчин нь хэр тодорхой, ойлгомжтой вэ гэдэгт гадаадын хөрөнгө оруулагч ихээхэн ач холбогдол өгдөг. Ялангуяа гадаадын хөрөнгө оруулагчдын бизнесийн найдвартай байдлыг хангах, ашигтай ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх тал дээр төрөөс баталгаа гаргах, дэмжлэг үзүүлэх, аливаа бизнесийн маргаан гарсан тохиолдолд хаана хандах, хэрхэн шийдвэрлэх тогтолцоо тодорхой байгаа эсэх нь хамгийн чухал.

Эдгээр асуудлыг бүрэн шийдвэрлэхэд шаардлагатай эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, хөрөнгө оруулагчийн эрх ашгийг хамгаалах, институцийн тогтолцоог бүрдүүлэх, төрийн үйлчилгээг цахимжуулах, хялбаршуулах чиглэлээр манай яамнаас хийсэн ажлууд тодорхой үр дүнд хүрч байна. Тухайлбал, Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг УИХ-д энэ зургадугаар сард өргөн барилаа.

Уг хуулийн төслийн гол онцлог нь хөрөнгө оруулагчдад зах зээлийн судалгаа, мэдээллийг хангалттай олгох, шинэ хөрөнгө оруулагчийн бүртгэл, тусгай зөвшөөрөл авах процессыг хялбаршуулах, хөрөнгө оруулагчийн хууль ёсны эрхийг хамгаалж, гомдол маргааныг түргэн шийдвэрлэх тогтолцоог тусгасан.

Хуулийн төсөл батлагдахыг хүлээхгүйгээр гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хууль ёсны эрх ашгийг хамгаалах чиглэлээр онцгой анхаарч, гадаадын хөрөнгө оруулагчдын гомдлыг Засгийн газрын хуралдаанд тогтмол танилцуулж хяналт

► тавин ажиллаж байна. Тухайлбал, 2019 оноос хойш шийдвэрлээгүй байсан 32 гомдлыг өнгөрсөн онд Засгийн газрын хуралдаанд танилцуулж, холбогдох байгууллагуудад даруй шийдвэрлэх үүрэг өгсөн. Мөн Эдийн засаг, хөгжлийн яамны харьяанд Хөрөнгө оруулалт, худалдааны агентлагийг шинээр байгууллаа.

-Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд тусгагдаж буй гол концепц нь юу вэ? Хөрөнгө оруулагчдад болон Монгол Улсад аль алинд нь харилцан ашигтай байх ямар өөрчлөлтүүд орох вэ?

-Хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл нь хөрөнгө оруулагчийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах, хөрөнгө оруулагчдад үзүүлэх төрийн үйлчилгээг сайжруулж, хялбаршуулахад чиглэсэн. Мөн хөрөнгө оруулалтыг хязгаарласан зарим зохицуулалтыг арилгаж, хөрөнгө оруулагчдад үзүүлэх баталгааг олон улсын сайн туршлагад нийцүүлэх, хөрөнгийг хамгаалах, аливаа үүсэх маргааныг олон улсын арбитрын журмаар шийдвэрлүүлэх эрхийг хангах зэрэг өөрчлөлт орсон.

Түүнчлэн төрийн бүх байгууллага хөрөнгө оруулалтыг хамгаалах, дэмжих үүрэг хүлээж, төрийн хяналт шалгалтын давхардлыг арилгах, гэрчилгээ олгох шалгуурыг цахимжуулах байдлаар хялбаршуулсан. Мөн татварын урамшуулалтай холбоотой асуудлыг ч тодорхойлсон.

-Хуулийн төслийг шинжээчид болон иргэдийн зүгээс хэтэрхий нэг салбарт төвлөрсөн, тогтвортой эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх тал дээр анхаарахгүй байна гэсэн шүүмжлэл байна. Салбар бүрд хөрөнгө оруулалт татах чиглэлээр ямар ахиц гарах вэ?

-Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль бол эдийн засгийн бүх салбарыг хамарсан ерөнхий хууль юм. Зөвхөн нэг салбарыг зохицуулсан хуулийн төсөл огтоос биш. Тиймээс нийгэм, эдийн засгийн бүх салбар, хувийн хэвшлийн саналыг авч, хуулийн төсөлд тусгахад онцгойлон анхаарсан.

Эдийн засгийг төрөлжүүлэх, бусад салбарын хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэхэд нэн тэргүүнд, уул уурхайн салбарыг түшиглэн шинэ технологи нэвтэрсэн, нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, хоёрдугаарт, хөрөнгө оруулалт татах нөөц боломж өндөртэй хөдөө аж ахуй, мэдээлэл технологи, аялал жуулчлал, эрчим хүчний

салбаруудыг хөгжүүлэх гэсэн хоёр чиглэлийг харилцан уялдуулж, ажиллах нь хамгийн үр дүнтэй. Мөн бидэнд аж үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх зайлшгүй шаардлага бий.

Бид олон улсын байгууллагууд, элчин сайдын яамд, мэргэжлийн холбоод, бизнесийн зөвлөл, танхимууд төрийн байгууллага зэрэг 120 гаруй байгууллагын төлөөлөлтэй уулзалт зохион байгуулж, нээлттэй хэлэлцүүлэг хийж, олон нийтийн 700 гаруй саналыг хүлээн авч хуулийн төсөлд тусгасан.

Түүнчлэн, зарим салбар хуулиудаар гадаадын хөрөнгө оруулалттай хуулийн этгээд үйл ажиллагаа явуулахыг хориглосон, хязгаарласан байсныг Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг дагалдан гарах бусад хуулийн төсөлд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж гадаадын хөрөнгө оруулагч нарт нээлттэй болгох зохицуулалт хийгээд байна.

Эдгээр ажлын үр дүнд эдийн засгийн өсөлтийг 2024 онд 6.5 хувьд хүргэх, экспортыг 14.1 тэрбум ам.доллар болгож нэмэгдүүлэх, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг дөрвөн тэрбум ам.долларт, гадаад валютын албан нөөцийг 4.4 тэрбум ам.долларт хүргэх хүлээлттэй байна.

-Хэдий хууль баталдаг ч хэрэгжилт сул байсаар ирсэн. Хөрөнгө оруулагчдын зүгээс ч хуулийн хэрэгжилт сул байгааг хэлдэг. Тэгэхээр хөрөнгө оруулалтын хуулийн хэрэгжилт цаашид бодит байдал дээр үнэн зөв, шударга хэрэгжихэд хэрхэн хяналт тавих вэ?

-Хуулийн төсөл боловсруулахдаа хуулийн хэрэгжилтийг бодитоор хангуулах талаар онцгойлон анхаарч ажилласан. Хөрөнгө оруулалтын асуудал нь өргөн хүрээ, олон салбарыг хамардаг тул төрийн бүх шатны байгууллагаас хөрөнгө оруулалтын хуулийн хэрэгжилтийг хангуулах, хөрөнгө оруулалтыг дэмжиж ажиллах зохицуулалтууд оруулсан.

Үүнтэй уялдаад төрийн байгууллага албан тушаалтан буруутай үйлдэл гаргасан тохиолдолд хариуцлага тооцох үндэслэл болохыг хуульд мөн тусгасан.

-Одоо хэрэгжиж байгаа Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд заасан татварын дэмжлэг Татварын ерөнхий хууль болон Аж ахуй нэгжийн орлогын албан татварын хуультай уялдаагүй байдлаас үүдэн татварын

**Монгол Улсад
1990-2023
оны нэгдүгээр
 улирлын
байдлаар нийт
41.1 тэрбум
ам.долларын
гадаадын
хөрөнгө
оруулалт орж
ирсэн**

► **дэмжлэг хөнгөлөлт хэрэгждэггүй гэсэн гомдлыг хөрөнгө оруулагчид тавьдаг. Цаашид энэ маргааныг хэрхэн тодорхой болгох вэ?**

-Одоогийн Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд албан татвараас чөлөөлөх, хөнгөлөх, гааль, нэмэгдсэн өртгийн албан татварыг тэглэх хүртэл дэмжлэг үзүүлэхээр заасан. Гэсэн ч хөрөнгө оруулагчидтай хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах явцад татварын хууль тогтоомжид тусгаагүйгээс буюу хэрэгжүүлэх шатанд боломжгүй байсан.

Тиймээс хөрөнгө оруулагчдад ойлголтын зөрүү үүсэхээс урьдчилан сэргийлэх, татварыг зөвхөн татварын хуулиар зохицуулах шаардлагад нийцүүлэн хуулийн хийдлийг арилгасан. Харин Татварын маргаан таслах зөвлөл, шүүхэд хандсан татварын маргааны асуудал нь татвар төлөлт, ногдуулалт зэрэг татварын хууль тогтоомжийн хэрэглээтэй холбоотой тусдаа асуудал юм.

-Мөн бизнесийн маргааныг шүүхээр шийдвэрлүүлэхэд маш их хугацаа зарцуулдаг. Шүүгчид хөрөнгө оруулалтын маргаан шийдвэрлэхээс зайлсхийдэг, шийдвэрлэх ажиллагаа үр дүн муутай зэрэг шүүхийн процесстой холбоотой олон шүүмжлэл, гомдол гардаг. Цаашид энэ байдлыг хэрхэн өөрчлөх вэ?

-Засгийн газраас хуулийн эрх зүйн шинэчлэлийн хүрээнд томоохон ажлыг хэрэгжүүлж байна. Энэ хүрээнд иргэн, захиргааны хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг түргэн шуурхай болгох, шүүхийн ачааллыг бууруулах, шат дамжлагыг багасгах зорилгоор холбогдох хуулийн төслүүдийг боловсруулах ажлууд хийгдэж байгааг дурдах нь зүйтэй болов уу.

Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн тухайд төр, хөрөнгө оруулагч нарын хооронд үүссэн хөрөнгө оруулалттай холбоотой маргааныг олон улсын арбитрын шүүхэд хандан шийдвэрлүүлэх “арбитрын зөвшөөрөл”-ийг хуулийн төсөлд шинээр тусгасан. Шүүхийн онцгой харьяаллын маргаан шүүхээр шийдвэрлэгдэнэ. Тухайлбал, татварын маргаан, газрын маргаан гэх мэт иргэд хооронд, эсхүл, хуулийн этгээд хооронд үүсэх арилжааны маргааныг талууд харилцан тохиролцож арбитрын журмаар, эсхүл шүүхэд

хандан шийдвэрлүүлэх зарчим хэвээр үйлчилнэ.

-Гадаадын хөрөнгө оруулагчдад санал болгох томоохон мега төслүүдийн талаар ярилцлагаа үргэлжлүүлэе. Шинээр хөрөнгө оруулалт татах хэдэн төсөл байна вэ?

-УИХ-аас баталсан “Монгол Улсын 2021-2025 оны хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр” болон “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-д санхүүжилтийн эх үүсвэр шийдвэрлэх шаардлагатай 51 төсөл байна. Тус төслүүдийн ихэнхийнх нь техник эдийн засгийн үндэслэл, зураг төсөв, газар зэрэг асуудал бүрэн шийдвэрлэгдсэн. Мөн Эдийн засаг, хөгжлийн яамнаас эдгээр төслийн зардал, үр ашгийн тооцоололд санхүүгийн шинжилгээ хийж, төр, хувийн хэвшлийн түншлэл, эсвэл шууд хөрөнгө оруулалт зэрэг тохиромжтой санхүүжилтийн эх үүсвэрүүдийг тодорхойлсон.

Дэлхийд сэргээгдэх эрчим хүчний салбарыг чиглэсэн ногоон санхүүжилт, хөрөнгө оруулалт эрчимжиж буйтай уялдаж зэсийн хэрэглээ 2-3, газрын ховор элементийн хэрэглээ 6-7 дахин өсөх хандлагатай байна. Коксжих нүүрсний хэрэглээ хүртэл богино, дунд хугацаанд бүтээгдэхүүн хэвээр байх юм. Мөн гангийн хэрэглээ 2050 онд гэхэд 1.5 дахин өсөх төлөвтэй байна гэсэн судалгааг олон улсын банк, санхүүгийн байгууллагууд гаргасан.

Иймд дэлхийн эрдэс баялгийн эрэлт, хэрэгцээнд суурилсан түүхий эдийг дотооддоо боловсруулж, нэмүү өртөг шингээн үйлдвэрлэж борлуулахын тулд зэсийн баяжмал боловсруулах үйлдвэр, исэлдсэн хүдрээс катодын зэс үйлдвэрлэх үйлдвэр, гангийн үйлдвэрүүдийг Монгол Улсын 2024 оны жилийн төлөвлөгөөнд тусгаж хөрөнгө оруулагч нарт танилцуулан хөрөнгө оруулалт татахаар ажиллаж байна.

-Дэлхийн Банкны “Бизнес эрхлэх нь-2020” судалгаанд манай улс бизнесийн орчны үзүүлэлтээр 190 улсаас 81-р байрт орсон. Ялангуяа хил дамнасан худалдаа, эрчим хүчний хүртээмж хамгийн их оноо чангаасан. Эл хоёр салбарын сул хөгжил дамаа гадаадын хөрөнгө оруулалтад ч сөргөөр нөлөөлдөг. Энэ чиглэлээр Засгийн газраас ямар арга хэмжээг ойрын жилүүдэд хэрэгжүүлэх вэ?

-Манай яамнаас барьж буй гол бодлого гадаад худалдааг нээлттэй байлгаж, түүнд шаардлагатай хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулахад ►

БАЙГАЛЬД ЭЭЛТЭЙ САНХҮҮД ХЭМНЭЛТТЭЙ

НОГООН ЭДИЙН ЗАСГИЙГ ДЭМЖИХ ЗЭЭЛ

НОГООН ЭДИЙН ЗАСГИЙГ
ДЭМЖИХ ЗЭЭЛ

ГЭР БҮЛИЙН
НОГООН ЗЭЭЛ

ХЭРЭГЛЭЭНИЙ
НОГООН ЗЭЭЛ

GOBI ORGANIC
MONGOLIAN CASHMERE

The Chief Designer of Gobi Cashmere
Giorgio Spina's

MATERIA Organic Pre-Fall 23 Collection

Spina

► чиглэдэг.

Гадаад худалдааны эргэлтийг сайжруулах хүрээнд Засгийн газраас ачаа тээвэрлэх хүчин чадал, хилийн боомтуудын дэд бүтэц, нэвтрүүлэх хүчин чадлыг нэмэгдүүлэхээр ажиллаж байна. Түүнчлэн экспортын үйл ажиллагаанд зарцуулж буй хугацааг бууруулах “Гадаад худалдааны цахим нэг цонх” мэдээллийн системийг бүрэн нэвтрүүлсэн.

Хил дамнасан худалдаатай уялддаг гол салбар бол хил орчмын аялал жуулчлал. Энэ хүрээнд гадаадын жуулчдыг визний шаардлагаас хөнгөлөх, замын тэмдэг тэмдэглэгээг сайжруулах, гадаадын иргэдийг Монгол Улсад машинтайгаа зорчих боломжийг хялбаршуулах зэрэг бодлогын арга хэмжээнүүдийг Засгийн газрын түвшинд шийдүүлээд явж байна.

Эрчим хүч хамгийн чухал салбар. “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-д тусгасан Эрчим хүчний сэргэлтийн хүрээнд эх үүсвэр, дамжуулах, шугам сүлжээг шинээр барьж байгуулах, сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр хэрэгжиж буй хөгжлийн төслүүдийг эрчимжүүлэх, санхүүжилтийг шийдвэрлэхээр ажиллаж байна. Өнгөрсөн онд Завхан аймгийн Улиастай хотод 5МВт-ын нарны цахилгаан станц, Говь-Алтай аймгийн Алтай суманд мөн нарны станц барьж, цэнэг хураагуурын системийн хамгийн сүүлийн үеийн дэвшилтэт техник технологиудыг суурилуулсан.

Засгийн газраас агаарын тээврийн салбартай адил эрчим хүчний салбарыг либералчлах асуудлыг чухалчлан авч үзэж байгаа. Энэ нь эрчим хүчний хэрэглээний үнэ хэрэглээний түвшнээс хамаарч бодитой тогтож, бизнесийн ашигтай зарчмаар үйл ажиллагаа явуулах нөхцөл бүрдэхэд нэн ач холбогдолтой. Мэдээж алдагдалгүй, ашигтай ажиллах эрх зүйн орчныг бүрдүүлбэл эрчим хүч нь гадаад, дотоодын аль ч хөрөнгө оруулагч орж ирэх боломжтой салбарын нэг юм. Ер нь бизнесийн салбаруудад аль болох либерал, өрсөлдөөнийг дэмжсэн бодлого хэрэгжүүлэх нь үр ашиг, хөрөнгө оруулалт цаашлаад бүтээмжийг нэмэгдүүлнэ гэж үзэж байгаа.

-Монгол Улс гадаадын хөрөнгө оруулагчдаас гадна гадаадын жуулчдыг “Welcome to Mongolia” хэмээн урьж буй. Эдийн засгийг төрөлжүүлэх ихээхэн нөөц боломжтой

аялал жуулчлалын салбарт хэрхэн анхаарч ажиллаж байна вэ?

-Манай аялал жуулчлал нь хөрөнгө оруулалт татах нөөц боломж өндөртэй салбар юм. Засгийн газраас 2023-2025 оныг “Монголд зочлох жил”-ээр зарласан. Мөн улсын хөгжлийн 2024 оны төлөвлөгөөний тэргүүлэх найман чиглэлийн нэгээр тодорхойлж, УИХ-аар тавдугаар сард батлуулсан.

Аялал жуулчлалыг хөгжүүлэхэд нэгдүгээрт, агаарын тээврийн салбарын либералчлал, өрсөлдөөнийг нэмэгдүүлж, гадаадын авиа компаниудын нисэх тоог нэмэгдүүлэх нь чухал. Ингэснээр агаарын тээврийн үнэ өрсөлдөөний зарчмаар тогтож, ирэх жуулчдын тоо нэмэгдэх ач холбогдолтой. Тухайлбал, БНСУ-тай хийж буй нислэгийн давтамжийн тоо нэмэгдэж байна.

Монгол Улсад ирсэн жуулчдад зориулж аялал жуулчлалын голлох бүс нутгийн зам, дэд бүтцийг сайжруулах төслүүдийг тэргүүн ээлжинд хэрэгжүүлж байна.

-Сүүлийн жилүүдэд манай улсын хөрөнгийн зах зээл харьцангуй хөгжиж байна. Энэ нь гадаадын хөрөнгө оруулалт татах хөшүүрэг болж чадах уу?

-Мэдээж хөрөнгийн зах зээл болон санхүүгийн зах зээлийн хөгжил, түүний нээлттэй, ил тод байдлыг сайжруулах нь гадаадын хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх нэг чухал хүчин зүйл мөн. Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээлийн үнэлгээний ДНБ-д эзлэх хувь 2015 онд 5.5 хувь хүртэл буураад байсан бол 2022 оны эцсийн байдлаар 13 хувь хүртэл өссөн. Энэ өсөлтөд банкны системийн нөлөө бүхий таван том банк олон нийтэд хувьцаагаа арилжаалсан нь нөлөөлсөн.

Арилжааны банкууд хувьцаагаа гаргасны дараа манай хөрөнгийн захын үнэлгээ 6.4 их наяд төгрөгөөс хоёр дахин нэмэгдэж, 11 их наяд төгрөгт хүрсэн. Монгол Улсын арилжааны банкууд нээлттэй хувьцаат компани болсон нь хөрөнгө оруулагчдын анхаарлыг татаж байна.

Гадаадын хөрөнгө оруулагчдад төсөл нь сонирхолтой, санхүүгийн зах зээл нь илүү олон тулгууртай байхын зэрэгцээ нэмэлт санхүүжилтийн олон боломжтой байвал сонирхож буй тухайн төсөл нь амжилттай хэрэгжих бас нэгэн хөшүүрэг нь болно. ■

**Арилжааны
банкнууд
IPO хийсний
дараах
хөрөнгийн
захын үнэлгээ
6.4 их наяд
төгрөгөөс
хоёр дахин
томорч, 11 их
наяд төгрөгт
хүрсэн**

Мега төсөл

Хөрөнгө оруулалт татах хөгжлийн төслүүд

**2023 онд
хэрэгжиж
эхлэхээр
төлөвлөсөн 16
төсөл байна**

Монгол Улс “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг хэрэгжүүлснээр эдийн засгийн өсөлтийг хангах стратегийн мега төслүүдээ хөдөлгөж хөрөнгө оруулалт, санхүүгийн эх үүсвэрүүдийг бүрэн дайчилж, ашиглалт үр өгөөжийг дээшлүүлэх юм. “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын хүрээнд төр-хувийн хэвшил, хөрөнгө оруулагчдын идэвхтэй түншлэлд тулгуурлан Монгол Улсын хөгжлийг хязгаарлаж буй зургаан багц асуудлыг шийдвэрлэх болно.

Боомтын сэргэлтийн 43, Эрчим хүчний сэргэлтийн 21, Аж үйлдвэржилтийн сэргэлтийн 16, Хот, хөдөөгийн сэргэлтийн зургаа, Ногоон хөгжлийн сэргэлтийн тав, Төрийн бүтээмжийн сэргэлтийн гурван төсөл хэрэгжинэ. Эдгээр 94 төслөөс хэрэгжиж дууссан долоо, хэрэгжилтийн шатанд 20, энэ онд эхлэхээр төлөвлөсөн 16 төсөл бий гэдгийг Эдийн засаг, хөгжлийн яам мэдээлсэн.

Манай улсад нэг тэрбум ам.долларт хүрэхгүй төсөвтэй ч нийгэм, эдийн засаг, улсын төсөвт үзүүлэх өндөр ач холбогдол, нөлөөтэй. Хөрөнгө оруулалт татах боломжтой 51 төсөл байна. Эдгээр төслийг зорилтоор нь ангилан харвал, Боомтын сэргэлтийн 21, Эрчим хүчний сэргэлтийн 12, Аж

үйлдвэржилтийн сэргэлтийн 10, Ногоон хөгжлийн сэргэлтийн дөрөв, Хот, хөдөөгийн сэргэлтийн дөрвөн төсөл хэрэгжүүлэхээр төлөвлөжээ. Үүнээс техник, эдийн засгийн үндэслэлийг хийсэн 25, хийж буй гурван төсөл буй. Харин санхүүжилтийн эх үүсвэр тодорхойгүй буюу шийдэгдээгүй 22 төсөл байгаа бол үлдсэн 29 төслийн санхүүжилтийн төрөл тодорхой болсон бөгөөд хөрөнгө оруулах боломжтой төслүүд юм.

Засгийн газрын үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрт үндэсний баялгийн ордуудаа эргэлтэд оруулж, зэс хайлуулах үйлдвэр барих тухай тусгасан. Тухайлбал, Аж үйлдвэржилтийн сэргэлтийн хүрээнд Оюу толгойн зэсийн хүдэр баяжуулах үйлдвэр барих мега төслийг дурдаж болно. Зэс боловсруулах үйлдвэр бол бидний олон жил ярьсан томоохон төслүүдийн нэг. Өнгөрсөн гуравдугаар сарын 23-нд болсон Оюу толгойн гүний уурхайн олборлолтын нээлтийн үеэр төслийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх, хөрөнгө оруулагч талтай зэс баяжуулах, эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх санамж бичигт Эдийн засаг, хөгжлийн сайд Ч.Хүрэлбаатар, “Рио Тинто” группийн Зэсийн группийн захирал Б.Болд нар гарын үсэг зурсан. ►

► Оюу толгойг түшиглэсэн зэс баяжуулах үйлдвэртэй болсноор жилд хоёр тэрбум ам.долларын катодын зэсийн экспортын орлого олох боломжтой болно гэдгийг талууд онцолсон билээ.

Мега төслүүдийг амжилттай хэрэгжүүлсэн тохиолдолд тогтвортой ажлын байр бий болох, дотоодын үйлдвэрлэлийн импортын орц буурах, үйлдвэрлэлийн зардал буурч бүтээмж, өрсөлдөх чадвар нэмэгдэх, шинэ технологи нэвтэрч үйлчилгээний соёл сайжрах, татварын орлого нэмэгдэх зэрэг олон эерэг үр дагавартай. Мөн “Эрдэнэт” үйлдвэрийг түшиглэн үйлдвэрлэл, технологийн парк байгуулах төсөл бий. Паркийн бүрэлдэхүүнд зэсийн баяжмал боловсруулах үйлдвэр болон исэлдсэн хүдрийг нуруулдан уусгах технологиор катодын зэсийн үйлдвэр байгуулахаар төлөвлөсөн. Түүнчлэн Засгийн газраас 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт Цагаан суваргын зэс, молибдений ордыг ашиглалтад оруулна гэж тусгаад буй.

Эрдэнэт, Цагаан суваргын зэс-молибден, мөн Оюу толгойн зэс, алтны орд газрын зэсийн хүдрийг боловсруулж экспортлох, зэс хайлуулж цэвэршүүлэх үндэсний үйлдвэр барьж байгуулахад үйлдвэрийн түүхий эд болгон ашиглах нөөц бололцоо, таатай боломж бийг эрдэмтэн, мэргэжилтнүүд олон жил баталсаар ирсэн. Олон улсын практикт зэс хайлуулах үйлдвэрийг зэсийн баяжмалын үйлдвэрийн дэргэд буюу дэд бүтэц сайтай газар байгуулах нь эдийн засгийн хувьд өндөр өгөөжтэй гэж үздэг.

Түүнчлэн “Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр” ТӨХК-ийг түшиглэн эх орны төмрийн хүдрээс эцсийн ган цувимал бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж, дотоодын зах зээлийн 50-иас дээш хувийг хангах зорилгоор “Монгол Ган Цогцолбор-1” төслийг хэрэгжүүлэхээр шийдвэрлэсэн. Уг төсөл хэрэгжсэнээр жилд 350 мянган тонн ган бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх гангийн үйлдвэрээс гадна 643 мянган тонн аргалжийн үйлдвэр, 400 мянган тоннын хүчин чадалтай хорголжийн үйлдвэр, 200

**Эдийн засаг,
улсын төсөвт
үзүүлэх
нөлөөгөөрөө
өндөр ач
холбогдолтой,
хөрөнгө
оруулалт
татах
боломжтой 51
төсөл бий**

МЕГА ТӨСӨЛ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ БОЛОМЖТОЙ САЛБАР

- Уул уурхай
- Нүүрснээс нийлэг байгалийн хий үйлдвэрлэх
- Нефть боловсруулах үйлдвэрлэл
- Эрчим хүч, цахилгаан станц
- Төмөр зам

Эх сурвалж: "Мега төсөл: Олон улсын туршлага, Монгол Улсын одоогийн нөхцөл байдал, эдийн засагт үзүүлэх нөлөө" судалгааны ажил - 2017 он

мянган тоннын хүчин чадалтай коксын үйлдвэр ашиглалтад орох юм. Нийтдээ 1700 гаруй хүний ажлын байр бий болж, жил тутам 350 тэрбумаас дээш төгрөгийн нэмүү өртгийг улсын төсөвт оруулах төдийгүй Монголын хүнд аж үйлдвэрийн хөгжлийн тулгуур болох өндөр ач холбогдолтой мега төсөл.

Монгол Улс хүрэн нүүрсээ боловсруулж, байгалийн хий үйлдвэрлэх нь өндөр үр ашигтай гэсэн судалгаа, тооцоолол гарсан. Тиймээс төрийн өмчит “Эрдэнэс Метан” ХХК-ийг байгуулж, 2017 онд Тавантолгойн бүлэг ордод нүүрсний давхаргын метан хийн эрэл, хайгуулын ажил эхлүүлсэн. Судалгаагаар Тавантолгойн нүүрсний орд газарт метан хийн нөөц байгааг тогтоож, “Эрдэнэс Метан” компани 2019 онд хайгуулын ажлыг 100 хувь гадаадын хөрөнгө оруулалт буюу Австралийн “Жэйд Метан” компаниар хийж гүйцэтгүүлжээ. Санхүүжилтийн гэрээний дагуу хайгуулын ажлыг “Жэйд Метан” гурван жилд багтаан дуусгах үүрэг хүлээсэн гэдгийг төслийн нэгж онцолсон.

Өнөөдөр бүтээгдэхүүн хуваах гэрээт “ТаванТолгой-XXXIII” талбайд метан хийн хайгуулын ажил амжилттай үргэлжилж байна. Уг хайгуулаар Тавантолгойн сав газрын эрэл, хайгуулын ажлын үр дүнг нарийвчлах, туршилт ажиглалтын ажлыг хийж гүйцэтгэх аж.

2023 онд стратиграфийн 10, туршилтын босоо хоёр, туршилтын хэвтээ хоёр цооног тус тус өрөмдөхөөр төлөвлөжээ. Өмнөх ажлуудын үр дүнд Улааннуур хураагуурын нүүрсний нэвчүүлэх чадамж бага байгааг тогтоосноор Хийтэй нүүрсний давхраасны дагуу хоёр хэвтээ цооног өрөмдөхөөр төлөвлөсөн аж. Энэхүү хоёр цооногийн өрөмдлөг нь Улааннуур хураагуурын хийн гарцыг нэмэгдүүлж болох эсэхийг тодорхойлох зорилготой бөгөөд Монгол Улсын анхны U хэлбэрийн хэвтээ цооногийн өрөмдлөг болох юм.

Мөн өмнөх жилүүдэд хийсэн нүүрсний нэвчүүлэх чадамжийг тодорхойлох “Drill Stem Test” туршилтын ажлыг стратиграфийн 10 цооног болон туршилтын хоёр босоо цооногт хийхээр төлөвлөжээ. Энэхүү туршилт нь нүүрсний давхраас буюу хураагуураас олборлох хийн гарцыг тодорхойлоход чухал ач холбогдолтой.

Энэ мэт гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалт татах боломжтой, эдийн засаг, нийгмийн хөгжилд өндөр ач холбогдолтой мега төслүүд Монгол Улсад олон бий. ■

Хөрөнгө оруулалтын төрөлжсөн банкны эрх зүйн орчин бүрдлээ

Монгол Улсад банкны салбарын реформ амжилттай хэрэгжиж байна

Төв банкны тухай хуулиар Монголбанк банк, санхүүгийн салбарын тогтвортой байдлыг ханган ажиллах үүрэгтэй. Энэ чиг үүргийг биелүүлэхэд банкны хяналт шалгалт, зохицуулалтыг боловсронгуй болгох зайлшгүй шаардлагатай бөгөөд тус ажлыг бидний хувьд 3-5 жилийн хугацаатай дунд хугацааны стратегиар хэрэгжүүлж ирлээ. Энэ удаагийн стратеги нь банкны хувь эзэмшлийн бүтэц, хэлбэр, үйл ажиллагааны төрөлжилт зэрэг чиглэлээр томоохон хэмжээний өөрчлөлт оруулж, бодлогын шинж чанартай шинэтгэлийг хэрэгжүүлж буйгаараа онцлог юм.

Банкны салбарын дунд хугацааны шинэтгэлийн хөтөлбөрийг 2020 онд батлан хэрэгжүүлж, дуусгавар болох хуулийн хугацаа дөхөж байна. Энэ хугацаанд Монголбанк шинэтгэлийн хөтөлбөрөөр тодорхойлсон таван зорилтын хүрээнд банкныг хувьцаат компани хэлбэрээр өөрчлөн байгуулах, хувь

Б.Лхагвасүрэн
Монголбанкны Ерөнхийлөгч

эзэмшлийн төвлөрлийг бууруулах, банкныг үйл ажиллагааны хувьд төрөлжүүлэх эрх зүйн орчныг бий болгох, банкны хяналт шалгалтын зохицуулалтын олон улсын стандарт, сайн туршлагыг нэвтрүүлэх зэрэг ажлыг хийж гүйцэтгэсэн бөгөөд шинэтгэлийн хөтөлбөрийн 90 хувийг биелүүлсэн гэж хэлж болохоор байна.

Шинэтгэлийн хөтөлбөрийн дагуу хийсэн томоохон ажлуудаас дурдахад, банкны засаглалыг сайжруулан ил тод, нээлттэй, олон нийтийн хяналттай банкны тогтолцоог бий болгох ажлын хүрээнд 2021 оны нэгдүгээр сарын 29-ний

өдрийн Банкны тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг УИХ-аар батлуулсан. Үүний дүнд 2022 оны байдлаар системийн нөлөө бүхий гэж тогтоогдсон Хаан, Худалдаа, хөгжлийн, Голомт, Хас, Төрийн банкууд нийт хувьцааныхаа 5-11 хувийг олон нийтэд санал болгож, IPO анх удаа гаргаж, нээлттэй хувьцаат компани хэлбэрээр өөрчлөн байгуулагдаад байна. Банкуудын санал болгосон нийт 443.5 тэрбум төгрөгийн хувьцаа бүхий анхдагч зах зээлийн арилжаанд олон нийтээс 725.5 тэрбум төгрөгийн захиалга ирүүлсэн. Харин системд нөлөө бүхий гэж

тогтоогдоогүй Богд банк өөрийн санаачилгаар хувьцаагаа Санхүүгийн зохицуулах хороо, Хөрөнгийн биржид тус тус бүртгүүлж, хувьцаа нь олон нийтэд нээлттэйгээр арилжсан анхдагч банк болсон. Дотоодын банкууд ийнхүү хувьцаагаа гаргаснаар засаглалын тогтолцоо нь илүү сайжрахын зэрэгцээ өөрийн хөрөнгө нь нэмэгдэж, эрсдэл даах чадвар нь бэхжсэн үр дүн ажиглагдаж байна.

Банкны засаглалыг сайжруулах зорилтын дараагийн томоохон ажил буюу банкны хувь эзэмшлийн төвлөрлийг 20 хувь хүртэл бууруулах шаардлага цаашид хэрэгжихээр хүлээгдэж байна. Ерөнхийдөө энэ оныг дуусахад шинэтгэлийн хөтөлбөрийг бүрэн биелүүлж, банкны салбарын тогтвортой, найдвартай байдлыг мэдэгдэхүйц бэхжүүлсэн байхаар тооцож байгаа юм.

Хөрөнгө оруулалтын төрөлжсөн банкны эрх зүйн орчин бүрдлээ

Монгол Улсын Их Хурлаас 2023 оны нэгдүгээр сарын 20-ны өдөр Хөрөнгө оруулалтын ►

► төрөлжсөн банкны тухай хуулийг баталж, мөн оны гуравдугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөхөөр хуульчилсан. Уг хууль нь хөрөнгө оруулалтын чиглэлээр мэргэшсэн, дотоодод хэрэгжих их хэмжээний санхүүжилт шаардагдсан төслүүдийг санхүүжүүлэх зорилго бүхий банкныг байгуулах зөвшөөрөл олгох, өөрчлөн байгуулах, татан буулгах, түүний үйл ажиллагааг хянан зохицуулах, үйл ажиллагааны хэм хэмжээг тогтоохтой холбогдсон харилцааг зохицуулах зорилготой.

Хөрөнгө оруулалтын төрөлжсөн банкныг дотоодын аливаа этгээд хаалттай хувьцаат компани, эсхүл хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани хэлбэрээр, харин гадаадын банк, санхүүгийн байгууллага мөн хэлбэрээр өөрийн охин компани байхаар үүсгэн байгуулах боломжтой. Гадаадын банк, санхүүгийн байгууллага Монгол Улсад хөрөнгө оруулалтын чиглэлээр төрөлжсөн банк үүсгэн байгуулж үйл ажиллагаа явуулахыг Монголбанкны зүгээс бодлогын түвшинд дэмжиж байгааг энд онцлон хэлэх нь зүйтэй болов уу.

Аливаа хөрөнгө оруулагч, ялангуяа гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хувьд их хэмжээний хөрөнгө оруулалт хийхдээ тухайн

улсын зохицуулалтын тогтвортой, ил тод байдал буюу улсын эрсдэлийг чухалчлан авч үздэг. Өөрөөр хэлбэл, хөрөнгө оруулахаар судалж буй эдийн засгийн салбарын зохицуулалт тодорхой байх нь чухал юм. Иймээс Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хороо хамтарч холбогдох журам, бодлогын баримт бичгүүдийг боловсруулах ажлын хэсгийг байгуулж, тэдгээр баримт

бичгийг олон нийтэд танилцуулж, даруй батлахад онцгой ач холбогдол өгч байна. Эдгээр журам батлагдсанаар Монгол Улсын банкны салбарт хөрөнгө оруулалт хийх талаар үүсээд буй зарим тодорхойгүй байдлыг бууруулж, хөрөнгө оруулалтын төрөлжсөн банк үүсгэн байгуулах хүсэлтэй этгээдүүд, хөрөнгө оруулагчдыг банк үүсгэн байгуулах хүсэлтээ Монголбанканд ирүүлэх сэдлийг нэмэх, хөшүүрэг болно.

Монголбанк Fintech Regtech Global Awards 2023 шагналын эзнээр тодорлоо

Монголбанк Central Banking институтээс шалгаруулсан “FinTech RegTech Global Awards”-ийн Түүчээлэгч шагнал (Pioneer Award)-ыг өнгөрсөн зургадугаар сарын 14-ний өдөр Лондон хотноо хүртлээ. Монголбанк банкуудаас тоон мэдээлэл, тайланг нэгдсэн хэлбэрээр өндөр давтамжтай цуглуулах их өгөгдлийн системийг суурилуулсан нь дэлхийн

төв банкуудад түүчээлэгч ажил болсон тул уг шагналыг хүртэх болзлыг хангасан байна.

Энэхүү арга хэмжээ нь зургаа дахь жилдээ зохион байгуулагдаж байгаа бөгөөд төв банкууд, зохицуулагч байгууллагууд болон хувийн хэвшлийн технологийн шийдэл санал болгогч байгууллагуудын гаргасан технологийн дэвшлийг үнэлдэг билээ. Монголбанкнаас нэвтрүүлж буй их өгөгдлийн систем нь банкны салбарт мэдээллийн шинэ эрин авчрах, банкны салбарыг нийтэд нь

хамарсан цогц системийн шийдэл буюу банкуудаас хүлээн авдаг 70 гаруй тайлан, 260 гаруй хүснэгтэн мэдээллийн агуулгыг нэгдсэн өгөгдөл цуглуулах загвараар хүлээн авна. Тус загварыг боловсруулахдаа хуулиар заасан чиг үүргээ хэрэгжүүлэх хүрээнд нийтэд үйлчлэх захиргааны акт, захиргааны хэм хэмжээний актууд, Статистикийн тухай хуульд заасан албан ёсны статистикийн мэдээллийг цуглуулах маягт, боловсруулах аргачлал, заавар болон олон улсын статистикийн ангилал код, стандарт, арга зүй буюу банкуудаас Монголбанканд ирүүлдэг мэдээллийн цар хүрээг баримталж боловсруулжээ. Уг систем нь банкуудын дамжуулах баазаас тоон гарын үсэг ашиглан тоон мэдээллийг хүлээн авахын зэрэгцээ өгөгдөл цуглуулахаас эхлээд хувиргах, боловсруулах, түгээх, ашиглах хүртэлх бүхий л үйл явц нь автоматжсан байх бөгөөд хүний оролцоо багатай байна.

Их өгөгдлийн систем нэвтэрснээр Монголбанк болон банкууд системийн хэмжээний тоо мэдээллийг харилцан нийцтэй, түргэн шуурхай, цаг хугацааны хувьд хоцрогдол багатай хангах, бодлого боловсруулалтад машин сургалт, хиймэл оюун ухаан зэрэг дүн шинжилгээний орчин үеийн шинэ арга хэрэгслүүдийг нэвтрүүлэх боломж бүрдэнэ. ■

Элчин сайдууд

Манай сэтгүүл 2021-2022 онд “Гадаадын хөрөнгө оруулалт ба хөгжил” сэдвийн хүрээнд Канад, Япон, Хятад, АНУ-ын Элчин сайд нартай томоохон ярилцлага хийж байсан билээ. Энэхүү дугаартаа тус Элчин сайд нарын ярилцлагаас онцлох зилэлийг товчлон хүргэж байна.

Х.Кобаяши: Монгол Улс мэдээллийн технологийн салбарыг үсрэнгүй хөгжүүлэх боломжтой

Япон Улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд

-Япон улс Монголын аль салбарт хөрөнгө оруулах сонирхолтой байна вэ?

-Дэлхий дахинд газрын тос, байгалийн хий, эрчим хүч, төмөр, зэс, ховор металл зэрэг ашигт малтмалын эрэлт нэмэгдэхийн хэрээр Япон улс ч мөн нөөцийн тогтвортой байдлаа хангахын тулд гадаад орнуудад ашигт малтмалын нөөцийг хөгжүүлэхэд хөрөнгө оруулалт хийж байна. Нөгөөтээгүүр, Монгол Улсын газарзүйн байршил, тээвэрлэлт, дэд бүтэц зэрэг хүчин зүйлээс шалтгаалж энэ салбарт Японы хөрөнгө оруулалтын хэмжээ бусад орны хөрөнгө оруулалтын хэмжээнд хараахан хүрэхгүй байна.

Хэрвээ би Монголд хөрөнгө оруулъя гэвэл газар тариалан, мал аж ахуй, аялал жуулчлал, сэргээгдэх эрчим хүч, мэдээллийн технологи гэсэн дөрвөн салбарыг сонирхох байсан. Газар тариалан, мал аж ахуйн салбарын хувьд, Монгол Улс уудам газар нутгийнхаа байгаль, газар шороонд тарьж ургуулсан эрүүл, аюулгүй хүнсийг дэлхийн зах зээлд нийлүүлэх боломжтой гэж боддог. Монгол Улс эрүүл хүнс, байгалийн цэвэр бүтээгдэхүүн нийлүүлэгч орон

болж, дэлхийн хөгжил, хүн төрөлхтний эрүүл амьдралын хэв маягт хувь нэмрээ оруулах ихээхэн боломж бий.

Харин мэдээлэл технологийн салбар нь тээвэр логистик, дэд бүтцээс бараг хамаардаггүй нь том давуу тал болдог. Монголчууд бүтээлчээр сэтгэх, асуудлыг түргэн хугацаанд шийдвэрлэх чадвартай. Мэдээллийн технологийн салбарыг үсрэнгүй хөгжүүлэх боломж байгаа гэж би боддог. Монголын "IT"-гийн салбараас Чингис хаантай адил өөр нэгэн дэлхийн хэмжээний суутан төрнө гэдэгт эргэлзэхгүй байна. Аялал жуулчлалын салбарын хувьд Монгол орны үзэсгэлэнт байгалийг түшиглэн эко аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх боломжтой. Олон улсын амралт, сувиллын цогцолбор байгуулж, асаргаа үйлчилгээний салбарыг хөгжүүлэх боломж нээгдэхийг ч үгүйсгэхгүй юм. Мөн нар, салхины эрчим хүч, усан цахилгаан станц зэрэг сэргээгдэх эрчим хүчний арвин нөөцийг хөгжүүлэх хэрэгтэй. Энэ нь өөрийн улсын эрчим хүчний аюулгүй байдалд төдийгүй дэлхийн дулаарлын эсрэг авах арга хэмжээнд чухал хувь нэмэр оруулах болно. ■

Майкл С. Клечески: Монголд хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг татах асар их нөөц, боломж бий

АНУ-аас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд асан

-АНУ-ын хөрөнгө оруулагчид манай аль салбарыг түлхүү сонирхдог вэ?

-Монголд гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг татах нөөц, боломж асар их бий. Уул уурхай бол Монголын эдийн засгийн хамгийн том хөдөлгөгч хүч. Энэ утгаараа АНУ-ын ч сонирхлыг татдаг. Харин манай хөрөнгө оруулагчид, компаниуд санхүү, үл хөдлөх хөрөнгө, худалдаа үйлчилгээ, хүнсний салбарт амжилт олсон байдаг. Мөн бидний онцгойлон анхаарч буй нэг салбар бол сэргээгдэх эрчим хүч, ногоон технологи юм. Энэ бол бидний хувьд эдийн засгийн төдийгүй улс төрийн чухал ач холбогдолтой. Монгол Улс нар,

салхины эрчим хүчний нөөцөөр дэлхийд тэргүүлдэг улсуудын нэг. Бидний удахгүй хэрэгжүүлэх төсөл эрчим хүчний салбарын засаглалыг сайжруулж, сэргээгдэх эрчим хүч болоод дэвшилтэт технологийг ашиглах таатай орчныг бүрдүүлэхэд чиглэсэн. Эрчим хүчний салбарын хөрөнгө оруулалтад өмнө нь нөлөөлж байсан зохицуулалтын зарим хүндрэл бэрхшээлийг шийдвэрлэхээр Засгийн газар болон хөрөнгө оруулагчид өнгөрсөн оноос тодорхой алхам хийж, хамтран ажиллаж эхэлсэн нь таатай хэрэг. Эдгээр хүчин чармайлт нь Монголын сэргээгдэх эрчим хүчний салбарт хувийн хэвшлийн сонирхлыг нэмэгдүүлнэ гэдэгт итгэлтэй байна. ■

Цай Вэньруй: Монгол Улс нь "Бүс ба Зам"-ын хойд шугамын чухал тулгуур бүс нутаг

БНХАУ-аас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд

-Монгол Улсын уул уурхай, барилгын салбарт оруулж буй хөрөнгө оруулалтаар БНХАУ тэргүүн эгнээнд жагсдаг. Цаашид Хятадын хөрөнгө оруулагчид Монголын аль салбарт хөрөнгө оруулах сонирхолтой байна вэ?

-Хятад, Монгол хоёр орны стратегийн түншлэлийн харилцаа улам бүр гүнзгийрч байгаад баяртай байна. Энэ үед хоёр орны хөрөнгө оруулалтын хамтын ажиллагаанд түлхэц өгөх, бэхжүүлэх нь Хятад, Монголын эдийн засаг, худалдааны хамтын ажиллагааг гүнзгийрүүлж, бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцыг дэмжихэд чухал ач холбогдолтой. Хятад, Монгол хоёр газарзүйн хувьд зэргэлдээ оршдог, зам тээврийн хялбар дөхөм нөхцөлтэй, эдийн засгийн хувьд харилцан биенээ нөхөх давуу талтай. Хятад улс нь Монголын хөрөнгө оруулалтын чухал эх үүсвэр байсаар ирсэн. Монгол Улс бол "Бүс ба Зам"-ын бүтээн байгуулалтын хойд шугамын чухал тулгуур бүс нутаг.

Хятадаас Монгол Улсад оруулсан Хөрөнгө

орруулалтын салбарыг бүтцээр нь авч үзвэл ашигт малтмалын хайгуул, ашиглалт, барилгын материал, эрчим хүч зэрэг салбарт голчлон төвлөрч байна. Тодруулбал, БНХАУ-аас Монгол Улсад оруулж буй хөрөнгө оруулалт нь голчлон нөөц баялаг, ажиллах хүч шаардсан үйлдвэрлэлд төвлөрч байгаа бол санхүү, ухаалаг үйлдвэрлэл гэх мэт технологи, хөрөнгө оруулалт их шаардсан үйлдвэрлэлд оруулах хөрөнгө оруулалт харьцангуй бага, хөрөнгө оруулалтын бүтэц нь харьцангуй нэг талт байна.

Хятадын хөрөнгө оруулагчид Монголын уул уурхайн салбараас гадна нийтийн хоолны үйлчилгээ, аялал жуулчлал, малын гаралтай бүтээгдэхүүн боловсруулах, нэхмэл эдлэл, хувцас, мэдээлэл, харилцаа холбооны салбарт хөрөнгө оруулалт хийхийг үргэлж сонирхож ирсэн. Цаашид Хятадын хөрөнгө оруулалттай олон аж ахуйн нэгж эдгээр салбарт орж, хамтын ажиллагааны шинэ онцлох үйл явдлуудыг бий болгоно гэдэгт итгэлтэй байна. ■

К.Ивкоф: Канадын анхаарч буй нэг гол талбар бол "ногоон эдийн засаг"

Канад Улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин Сайд

-Канадын бизнесмэнүүд Монголын уул уурхайн бус салбарт хөрөнгө оруулах сонирхол бий юү?

-Канадын компаниудыг сэргээгдэх эрчим хүч, хөдөө аж ахуй, дэд бүтэц зэрэг бусад салбарыг илүүтэй сонирхоосой гэж бид хүсдэг. Газар зүй, уур амьсгал гээд Канад, Монголд ижил төстэй тал олон бий. Аль аль нь дөрвөн улирал, хахир хатуу өвөлтэй дэлхийн бөмбөрцгийн хойд бүсийн улсууд. Канадын компаниуд газар зүй, уур амьсгалд нь тохирсон хөдөө аж ахуй, барилга, дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтын чиглэлээр асар их мэдлэг, туршлага хуримтлуулсан агаад энэ нь Монголын нөхцөлд ч тохирох нь дамжиггүй. Канад, Монголын энэ мэт ижил төстэй талууд дээр тулгуурлан улам ихийг бүтээх шаардлага бий.

Манай хоёр улс 2017 онд Хөрөнгө оруулалтыг хөхиүлэн дэмжих, харилцан хамгаалах тухай хэлэлцээр (FIPA) буюу хоёр талын хөрөнгө оруулалтын цогц гэрээг байгуулсан. Тус хэлэлцээр нь хоёр улсын бизнесүүдийн хөрөнгө оруулалтын боломжийг эрэлхийлэх, гүнзгийрүүлэх зорилготой бөгөөд зөвхөн уул уурхайн салбараар хязгаарлагдахгүй. Цаашдаа бусад салбарт ч хөрөнгө оруулалт татахад FIPA тодорхой хувь нэмрээ оруулна гэдэгт итгэлтэй байна.

Монгол Улсын хөгжлийг дэмжихийн тулд Канадын анхаарч буй нэг гол талбар бол "ногоон эдийн засаг" юм. Нэн ялангуяа ногоон уул уурхай, ногоон барилга, уур амьсгалд дасан зохицсон хөдөө аж ахуй, замын хөдөлгөөний ухаалаг шийдэл зэрэг чиглэлд тодорхой санал санаачилгыг дэмжинэ. ■

Уул уурхай

Хөрөнгө оруулалт хүлээсэн уул уурхай

Уул уурхайн салбарын хайгуул, олборлолтыг нэмэгдүүлэх, нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг дэмжих бодлого баримталж байна

Уул уурхайн нөөц, баялаг нь эдийн засаг, нийгмийн хөгжилд түлхэц өгч, түшиг тулгуур болдог гэдэгтэй маргах хүн үгүй биз ээ. Монгол Улсын эдийн засагт уул уурхайн салбар голлох байр суурь эзэлдэг. ДНБ-ий 25, экспортын орлогын 90, төсвийн орлогын 30 гаруй хувийг уул уурхайн салбар бүрдүүлж байна. Монголд эргэлдэж буй дөрвөн төгрөг тутмын нэг, экспортын 10 бараа бүтээгдэхүүний ес нь байгалийн баялаг байна.

Манай улс уул уурхайн арвин нөөц, баялагтай, дэлхийд дөрөвт эрэмбэлэгддэх зэсийн уурхайтай, дэлхийн хамгийн том хэрэглэгч Хятад улстай хил залгаа оршдог, залуу чадварлаг, боловсролтой боловсон хүчинтэй зэрэг олон давуу талтай. Мөн нийт ажиллах хүчний таван хувь нь уул уурхайн салбарт ажиллаж байгаа бөгөөд гадаадын хөрөнгө

оруулалтын 70 гаруй хувийг тус салбар дангаар эзэлж байна. Монгол Улсыг Олон Улсын Валютын Сангаас байгалийн баялаг ихтэй, хөгжиж буй 29 орны нэгээр тодорхойлсон.

Уул уурхайн үйлдвэрлэл нь барилга, тээвэр, агуулахын үйл ажиллагаа, мэдээллийн холбоо, цахилгаан, эрчим хүч зэрэг салбарын үйлдвэрлэлд эерэг нөлөөтэй байгаа нь уул уурхайн үйлдвэрлэл хөгжихөд дэд бүтцийн салбарууд дагаад хөгждөг болохыг харуулж байгаа юм. Тиймээс Засгийн газраас уул уурхайн салбарыг хөгжүүлэх, хайгуул, олборлолтыг нэмэгдүүлэх, нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг дэмжих бодлого баримталж байна.

Мөн гадаадын хөрөнгө оруулалт татах эрх зүйн таатай орчныг бүрдүүлэх, дэд бүтцийг бий болгох, экспортын боомт, гарцуудыг нэмэх, хүчин чадлыг

► сайжруулах үйл ажиллагааг “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын хүрээнд хэрэгжүүлж буй.

Энэ хүрээнд Засгийн газраас гаалийн бүрдүүлэлтийг автоматжуулах, баяжмалын шинжилгээний тогтолцоог шинэчлэх, хүнээс хамааралгүй, ил тод болгох, олборлолтын үйл ажиллагааны үр ашгийг нэмэгдүүлэх, түүхий эдийн борлуулалтыг уул уурхайн биржээр дамжуулан зах зээлийн ил тод тогтолцоонд шилжүүлэх зэрэг арга хэмжээг хэрэгжүүлж байна. 2023 оны эхний гурван сарын байдлаар хилийн боомтууд дээр хийж буй өргөтгөл, шинэчлэлийн ажлуудын үр дүнд нүүрсний экспорт 45 сая тоннд хүрч, нийт экспорт 12.8 орчим тэрбум ам.долларт хүрэх хүлээлттэй байна.

Энэ бүх авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээний үр дүнд уул уурхай, тээврийн салбарын үйлдвэрлэл нэмэгдсэнээр 2024 онд эдийн засаг 6.5 орчим хувиар өснө гэж шинжээчид үзэж байна. Мөн Оюу Толгойн гүний уурхайн үйлдвэрлэл эрчимжсэнээр уул уурхай болон тээврийн салбар эдийн засгийн нийт өсөлтийн гуравны нэг орчмыг бүрдүүлэх төлөвтэй.

Экспортын бүтээгдэхүүний гэрээнүүд болон олборлолтоос экспорт хүртэлх бүх шатны

худалдан авалтын мэдээллийг цахим системд бүртгүүлж, экспортын биет хэмжээг цар тахлын өмнөх буюу 2019 оны түвшинд хүргэх зорилтыг хангаснаар 2023 оны эцэст уул уурхай болон тээврийн салбар тус бүр 15 орчим хувиар өсөж, нийт эдийн засгийн өсөлтийг голлон дэмжинэ гэдгийг салбарынхан онцолж буй.

Харин 2022 онд Монгол Улсын экспорт өмнөх оны мөн үеэс 35.7 хувиар өсөж 12.5 тэрбум ам.долларт хүрэхэд нүүрс 3.7 тэрбум ам.доллараар өссөн нь голлох нөлөө үзүүлжээ.

Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яамнаас гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг тууштай хамгаалах, ашигт малтмал эрэх, хайх, ашиглах эрхийг олгож эхлэхээр зэхэж буй. Ингэхдээ эрх олгох процессыг хөнгөвчлөх, хүртээмжтэй, оновчтой болгохоор зорьж байна. Мөн ашигт малтмалын томоохон ордуудыг ашиглалтад оруулахад бүх талын дэмжлэг үзүүлэх, ногоон хөгжлийн бодлоготой хөл нийлүүлнэ гэдгээ мэдэгдсэн.

Европын сэргээн босголт, хөгжлийн банк (ЕСБХБ), Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яам хамтран хөрөнгө оруулалтын таатай орчин бүрдүүлэхээр уул уурхайн салбарын хөрөнгө оруулалтын орчны судалгааг Олон улсын судалгааны "Адам Смит интэрнэйшнл" компаниар хийлгүүлсэн аж. Уул уурхайн хөрөнгө оруулалтын орчны судалгаанд оролцогчдын 79 хувь нь Монгол Улс ашигт малтмалын нөөц арвин учраас хөрөнгө оруулахад бэлэн гэж хариулжээ.

БНХАУ-ын “China-briefing” сайтад бичсэн Монголын уул уурхайн салбарын талаарх нийтлэлд “Монгол Улсын эдийн засаг, уул уурхайн салбар нь ашигт малтмалын арвин нөөц, хурдацтай хөгжиж буй эдийн засгаа ашиглах хүсэлтэй хөрөнгө оруулагчдад асар их нөөц бололцоотой. Хэдийгээр улс төрийн тогтворгүй байдал, дэд бүтцийн хязгаарлалт зэрэг саад тотгорууд байгаа ч Засгийн газар гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулахад анхаарч байгаа нь улс орны байгалийн баялаг, стратегийн байр суурьтай хослуулан хөрөнгө оруулалтын сонирхол татахуйц газар болж байна” гэж онцолжээ.

Монгол Улсын Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ уул уурхайн салбарт үйл ажиллагаа явуулдаг төр,

Нүүрсний экспорт 45 сая тоннд хүрч, нийт экспорт 12.8 орчим тэрбум ам.долларт хүрэх хүлээлттэй байна

► хувийн хэвшлийн төлөөлөл, бизнес эрхлэгчидтэй уулзах үеэрээ “Цаашид уул уурхайг дангаар нь бус аж үйлдвэржилттэй хамтад нь хөгжүүлэх цаг болсон” гэдгийг онцлон хариуцлагатай уул уурхайн суурь зарчмыг баримтлан аж үйлдвэржилт рүү эрчимтэй орохыг уриалсан юм.

Цаашид Монгол Улсад ашигт малтмалын хайгуулын үйл ажиллагаа нэмэгдэх хандлагатай байгаа тул геологи хайгуул, өрөмдлөг болон бусад үйл ажиллагаатай холбоотой үйлчилгээний эрэлт нэмэгдэхээр байна. Мөн Монголын уул уурхайн компаниуд уурхайн талбайн бүтээмж, үр ашгийг дээшлүүлэхийн зэрэгцээ зардлаа бууруулахыг эрмэлзсээр ирсэн. Тиймээс Канадын болон бусад улсын уул уурхайн үйлчилгээ, ханган нийлүүлэгч компаниуд уул уурхайн талбайн бүтээмжийг сайжруулах шийдлүүдийг манай улсад санал болгох боломжтой.

Монголын Засгийн газраас уул уурхайн салбарын үйлдвэрлэл, олборлолтыг нэмэгдүүлэх, гадаадын хөрөнгө оруулалт татах хүрээнд цогц олон арга хэмжээ хэрэгжүүлж байгаагийн нэг нь ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг олгох ажлыг эрчимжүүлэх юм. Уг ажлыг эрчимжүүлснээр олон том ордыг шинээр нээн илрүүлж, уул уурхайн шинэ төслүүдийг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах боломжийг нэмэгдүүлэнэ.

Үүнийг дагаад гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалт, ажлын байр нэмэгдэж татвар хураамж хэлбэрээр улсын төсөвт төвлөрөх орлого нэмэгдэнэ. Худалдан авах ажиллагааны газрын tender.gov.mn платформыг ашиглан цахим хэлбэрээр нээлттэй явуулах боломжийг бүрдүүлж буй нь шинэчилсэн журмын гол өөрчлөлт. Аливаа зүйл ил тод нээлттэй байх нь шударга өрсөлдөх боломжийг бүрдүүлнэ гэж үзэж буй.

УИХ-аас ил тод, хариуцлагатай уул уурхай, баялгийн шударга хуваарилалтын зарчмыг хэрэгжүүлэх, эрдэс баялгийн бүтээгдэхүүний гадаад, дотоодын зах зээл дээрх борлуулалтыг нээлттэй, оновчтой, өндөр үр ашигтай, зах зээлийн зарчимд нийцсэн аргаар хийх, шударгаар үнэ тогтооход чиглэсэн бодлого, чиглэлүүдийг гарган ажиллаж байгаа. Энэ хүрээнд хийсэн томоохон ажлуудын нэг бол Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн тухай хуулийг баталсан явдал юм. Засгийн газрын 2022 оны арванхоёрдугаар сарын 14-ний өдрийн 466 дугаар тогтоолоор баталсан

**Манай улсад
гадаад,
дотоодын
хөрөнгө
оруулагчдын
сонирхлыг
татахуйц
стратегийн
томоохон
оруудууд олон
бий**

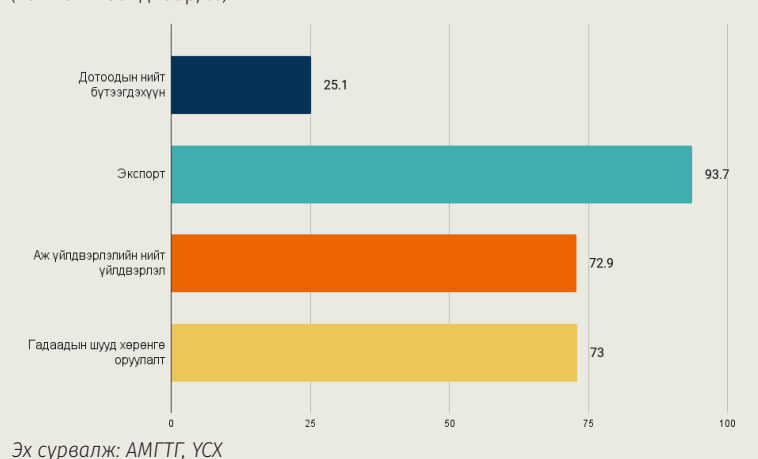
"Экспортод гаргах нүүрсний нээлттэй цахим арилжааны журам"-ын дагуу нүүрсний арилжаанд оролцогч талууд нүүрс худалдах болон худалдан авах сонирхол бүхий этгээдүүдийг оролцуулсан туршилтын дуудлага арилжааг 2023 оны нэгдүгээр сарын 12-ны өдөр амжилттай зохион байгуулсан.

Уул уурхайн сайдын өгүүлснээр эхний ээлжид нүүрсний экспортын 20 хувийг биржээр явуулж, цаашид цахим биржийн худалдаа руу бүхэлдээ шилжинэ. Хөрөнгийн биржээр нүүрсийг арилжаалж эхэлснээс хойших гурван сарын хугацаанд УУХҮЯ, Монголын хөрөнгийн бирж, Санхүүгийн зохицуулах хорооноос гаргасан доод үнэ буюу анх дуудсан үнээс 12.4 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдэж зарагдсан нь маш сайн үзүүлэлт гэдгийг тэрбээр онцолсон.

Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайд Ж.Ганбаатар “Боомтын хүчин чадлаас шалтгаалж ийнхүү шат дараатай арилжиж, бусад улсын жишгээр ил тод чөлөөт өрсөлдөөний дагуу нүүрсээ биржээр худалдаж байна. Цаашид зэс, жонш, төмөр зэрэг бүх металлын худалдааг цахим биржээр хийх боломжтой. Үүнийг ирэх гурван жилдээ багтааж хэрэгжүүлнэ” хэмээн ярьсан.

Гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг татахуйц стратегийн томоохон ордууд манайд олон бий. Тэдгээрийн нэг бол Булган аймгийн Тэшиг суманд орших Тавтын алт, мөнгөний орд. Тавтын ордыг 1986-1988 онд Оросын геологичид нээж, 130 тонн алтны хүдэр, 370 тонн мөнгө болон их хэмжээний зэсийн ►

Уул уурхайн салбарын эдийн засагт үзүүлэх нөлөө
(2022 оны байдлаар, %)

► нөөцтэй гэж тухайн үед тооцоолжээ.

"Шинэ сэргэлтийн бодлого"-ын аж үйлдвэржилтийн сэргэлтийн хүрээнд эдийн засгийн эргэлтэд оруулахаар Засгийн газраас зүтгүүлж буй ордуудын нэг нь Асгатын мөнгөний орд. Тус ордыг УИХ-ын 2007 оны 27 дугаар тогтоолоор стратегийн ач холбогдол бүхий ордод хамруулсан. Олон улсын судалгаанаас үзвэл, мөнгөний үнийн таамаглал өөдрөг байгаа бөгөөд 2030 он хүртэл мөнгөний хэрэглээ өсөх хандлагатай байгаа юм.

Асгатын мөнгөний ордын хэмжээнд 1986 оноос явуулсан геологийн судалгааны ажлын үр дүнд 25 метр квадрат талбайд тархсан, дунджаар гурван км урт, 80 метрийн өргөнтэй 15 хүдрийн бүс илэрч, нөөцийг нь 26.9 сая тонн хүдэр, 7369 тонн мөнгөтэй гэж тогтоож байсан аж. Үүнээс үйлдвэрлэлийн аргаар ашиглах 2566 тонн мөнгө агуулсан 8.2 сая тонн хүдрийн нөөц бэлэн гэсэн судалгаа гарч байв. Нэмэлт судалгаагаар үлдсэн нөөцийг үйлдвэрлэлийн зэрэгт шилжүүлэх бүрэн боломжтой гэж геологичид мэдээлдэг. Энэ мэт хөрөнгө оруулагчдад сонирхуулах төсөл ганц хоёроор хязгаарлагдахгүй олон байгааг тэмдэглэе.

Хайгуулын шатнаасаа ашиглалт хүртлээ амжилттай хэрэгжсэн төслийн сайн жишээ ч бий. Мэдээж Оюу толгой бол хамгийн том, мега төсөл бөгөөд хөрөнгө оруулагчид хөрөнгө оруулалтын өгөөжөө хангалттай хүртэж чадахаар байгааг судлаачид онцолдог. Оюу толгой нь гадаадын хамгийн том хөрөнгө оруулалт төдийгүй, Монгол Улс гуравдагч хөрш оронтой анх удаа бие даан хэрэгжүүлж буй эдийн засгийн тусгаар тогтнол, биедаасан байдлыг хангахад чухал үүрэг гүйцэтгэх түүхэн төсөл юм. Өнгөрсөн гуравдугаар сард болсон Оюу толгойн гүний уурхайн олборлолтын нээлтийн үеэр "Рио Тинто" группийн гүйцэтгэх захирал Якоб Стаусхолм "Дэлхийн түвшний дэвшилтэт технологийн уурхайгаас олборлосон зэсээр бид ирээдүйд нүүрстөрөгчийн ялгарал, шингээлтийг тэнцвэржүүлж, "Рио Тинто"-гийн зэсийн бизнесийг тэлж, Монгол Улсад үр шимийг бий болгоно" гэж хэлсэн юм.

Гадаадын маш том хөрөнгө оруулалттай Оюу толгой төслийн араас амжилтын буухиаг үргэлжлүүлэх "Занаду Майнз"-ын Хармагтай, "Эрдэнэ Ресурс"-ийн "Хөндий" зэрэг төсөл бий.

Монгол Улсын хувьд гадаадын хөрөнгө

АШИГТ МАЛТМАЛЫН НӨӨЦ

ЗЭС	57 Сая тонн
НҮҮРС	37.4 ТЭРБУМ ТОНН
ТӨМРИЙН ХҮДЭР	1.2 ТЭРБУМ ТОНН
АЛТ	2.5 МЯНГАН ТОНН
ЖОНШ	48.3 Сая тонн
ГАЗРЫН ТОС	332.6 Сая тонн
ЦАЙР	1.7 Сая тонн
УРАН	197.0 МЯНГАН ТОНН

Эх сурвалж: АМГТГ, УСХ

Монгол Улсын нийт нутаг дэвсгэрийн найман хувьд тусгай зөвшөөрөл олгосон. Цаашид энэ хувь хэмжээг нэмэгдүүлнэ

оруулалт татах хамгийн боломжтой нь уул уурхайн хайгуулын салбар юм. Одоогоор Монгол Улсын нийт нутаг дэвсгэрийн найман хувьд тусгай зөвшөөрөл олгосон. Цаашид энэ хувь хэмжээг нэмэгдүүлэх, улмаар доод тал нь 15-20 хувьд хүргэхээр төлөвлөж байна. Үүгээр дамжуулан хайгуулын салбарт гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт татах бодлого баримталж буй. Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайд Ж.Ганбаатар Геологийн салбарын улсын зөвлөгөөний үеэр "Хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг сэргээх явдал бол манай Засгийн газрын бодлогын цөм нь бөгөөд салбарын дотоод, гадаадын хөрөнгө оруулагчидтай нээлттэй хамтран ажиллаж, эрх ашгийг нь хуулийн хүрээнд хамгаалж, салбартаа "төр, хувийн хэвшлийн түншлэл"-ийн зарчмыг өргөжүүлэх бодлогыг баримтлан ажиллаж байна" гэж онцолсон.

Энэ бүхнээс харахад Монголын уул уурхай, хайгуул геологийн салбар гадаадын болон дотоодын хөрөнгө оруулалт татах эрх зүйн таатай орчныг бүрдүүлж, хүнд сурталгүй, хариуцлагатай байдлыг зарчмаа болгон хөгжлийн дараагийн шинэ шатанд гарахаар хичээж байна гэж хэлж болохоор байна. ■

ONDO HOLDING НЬ CLOUD БОЛОН EDGE ДЭД БҮТЭЦ ДЭЭР СУУРИЛСАН, ДАРААГИЙН ҮЕИЙН IOT-ГЭЭР ДАМЖУУЛАН ДЭЛХИЙГ ХОЛБОХ ЗОРИЛГОТОЙ КОМПАНИ ЮМ.

ONDO Mobile

4G ба 5G давтамж дээр суурилсан хувь үйлчлүүлэгчдээс гадна аж үйлдвэрийн салбарыг Private 5G холболтоор хангахаар зорьж буй компани юм.

ONDO Space

2022 онд алслагдсан бүс нутаг болон үйлдвэрлэлийн IoT салбаруудад хэмнэлттэй, дэлхийн хэмжээнд холбогдохыг эрэлхийлж буй хэрэглэгчдэд нам тойрог замын хиймэл дагуул ашиглан “Аж үйлдвэрийн зориулалттай” IoT үйлчилгээ үзүүлэхээр зорьж буй Монголын хамгийн анхны хувийн сансрын технологийн компани юм.

Andorean LLC

Хүнд үйлдвэрт ашигладаг төрөл бүрийн тоног төхөөрөмж, системийн мэдээллийг анхдагч эх үүсвэрээс нь цуглуулан дамжуулах зориулалттай хамгийн сүүлийн үеийн мэдрэгч, төхөөрөмжүүдийг бүтээгч, ухаалаг уул уурхайн шийдэл нийлүүлэгч юм. Бидний хөгжүүлсэн бодит цаг хугацаанд 3 хэмжээст дүрслэл дамжуулах програм хангамж нь уул уурхайн цогц үйл ажиллагаанд “Digital twin” шийдлийг санал болгодог. Andorean-ийн шийдэл нь хүнд үйлдвэрийн салбарт ONDO Technologies Inc-ийн боловсруулсан платформоор дамжуулан дижитал технологийн хувьслыг бизнестээ богино хугацаанд, саадгүй нэвтрүүлэх боломжийг олгох юм.

ONDO Tech

Дараа үеийн аж үйлдвэрлэлийн салбарт IoT шийдлээр дамжуулан дэлхийг холбох зорилготой "Edge" болон "Cloud" тооцооллын дэд бүтцийн компани юм.

Авлигатай тэмцэх жил

Ухрах замгүй авлигын эсрэг тэмцэл

Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газрын дарга Д.Амарбаясгалангийн "Дэлхий 2023" дугаарт бичсэн нийтлэлийг хүргэж байна.

Дэлхий нийтийг хамарсан цар тахал, түүний араас ОХУ, Украины дайн үргэлжилж олон улсад улс төр, эдийн засгийн бодлогоо эргэн харж, алдаа, оноогоо тунгаан хэлэлцэж, дахин загварчлах шаардлага бий боллоо.

Монгол Улс зах зээлийн нийгэмд шилжсэнээс хойш хамгийн том эдийн засгийн хямралтай нүүр тулсан нь 2020 онд эдийн засгийн өсөлт -4.6 хувиар саарсан жил байв. Засгийн газар 2021 онд цар тахлын нөлөөнд нэрвэгдсэн эдийн засаг, бизнесийн орчныг тэтгэх хүрээнд Монголбанк, арилжааны банкуудтай хамтран “Эрүүл мэндээ хамгаалж, Эдийн засгаа сэргээх 10 их наяд төгрөгийн цогц төлөвлөгөө”-г хэрэгжүүлсэн. Харин 2022 оноос эхлэн Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого “Алсын хараа 2050”-д хүрэхийн тулд эдийн засгийн хязгаарлагч хүчин зүйлсийг бууруулах “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг хэрэгжүүлж байна. Тэр дундаа “Боомтын сэргэлт”-ийн хүрээнд төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр боомтын хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх, төмөр замын төслүүдийг эрчимжүүлэх зэрэг стратегийн ач холбогдолтой олон ажил хийгдэж байна.

Экспортын голлох уул

Д.Амарбаясгалан

Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газрын дарга

уурхайн бүтээгдэхүүний ханшийн өсөлтийн таатай цаг үед төрийн өмчит компаниудад онцгой анхаарал хандуулж, экспорт, валютын орох урсгалыг нэмэгдүүлэх чиглэлд ажиллав. 2023 он гарсаар Засгийн газраас олон улсад өрийн зохицуулалтын зориулалтаар гаргасан бонд амжилттай болсон нь Монгол Улс дефолт болох эрсдэлээс бүрэн ангижирсан юм. Энэ нь Засгийн газар төдийгүй бизнес эрхлэгчид, олон нийтийн хичээл чармайлттай салшгүй холбоотой, хамтдаа бүтээсэн үр дүн юм.

2023 оныг Засгийн газраас шударга ёсны төлөөх “Авлигатай тэмцэх жил” болгон зарласан. Тодруулбал, Засгийн газар өнгөрсөн хугацаанд эхлүүлсэн “Хөгжлийн Банк”, “Эрдэнэт үйлдвэр”-ийн 49

хувь, “нүүрсний хулгай”, “төмөр зам” зэрэг улс оронд нүүрлэсэн том хулгай, дээрэм, авлигын хэргүүдтэй үргэлжлүүлэн тэмцэнэ.

Бид энэхүү өөрчлөлтийг хоёр сувгаар, хэд хэдэн арга замаар хийнэ. Нэгдүгээрт, төрийн өмчит компаниудыг цэгцлэх, хоёрдугаарт хувийн хэвшил, бизнес эрхлэгчдийн боломжийг нэмэгдүүлнэ.

Хувийн хэвшил, бизнес эрхлэгчдийн үйл ажиллагааг дэмжиж, боломжийг бүрдүүлэх үүднээс 2023 оны нэгдүгээр сарын 1-нээс Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газрыг татан буулгав.

Төрийн өмчит аж ахуйн нэгжүүдийн хөрөнгийн хэмжээ 2021 онд 53.4 их наяд төгрөгт хүрсэн боловч ашгийн хэмжээ нь ердөө 1 их наяд төгрөг байна. Тиймээс үр ашигт

ажиллагаанд анхаарч, 34 охин компанийг нэгдсэн удирдлагаар хангаж буй “Эрдэнэс Монгол” ХХК-ийн шинэ бүтцийг баталлаа. Тус компанид чадварлаг, мэргэжлийн баг бүрдүүлж байж засаглал нь сайжирч, олон улсад өрсөлдөхүйц болж чадна. Тиймээс ажлын байрны нээлттэй сонгон шалгаруулалтыг анх удаа зохион байгуулж, шинэ жишгийг тогтоож чадлаа. “Авлигын эсрэг жил”-ийн хүрээнд оффшор бүс болон гадаад улсад нуун дарагдуулсан хууль бус хөрөнгийг илрүүлж буцаан авчрах болно. Мөн авлига, албан тушаалын гэмт хэргийн талаар нийтийн эрх ашгийн төлөө мэдээлж байгаа шүгэл үлээгчийг хамгаалах хуулийн төслийг Улсын Их Хурлын хаврын ээлжит чуулганаар батлуулах зэрэг олон олон ажлыг төлөвлөж байна.

Засгийн газрын шударга ёсны төлөөх дээрх бодлого хэрэгжихэд бэрхшээл гарахыг үгүйсгэхгүй. Монгол Улсад нүүрлэсэн нийгэм, эдийн засгийн тэгш бус байдлыг бууруулж төрийн үйлчилгээний болон төсвийн зардлын оновчтой, хүртээмжтэй төлөвлөлт, нийгмийн тогтолцооны өөрчлөлтийн эхлэл тавигдах суурь болох учиртай. Тиймээс ч бидэнд ухрах зам үгүй. ■

Монгол Улс ба олон улсын харилцаа

Д.Баярхүү
Олон улсын
харилцааны
судлаач-
профессор,
Элчин сайд

Монгол Улсын гадаад бодлого ардчилал шинэчлэл, шилжилтийн 30 гаруй жилд ямагт прогрессоор явж, дэвшилд хүрч байсан. Манай гадаад бодлого энэ жилүүдэд залгамж чанараа хадгалж ирсэн ба Засгийн эрх ээлжлэн барьсан намуудын хувьд үндэсний эрх ашиг, гадаад харилцаа, гадаад орчны хувьсал нэг онцгоос тавигдаж ирснийг тэмдэглэх нь зүйтэй.

Гурван жилийн тэртээ овозлож байсан гадаад харилцаанд бодит хүчин зүйл нөлөөлж бага зэрэг саатал (улс төрийн бус техник-логистикийн) учирсныг хүлээн зөвшөөрнө. Дэлхий нийтийг хамарсан цар тахал, түүний араас залгасан Орос-Украины дайн, глобал геополитикийн эсрэгцэл нөлөөлсөн. Гэвч бид энхийг эрхэмлэсэн, нээлттэй, бие даасан, олон тулгуурт (онолын хувьд прагматик) гадаад бодлогоо алдаагүй явуулсаар байна. Харин ч ач холбогдол нь өсөж байна.

“Манай гадаад бодлогын амин сүнс нь харилцааны тэнцвэртэй харьцааг хадгалах явдал” хэмээн Гадаад харилцааны сайд Б.Батцэцэг тэмдэглэснийг зориуд эш татъя. Тэнцвэр—энэ бол юуны өмнө хоёр хөрш гүрэнтэй харилцахдаа тэнцвэр барина гэсэн үг. Тэнцвэрийг ч барьж ажиллаж чадаж байна. Мөн хоёр хөрш ба гуравдагч хөршүүдийн хооронд тэнцвэр барина гэсэн үг. Бас тэгж чадаж байна. “Манай гадаад арга хэмжээг координатын хавтгай дээр гурван тэнхлэгт хуваан зураглаж үзвэл энэ тэнцвэр хадгалагдаж байгаа нь илэрхий харагдах байх” гэж сайд Б.Батцэцэг онцолсон. Энд жишээ олныг татаж болох авч 2022, 2023 оны эхний хагас жилийн өндөр, дээд хэмжээнд хэрэгжүүлсэн олон айлчлалыг харьцуулъя. Тэр чиглэлд, тийм улстай дутуудуулжээ гэсэн чамлахаар зүйлгүйгээр айлчлалуудыг амжилттай хэрэгжүүлжээ. Хоёр их хөрш, гуравдагч хөршүүд, дэлхийн хамтын нийгэмлэг гээд дөрвөн чиглэлд тэнцвэрийг барьж харилцаж чаджээ. Айлчлал хоёр урсгалтай болж, харин ч манайх руу түлхүү айлчилсан дүнтэй байна.

Сайд Б.Батцэцэг “Өнгөрсөн хугацаанд манай гадаад харилцааны практикт хоёр сонирхолтой зүйл ажиглагдлаа. Эхнийх нь дэлхий дахинд өрнөж байгаа үйл явц манай гадаад харилцааны үндсэн зарчмууд, гадаад бодлогын үзэл баримтлал эхнээсээ зөв байсныг нотлон харууллаа. Тиймээс тэнцвэртэй, олон тулгуурт гадаад бодлогыг бид цаашид ч тууштай баримтлах ёстой. Нөгөөх нь сүүлийн үед улс орнуудын гадаад, дотоод бодлогын зааг ялгаа илэрхий бүдгэрч буй явдал” гэжээ. 1990-ээд оны эхэнд эхлэл суурийг нь зөв тавьсан гадаад бодлогодоо дүгнэлт хийжээ. Гадаад дотоод бодлогын зааг ялгаа гэдгээр даяаршсан, харилцан хамааралтай ертөнцийг нэрлэж, тийм ертөнцөд Монгол Улс зөв тоглолт хийхийн чухлыг зааж өгчээ. Учир нь гадаад бодлого дотоод бүх бодлоготойгоо уялдсан, түүнийгээ гадаад орчноор бэхжүүлэхийг зорьсон, аюулгүй байдал нь дотоодоосоо үлэмж эрсдэлтэй болсныг хэлж байна.

Айлчлалын тооны тухай тэрбээр сонин харьцуулалт гаргаж иржээ. Монгол Улс ихэнхдээ жилдээ 2-3 том айлчлал хэрэгжүүлдэг байсан бол 2022 онд өндөр, дээд хэмжээнд 10 гаруй айлчлал хийсэн, үүнд хоёр хөрш, гуравдагч хөршүүдийн Гадаад харилцааны зургаан сайдыг эх орондоо айлчлуулжээ. 2023 оны эхний хагас жилд бүр ч бахдам дүнтэй байна. ШХАБ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга, АНУ-ын Төрийн нарийн бичгийн даргын орлогч, Киргиз улсын Гадаад хэргийн сайд айлчилсан бол Гэгээн Ширээт Улсын Гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн Нарийн бичгийн дарга тэргүүн хамба манай улсад айлчлахаар төлөвлөж байна.

Сайдын харьцуулалт гэлтгүй манай уншигчид өөрсдөө харсан мэдэрсэн дээд түвшний айлчлалууд ярайж байна. Төрийн гурван өндөрлөгийн түвшинд Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх 2022 онд ШХАБ-ын Төрийн тэргүүн нарын зөвлөлийн XXII хуралдаан (Самарканд, Узбекистан), НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 77 ▶

Хоёр их хөрш, гуравдагч хөршүүд, дэлхийн хамтын нийгэмлэг гээд дөрвөн чиглэлд тэнцвэрийг барьж харилцаж чаджээ

► дугаар чуулган, Уур амьсгалын өөрчлөлтийн асуудлаарх дэлхийн удирдагчдын дээд түвшний уулзалтад (Шарм Эль-Шейх, Египет) оролцож, БНХАУ, Японд Төрийн айлчлал хийж, 2023 он гарсаар ИБУИНХУ-ын Цог Жавхлант Хаан III Чарльзийг хаан сэнтийд залах төрийн ёслолд (Лондон) оролцжээ.

УИХ-ын дарга Г.Занданшатар Турк, БНСУ, Япон, ОХУ-д айлчилсан бол Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ БНХАУ-д айлчилж, “Бээжин-2022” өвлийн олимпын нээлтийн ёслолд уригдаж, Сингапурт айлчилж, Дорнын эдийн засгийн VII чуулга уулзалт (Владивосток), ИБУИНХУ-ын Цог Жавхлант Хатан Хаан II Элизабеттай салах ёс гүйцэтгэх Төрийн ёслол (Лондон), Ш.Абэтай салах ёс гүйцэтгэх Төрийн ёслолд (Токио) оролцож, ХБНГУ, БНСУ-д айлчлан, одоо БНХАУ-д дахин айлчилж, Зуны Давосын чуулганд оролцсон дүнтэй байна.

Төрийн гурван өндөрлөгийн түвшний хариу айлчлалуудыг дурдвал, НҮБ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга анх удаа Ерөнхийлөгчийн урилгаар айлчилж, 2023 он гарсаар Польшийн Ерөнхийлөгч, Францын Ерөнхийлөгч айлчилж, Гэгээн Ширээт Улсын Төрийн тэргүүн Пап Францис айлчлах тов зарлагджээ. Мөн БНХАУ-ын БХАТИХ-ын Байнгын Хорооны дарга, Канадын Парламентын Сенатын танхимын дарга, Унгарын Үндэсний Ассамблейн дарга манай эх оронд айлчилжээ.

Манай Гадаад харилцааны сайд нэн идэвхтэй ажиллаж, гадаад айлчлалуудыг амжилттай хэрэгжүүлсэн дүнтэй байна. Тэрбээр 2022 онд Аюулгүй байдлын асуудлаарх Мюнхений 58 дахь бага хурал, Дэлхийн эдийн засгийн 52 дугаар чуулга уулзалт (Швейцар, Давос), Эвсэлд үл нэгдэх хөдөлгөөний Сайд нарын хурал (Азербайжан, Баку), Дэлхийн эмэгтэйчүүдийн VI чуулган (Токио), 2023 онд Аюулгүй байдлын асуудлаарх Мюнхений 59 дэх бага хуралд оролцож Узбекистан, Турк, БНХАУ, БНЧехУ, Словени, Саудын Арабын Хаант Улсад айлчилжээ. Эдгээр айлчлал мэдээж Монгол Улсын гадаад харилцаанд томоохон хувь нэмэр, бодит алхам болсон ба хамгийн чухал нь, бүр онцлох нь дараах арга хэмжээ болно. Дэлхий дахины Гадаад хэргийн эмэгтэй сайд нарын уулзалтад 20 орчим орны төлөөлөгч ирж байгаагийн дотор хэд хэдэн Гадаад хэргийн бүсгүй сайд нар байна. Даян дэлхийн улс

НҮБ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Антонио Гутерреш Монгол Улсад албан ёсны айлчлал хийв

Бүгд Найрамдах Польш Улсын Ерөнхийлөгч Анджей Дуда Монгол Улсад төрийн айлчлал хийлээ

Бүгд Найрамдах Франц Улсын Ерөнхийлөгч Эммануэл Макрон Монгол Улсад төрийн айлчлал хийлээ

орнуудын Гадаад хэргийн эмэгтэй сайд нарын клуб НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн чуулган, Мюнхений бага хурлын үед албан бусаар ажиллаж ирсэн ба түүнийг албажуулж, албан ёсны форум-институт болгож тогтмолжуулсан анхдугаар чуулга уулзалтаа Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн ►

**“Феминист
гадаад
бодлого”
ийнхүү
Монголд, Азид
анх удаагаа
албажлаа**

► ивээл дор Улаанбаатарт хийж байгаа нь Монгол төрийн гадаад бодлогын нэг том түүхэн гавьяа мөн. “Феминист гадаад бодлого” ийнхүү Монголд, Азид анх удаагаа албажлаа.

НҮБ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын айлчлалтай холбогдуулан тэмдэглэхэд энэ 2022, 2023 онд нь “Монгол ба НҮБ” гэсэн хүрээнд манай улс нэн идэвхтэй, олон талт бодлого явуулсан цаг үе болж бүртгэгдэнэ. НҮБ-ын дээд дарга нар, ЮНЕСКО-ийн Ерөнхий захирал ээлжлэн Монголд айлчилж, энхийг сахиулагч эмэгтэй цэргийн албан хаагчдын дэлхийн анхдугаар форум НҮБ-ын мандат дор манай эх орны нийслэлд чуулж, тэр тоолонгоор олон улсын тавцан дахь манай улсын нэр хүнд мэдэгдэхүйц өслөө.

Гадаад хэргийн Сайдын хэлсэнчлэн гадаад бодлогын амин сүнс нь тэнцвэртэй харилцаа юм. Энэ бол манай үндэсний аюулгүй байдлын нэг тулгуур багана, нөгөө нэг багана нь олон талт хамтын ажиллагаа юм. НҮБ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Монгол Улсыг “Энх тайваны бэлгэ тэмдэг” хэмээсэн нь НҮБ-ын үйл ажиллагаа, түүний энхийн үйлсэд бидний оруулсан хувь нэмрийг үнэлсэн хэрэг билээ.

НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 77-р чуулганд У.Хүрэлсүх оролцож, ерөнхий санал шүүмжлэлд үг хэлсэн. Даян дэлхийг хамарсан бүхий л асуудалд манай улс ямар байр суурь баримталж байна вэ гэдэгт иж бүрэн хариулт өгсөн. Монгол Улс энхийг эрхэмлэсэн, нээлттэй, олон тулгуурт, бие даасан гадаад бодлого тууштай явуулж ирсэн, цаашдаа ч ийм бодлого баримтална гэдгээ дахин нотолсон. Цөмийн зэвсэггүй дэлхий ертөнц, манай улсын

цөмийн зэвсэггүй статус, Зүүн хойд Азийн яриа хэлэлцээний механизм, НҮБ-ын Энхийг сахиулах ажиллагаанаас авахуулаад байгалийн гамшиг, нийгмийн халдварт өвчний эрсдэл, дэлхийн уур амьсгалын өөрчлөлт, биологийн олон янз байдлын хорогдол, цөлжилт, хөрсний доройтол, усны хомсдол, ган гачиг, “Тэрбум мод” гээд маш олон асуудлаар манай байр суурийг дэлхий дахинд хүргэснийг энд тэмдэглэх нь зөв болов уу. НҮБ-ын 190 гаруй гишүүн улс орон дунд Монгол бол хүн амын тоо, эдийн засгийн нөөц бололцоогоороо жижиг улс. Гэтэл ийм жижиг улс энх тайванд ийм том санаачилга дэвшүүлж, түүнийгээ нотолж харуулна гэдэг нь Монгол Улсын гадаад бодлогын нэг том ололт, улс орноо гадаад ертөнцөд сурталчлан таниулсан томоохон алхам юм.

Жил хагасын хугацаанд гадаад харилцааны салбарт гарсан бүх ололтыг ганц нийтлэлд бүгдийг багтаах боломжгүй тул дүгнэлт хэлбэрээр нийтлэлээ дуусгая. Хоёр талын харилцааны олон айлчлал хэрэгжилтээ хүлээж байна. Монголын төр гадаад бодлогоо цэгцтэй, зорилготой явуулж гадаад таатай орчныг бүрдүүлж, хамтын ажиллагааны олон шинэ боломжийг нээж, түүнийгээ хоёр талын харилцааны эрх зүйн баримт бичгүүдээр баталгаажууллаа. Стратегийн ба Иж бүрэн стратегийн түншлэлүүдээ шинэ шатанд гаргаж байна. Стратегийн түншээ нэмэх чиглэлээр ажиллаж байна. Эдүгээ ийм статустай зургаан улс гүрэн байгаагийн дотор Иж бүрэн стратегийн түнш Орос, Хятад, стратегийн түншлэлээ тусгай хэмээн шат ахиулсан Япон, мөн АНУ, Энэтхэг, БНСУ байна. Үүн дээр Франц нэмэгдэх нь 2023 оны гадаад харилцааны түүхэн алхмын нэг байх болно.

Олон улсын харилцааны амаргүй нөхцөлд, дэлхий шинэ “Хүйтэн дайн”-ы хуваагдлын үед ийнхүү зовж бүтээсэн гадаад харилцаагаа эрхэмлэн зөв оновчтой ашиглаж улс орныхоо хөгжил дэвшлийг хангах нь Монголын нийгэм-олон нийт, тэр дундаа бизнес-эдийн засгийн салбарынхны эрхэм зорилго байгаасай билээ.

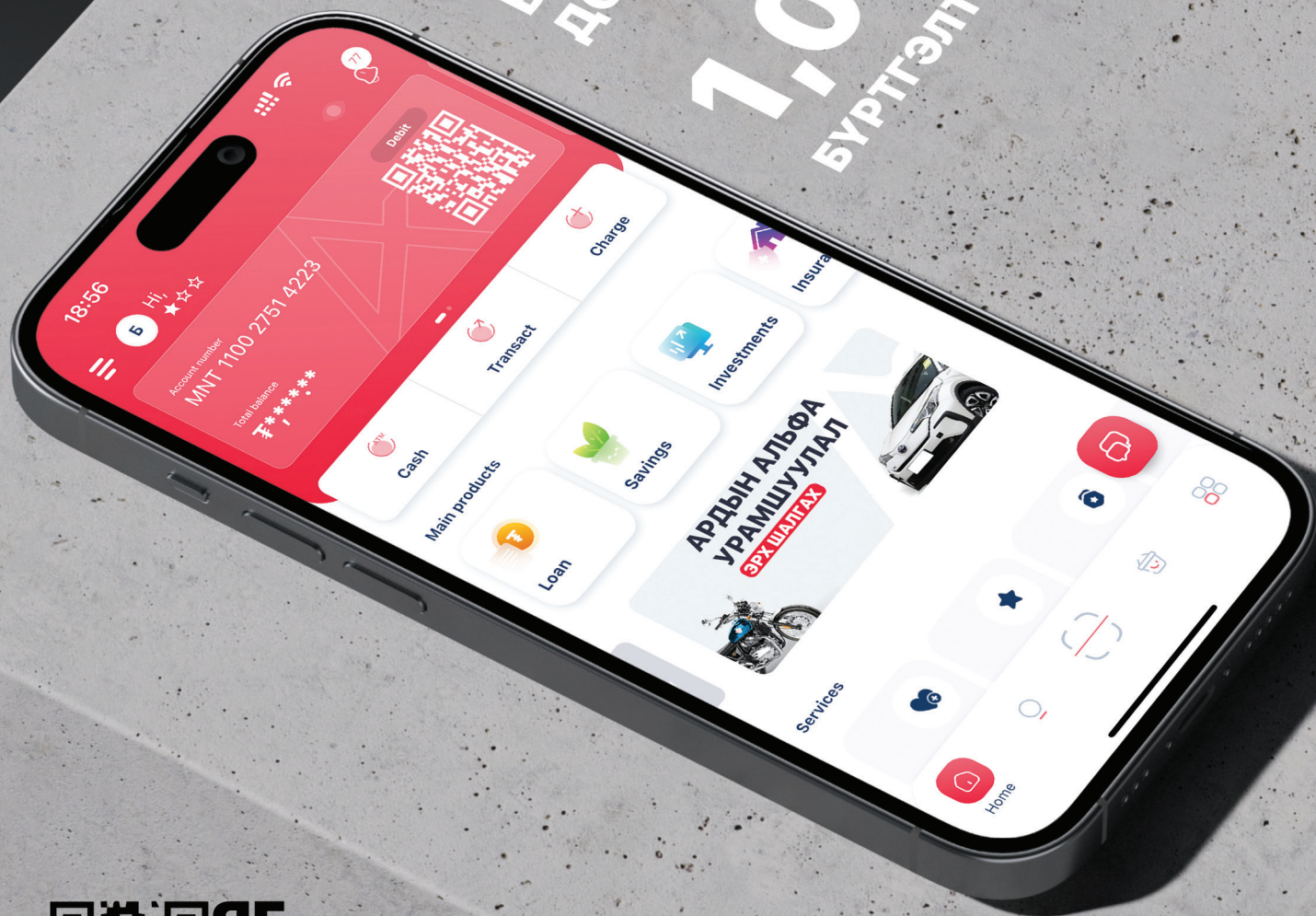
“НҮБ-ын Тогтвортой хөгжлийн зорилт-2030” гэх түүхэн баримт бичгийн заалтуудыг Монгол Улсын хөгжлийн тэргүүлэх чиглэлүүд, түүний дотор “Тогтвортой хөгжил 2030”, “Алсын хараа 2050” урт хугацааны хөгжлийн бодлоготой уялдуулан хэрэгжүүлэх чиглэлээр эх орондоо нэмэр болох гадаад бодлогоо Монголын төр тууштай явуулсаар байх болтугай! ■

Гэгээн Ширээт Улсын Төрийн тэргүүн Пап Францис Монгол Улсад айлчлал хийх тов зарлагдав

БҮГДИЙГ НЭГ
ДОРООС
1,000,000+
БҮРТГЭЛТЭЙ ХЭРЭГЛЭГЧ

ЯГ
ОДОО
ТАТ

Шинэ сэргэлтийн бодлого

Зуун боломж дэлгэрэг!

Дэлхийн түүхэнд улс орнууд хөгжиж, хямарсан олон тохиолдол бий. Хөгжиж буй улсууд, хямарч буй улсаа юугаараа ялгаатай байв гэдгийг асуудлыг олон эрдэмтэн судлаач, тэр дундаа эдийн засагчид судалсаар ирсэн. Улс орнууд хэрхэн ялгаатай хөгжсөн нь сүүлийн 40 жилээс маш тодорхой харагдана.

Өнгөрсөн 40 жилийн хөгжил

Дэлхийн нэг хүнд ногдох орлого 1981 онд 5,933 ам.доллар байсан бол (2015 оны ам.долларын тогтмол ханшаар тооцоход) 40 жилийн дараа, 2021 онд 11,000 ам.долларт хүрч, бодитоор 185 хувь өссөн байна. Эл 40 жилийн хугацаанд манай урьд хөрш БНХАУ-ын нэг хүнд ногдох орлого 450 ам.доллараас 11,200 ам.доллар буюу 2500 хувь, Энэтхэг улсын хувьд 400 ам.доллараас 1,940 ам.доллар буюу 480 хувь тус тус өсжээ. Энэ дунд Мадагаскар 73 хувь, Хаити 63 хувь гээд 40 жилийн хугацаанд бага өсөлттэй улс орон ч байна. Монгол Улсын хувьд нэг хүнд ногдох орлого тогтмол ханшаар тооцоход 1985 онд

Б.Дөлгөөн

"Шинэ сэргэлтийн бодлогын хурдасгуур"
төвийн захирал

1,428 ам.доллар байсан бол 40 жилийн дараа 4,100 хүрч 285 хувиар өссөн байна.

Хөгжлийн суурь хүчин зүйл

Судлаачид улс орны эдийн засгийн хөгжлийн зөрүүг олон хүчин зүйлтэй холбож судалж байна. Түүхийн явцад зөв бодлого барьж, түүнийгээ амьдрал дээр хэрэгжүүлж чадсан улс орнууд илүү өндөр хөгжил дэвшилд хүрчээ гэдэг дээр санаа нэгддэг. Нэг үгээр хэлбэл, улс орны хөгжилд бодлогын үүрэг оролцоо маш өндөр гэсэн үг. Буруу бодлого барьснаас улбаалж

нүдэн дээр хямарч буй улс орон сүүлийн 10 жилд цөөнгүй. Япон, Өмнөд Солонгос, Сингапур зэрэг улсын сүүлийн 60 жилийн үсрэнгүй хөгжил нь тохиолдлын зүйл биш юм. Мэдээж геополитик, технологи, тухайн улс орны түүхэн хүчин зүйл бүгд хамаатай ч, эдгээр улс хамгийн их байгалийн баялагтай, хамгийн олон хүн амтай улс биш. Хөгжсөн, хөгжөөгүй орны гол ялгаа нь он цагийн уртад тухайн улс орны хэрэгжүүлж буй бодлогоос үүдэлтэй. Бодлого боловсруулахдаа нотолгоонд тулгуурлаж

боловсруулах чадвартай, мөн үүнийгээ хэрэгжүүлэх чадамж байна гэдэг тухайн улсын төрийн чадамжтай, төрийн чадамжийг бүрдүүлж байгаа институттэй холбоотой асуудал юм.

Ариун гурвал

“Хорацио минь дээ, чиний зүүдэлж чадахаас илүү их зүйл энэ орчлон ертөнцөд бий” гэж Хамлет хэлдэг шиг амьдрал баян билээ. Дэлхийн улсууд олон бодлого жил бүр гаргадаг ч, эдгээрээс амжилттай хэрэгждэг нь хавьгүй цөөн байдаг. Харвардын Их Сургуулийн профессор Лант Притчетт, Мэтт Эндрьюс нарын хэлж буйгаар бодлого амжилттай хэрэгжих гурван үндсэн нөхцөл байдаг ажээ. Нэг дэх хүчин зүйл бол бодлого онолын хувьд “асуудлаа” шийддэг байх ёстой. Асуудлаа шийдэхгүй бол бодлого амжилттай хэрэгжсэн ч тухайн бодлогыг анх гаргахдаа шийднэ хэмээн зорьсон асуудлууд хэвээр үлдэнэ гэсэн үг. Хоёр дахь нь, улс төрийн дэмжлэг авах, гуравдугаарт тухайн бодлогыг хэрэгжүүлэх байгууллага уг бодлогыг хэрэгжүүлж чадах ▶

► хэмжээний төрийн чадамжтай байх юм. Үүнийг тэд бодлогын “Ариун гурвал” гэж нэрийдэж буй.

Шинэ сэргэлтийн бодлого

"Шинэ сэргэлтийн бодлого" (ШСБ) бол эдгээр "Ариун гурвал"-ын хүчин зүйлсийг харгалзан үзсэн бодлогын баримт бичиг юм. Үндэслэлийг гаргахад тооцоо судалгаа, нотолгоо дээр тулгуурласан. Уг бодлогыг боловсруулахад Монгол Улсын Засгийн газрын олон яам, агентлагийн төрийн албан хаагчид оролцсон бөгөөд бодлогын үндсэн агуулга эдгээр төрийн албан хаагчдын оюун санаанд тулгуурлаж бүтсэн билээ. 2021 онд дэлхий даяар үүссэн Ковид19 цар тахлын нөлөөгөөр Монгол Улсын эдийн засаг хямарч, гадаад, дотоод орчин нөхцөл хүндэрсэнтэй холбоотойгоор нөхцөл байдалд дахин үнэлгээ өгч, цаашид баримтлах бодлого боловсруулах бодит шаардлага үүссэн. Энэ цаг үед Ерөнхий Сайд Л.Оюун-Эрдэнэ санаачилгыг гартаа авч, дунд хугацааны хөгжлийн бодлогыг боловсруулах даалгавар өгснөөр ШСБ-ны эхлэл тавигдсан. Нэг талаас нийгэм-эдийн засгийн захиалга үүссэн, үүнтэй зэрэгцээд улс төрийн хүсэл эрмэлзэл

бүрдсэнээр шинэчлэл хийх орон зай гарч ирсэн юм.

Өсөлтийн оношилгоо

"Шинэ сэргэлтийн бодлого"-ын үндэслэлийг боловсруулахад "Өсөлтийн оношилгоо" аргыг ашигласан. Аливаа эдийн засгийн шинэчлэлийг хийх таван үндсэн арга байдгаас уг аргачлал хамгийн үр дүнтэй, асуудлыг бодитоор тодорхойлдог нь юм. Уг аргачлалын дагуу өнөөгийн эдийн засагт тулгарч буй, өсөлтийг хязгаарлаж байгаа хүчин зүйлсийг оношилсон. Ингээд оношилгоо хийсний үр дүнд эдгээр хязгаарлагч хүчин зүйл бол эрчим хүч, тээвэр логистик, тэр дундаа хил давахад тулгарч буй асуудлууд, төрийн чадамж зэргийг тогтоосон юм. Эдгээр хязгаарлагч хүчин зүйлсийг шийдсэний дараа аж үйлдвэрлэл хөгжиж, ажлын байр ялангуяа, бүтээмж өндөртэй ажлын байрууд бий болж, улмаар зөвхөн төв суурин газар гэлгүй хөдөө нутагт хөгжил дагуулна. Тийм ч учраас "Шинэ сэргэлтийн бодлого"-ын үндсэн

Уг бодлого амжилттай хэрэгжихэд төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаа зайлшгүй шаардлагатай

агуулга боомт, эрчим хүч, аж үйлдвэрлэл, хот хөдөө, ногоон, төрийн бүтээмжийн сэргэлт гэсэн зургаан сэргэлтийн хүрээнд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа, төсөл хөтөлбөрөөс бүрдэж байгаа юм.

Бодлогын хэрэгжилт

Засгийн газар "Шинэ сэргэлтийн бодлого"-ыг 2021 оны арванхоёрдугаар сард батлан хэрэгжүүлж байна. Уг бодлого амжилттай хэрэгжихэд төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаа зайлшгүй шаардлагатай. Эрчим хүчний сэргэлтийн хүрээнд хийх төслүүд, цаашлаад сэргээгдэх эрчим хүчийг экспортод гаргахад хувийн хэвшлийн оролцоогүй хийх боломжгүй юм. Засгийн газраас "Шинэ сэргэлтийн бодлого"-ыг бодитоор хэрэгжүүлэхэд татварын болоод бусад дэмжлэгийг тусгаад явж байна. Хөрөнгө оруулалтад тулгарч буй асуудлыг хариуцаж, аливаа саад бэрхшээлийг цаг тухайд нь шийдвэрлэхийн тулд гадаадын хөрөнгө оруулалт, худалдааны асуудлыг эрхэлсэн агентлагийг Эдийн Засаг Хөгжлийн Яамны харьяа байгуулах шийдвэрийг Засгийн газар гаргасан. Төрийн зүгээс хийх ёстой чухал ажлууд бий. Зах зээл дангаараа байвал доголдолд хүргэх магадлалтай. Зах зээлийг хөгжүүлэхэд зайлшгүй

шаардлагатай өнөөдөр дутагдаж буй өрсөлдөөний механизм, хяналтын тогтолцоог бүрдүүлэх хэрэгцээ ч бий. Энэ бол төрийн үүрэг хариуцлага юм.

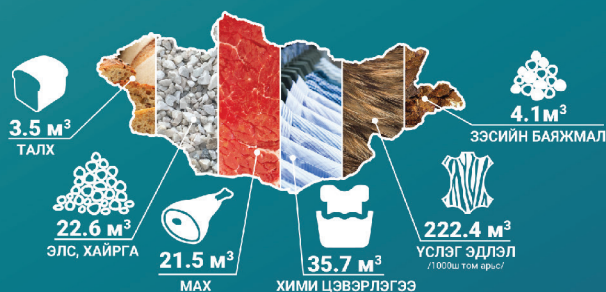
Түүнчлэн төрийн байгууллага доторх шат дамжлагыг цөөлөх, процессыг цахимжуулах зэрэг төрийн албан хаагчдын бүтээмжийг нэмэгдүүлэх ажлуудыг тусгаж өгсөн. Эдгээр ажлыг гүйцэтгэх хүрээнд хариуцлагын тогтолцоог бэхжүүлж, авлига хээл хахуулийг бууруулах нь "Шинэ сэргэлтийн бодлого"-ын төрийн бүтээмжийн сэргэлтийн хүрээнд тавьсан зорилт юм. Үүнд нэг анхаарах зүйл байгаа нь төр лүү чиглэсэн эдгээр ажлыг Засгийн газар амжилттай хэрэгжүүлэхийн тулд төрийн чадамжийг сайжруулах зайлшгүй хэрэгцээ бий.

Зуун боломж дэлгэрэг

“Өнгөрсөн бол оршил, юу болж өрнөх нь миний болоод таны мэдлийнх” гэж Вилиам Шекспир өгүүлсэн. Монгол Улс ирэх 10 жилийн дунд хугацааны хөгжлийн бодлогоо тодорхойлж, хязгаарлагч хүчин зүйлсийг шийдвэрлэх хөсөг нэгэнт хөдөлжээ. Цаашид боломж бололцоо бүрдэж байгаа тул хэрхэн ашиглах нь та биднээс хамаарна. ■

ЭРГҮҮЛЭН АШИГЛАЖ БУЙ УС

МОНГОЛ УЛСАД 1 ТОНН НЭГЖ БҮТЭЭГДЭХҮҮН ҮЙЛДВЭРЛЭХЭД ЗАРЦУУЛАХ УСНЫ НОРМ ХЭМЖЭЭ

1 ТОНН ЗЭСИЙН БАЯЖМАЛ ҮЙЛДВЭРЛЭХЭД ДЭЛХИЙН ИЖИЛ ТӨРЛИЙН УУРХАЙН УС АШИГЛАЛТЫН ДУНДАЖТАЙ ХАРЬЦУУЛБАЛ 3 ДАХИН БАГА

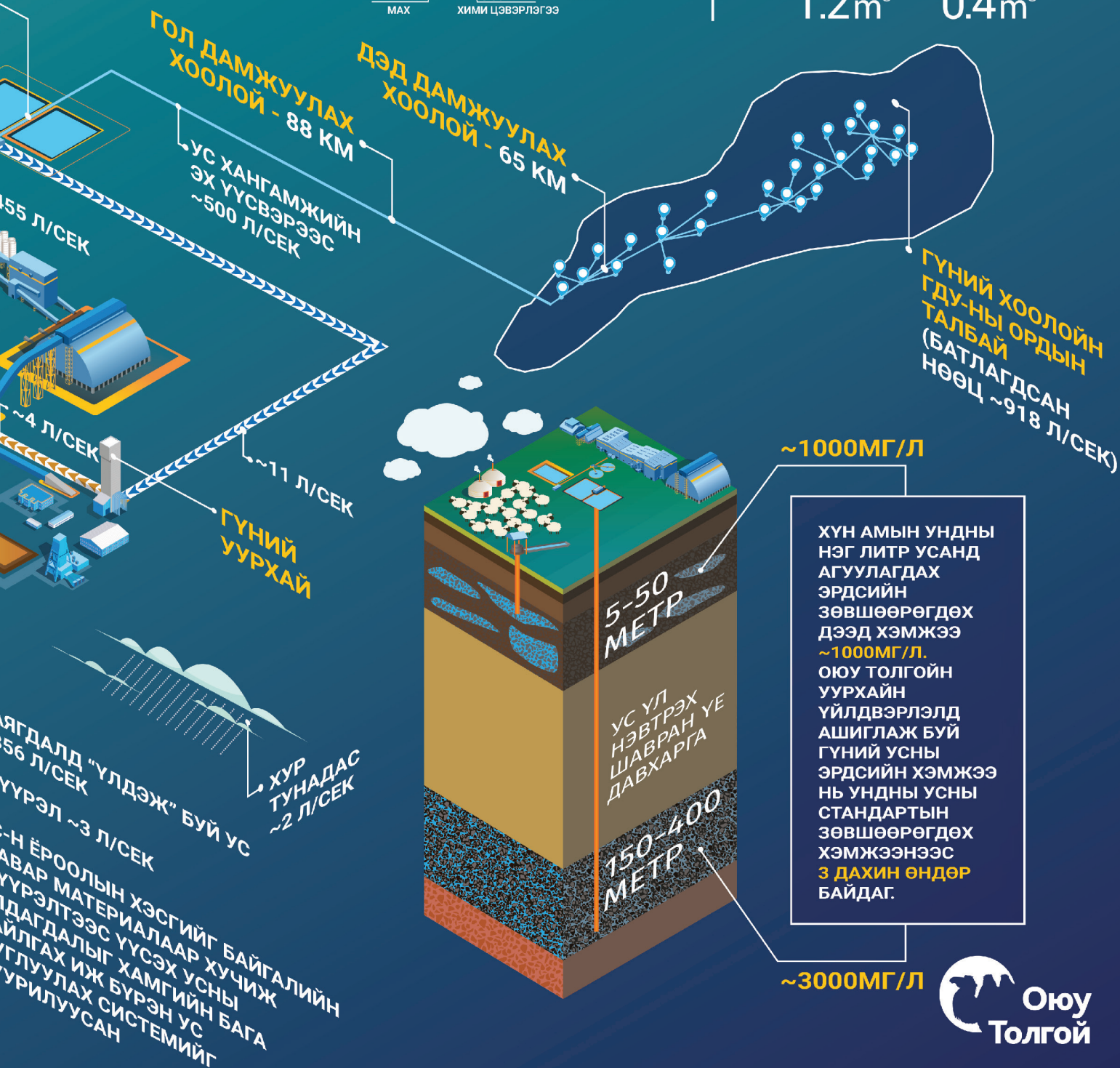
НӨХӨН СЭЛБЭЛТЭЭР АВСАН УС

1.2м³

0.4м³

Төмөр зам

Эхлээд боомтуудаа төмөр замаар холбоно

Манай эдийн засгийн бүтэц уул уурхайн орлогоор явдаг бөгөөд экспортын орлогын 80 гаруй хувийг уул уурхайн салбар оруулдаг. Монгол Улс уул уурхайн бүтээгдэхүүнээ экспортолсноор төсвөө бүрдүүлж, бүтээн байгуулалтуудаа хийж, цалин тавьж, нийгмийн салбарын асуудлуудыг шийддэг. Манай эдийн засгийн бүтэц, одоогийн нөхцөл байдлыг ковидын хямрал улам тодотгосон. Урд хилийн боомтууд дээр нүүрс ачсан олон мянган машин бөөгнөрснөөр экспорт буурч, эдийн засаг хүндэрснийг бид бодитоор харсан.

Төмөр зам ач холбогдолтой гэдэг нь тодорхой. Бүх л улс орон төмөр замаа хөгжүүлж, ачаа тээврийнхээ эргэлтийг сайжруулснаар хөгжлийн манлайд хүрсэн түүхтэй. Төмөр замаа хөгжүүлсэн улс эрчимтэй хөгжинө. Бид үүнийг ойлгож байсан ч төмөр зам хөгжлийг хөтлөгч юм гэдгийг Ковид-19 цар тахал бидэнд илүү сайн ойлгуулж өглөө.

Тиймээс Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ “Боомтын сэргэлтийн бодлого”-ыг дэвшүүллээ. Уул уурхайн бүтээгдэхүүнээ экспортолж орлого олдог хэрнээ ачаа бараа нэвтрүүлэх боомтуудаа барьж байгуулах, үйл ажиллагааг сайжруулах асуудлаа шийдээгүй нь хөгжлийг боомилгогч гол хүчин зүйл боллоо гэж үзэв. Төмөр замаа хилийн боомтууд руу барьж, хил дамнан холбох шаардлагууд гарч ирснээх хилийн төмөр замуудыг богино хугацаанд барьж байгуулахаар ид ажиллаж байна. Эхлээд хил дамнасан төмөр замын асуудлуудаа шийдэх нь зөв гэдэг дээр төрийн бодлого төвлөрлөө. Тухайлбал, эхний ээлжинд зүүн босоо тэнхлэгийн Чойбалсан Хөөт-Бичигт чиглэлийн хилийн төмөр замыг Хятадын талтай холбогдох хэлэлцээр хийсний үндсэн дээр барина. Засгийн газар эл төслийг хэрэгжүүлэхээр “Монголын төмөр зам” ТӨХК-ийг томилсон. Одоо урд хөрш хариуцах байгууллагаа томилно.

Эхлээд боомтуудаа төмөр замаар холбосны

дараа дотооддоо үргэлжлүүлэн барина. Баруун босоо тэнхлэгийн төмөр замыг мөн адилхан жишгээр хийнэ. Эдгээр ажлыг эхлүүлэхээр “Монголын төмөр зам” ТӨХК гадаад талд яриа хэлэлцээний түвшинд, дотооддоо төслийн нарийн төлөвлөлт гарган ажиллаж байна. ►

► 2023 онд “Монголын төмөр зам” ТӨХК үүсэн байгуулагдсаны 15 жилийн ой болно. Нэмүү өртөг шингэсэн уул уурхайн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, улс орны хөгжлийг хурдасгасан томоохон бүтээн байгуулалтууд, аж үйлдвэрийн цогцолбор төслүүдийг хэрэгжүүлэхийн тулд төмөр зам зайлшгүй шаардлагатай. Тийм учраас Монгол Улс үндэсний төмөр замын компанитай болох шийдвэрийг төр 2008 онд гаргасан. Энэ асуудалд үе үеийн засгийн газрууд анхаарч ажиллаж ирсэн.

Гэхдээ “Монголын төмөр зам” ТӨХК-ийн ажил ихэнхдээ цаасан дээр явдаг байсан бол Засгийн газраас 2022 оны арванхоёрдугаар сард хэд хэдэн чухал шийдвэр гаргасан юм. Олон жижиг төмөр замаа нэгтгэж, үндэсний төмөр замын компанийг босгох, удирдлагаар хангах шийдвэрүүдийг зоригтой гаргав. Өдгөө “Монголын төмөр зам” компани төсөл хөтөлбөрүүд хэрэгжүүлж, барьж байгуулдаг, хариуцлага хүлээсэн аж ахуйн нэгж болж буй. Төмөр замаа барьдаг, ашигладаг, засварладаг, тээвэр үйлчилгээ хийдэг цогц иж бүрдэл компани болох хөгжлийн огцом эргэлтийн цэг дээр ирлээ.

Энэ нь шинэ компани босож буйтай адилхан юм. Чадварлаг боловсон хүчин шаардлагатай болж байна. Энэ бол том сорилт. Ажлын байраар хангах нь чухал бус чадварлаг мэдлэгтэй боловсон хүчнийг бий болгох, бэлдэх шаардлагатай. “МТЗ” компанийнхан энэ үүрэг хариуцлагаа ухамсарлаж, биелүүлж ажиллах ёстой. Нөгөө талаас, төмөр замын үндэсний компаниа босгоход гар бие оролцёё гэсэн хандлага их байгаа нь олзуурхууштай. УИХ Төмөр замын тухай хуулийн төслийг хаврын чуулганаар хэлэлцэнэ. Энэ хуулиар төмөр замын суурь бүтэц эзэмшигч болон тээвэрлэгч хоёрыг салгаж, өрсөлдөөн бий болгоно. Суурь бүтэц эзэмшигчид нь төрийн өмч давамгайлсан, концесс эзэмшигчид байх юм. Тээвэр хийхэд өрсөлдөөн бий болгох нь эдийн засагт чухал ач холбогдолтой юм байна гэсэн өөрчлөлт бүхий хуулийн төсөл явж байгаа. Бидний хамгийн том сорилт бол уул уурхайн бүтээгдэхүүнийг төмөр замаараа хэрхэн тээвэрлэж орлого олох вэ гэдэгт анхаарах юм.

2023 он “МТЗ” компанийн хувьд их ажлын жил байх болно. Монгол Улс далайд гарцгүй сул талтай. Гэтэл олон улсын худалдааны дийлэнх нь далайн тээврээр явдаг. Манай экспортын бараа

бүтээгдэхүүний ихэнх нь эзэлхүүн ихтэй уул уурхайн бараа бүтээгдэхүүн байдаг бөгөөд хямд өртгөөр, хурдан шуурхай, их хэмжээгээр зах зээлд тээвэрлэн нийлүүлэх шаардлага үүсдэг. Далайд гарцгүй, экспортын бараа бүтээгдэхүүний өрсөлдөх чадвар сул зэргээс харахад далайн боомтууд буюу олон улсын зах зээлд хөрш улсуудын төмөр замаар дамжиж хүрэхээс өөр сонголт байхгүй.

Нөгөө талаас, Монгол Улсын Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх өнгөрсөн оны есдүгээр сард ОХУ-ын Владивостокт зохион байгуулсан Дорнын эдийн засгийн нэгдсэн чуулганд цахимаар оролцож, “Ази, Европыг холбосон газар зүйн байршлын давуу талаа ашиглан тээвэр, худалдаа, үйлчилгээний зангилаа “Транзит Монгол Улс” болох зорилтыг тавьж байна” гэж мэдэгдсэн. Монгол Улс нь далайд гарцгүй сул талаа Ази, Европыг холбосон хамгийн дөт зам болох газарзүйн давуу байдал болгон ашиглаж, Ази-Европ, тэр дундаа Орос, Хятадын огцом өсөн нэмэгдэж буй худалдаа тээврийг өөрийн нутаг дээгүүр дамжуулан тээвэрлэх асар их боломж бидний өмнө байгаа билээ.

Бүс нутгийн хамтын ажиллагааны хүрээнд Наушки-Сүхбаатар, Замын-Үүд-Эрээнийг холбосон төмөр замын суурь бүтцийн шинэчлэл хэрэгжинэ. Мөн зүүн болон баруун босоо тэнхлэгийн төмөр замуудыг үе шаттайгаар богино хугацаанд барьж байгуулах нь тодорхой боллоо. Манай орны зүүн бүсэд голдуу хүрэн нүүрсний ихээхэн хэмжээний нөөцтэй уул уурхайн орд газрууд байдаг. Хүрэн нүүрс нь эрчим хүч үйлдвэрлэхэд гол төлөв ашиглагддаг, үнийн хувьд тийм ч өндөр биш металл юм. Тиймээс өрсөлдөх чадвар нь сул байдаг. Зах зээл дээрх үнэ нь их хэлбэлзэн өөрчлөгддөг зэргээс шалтгаалаад төмөр замаар тээвэрлэх ачааны сайн эх үүсвэр болж чаддаггүй.

Цайр, зэс, түүхий газрын тос зэрэг ачаа байгаа ч асар их хөрөнгө оруулалттай төмөр замын төслийн хувьд эдийн засгийн үндэслэл тал дээр тийм ч сайн тооцоо гараагүй. Харин хоёр хөршийн транзит ачаатай хосолж байж энэ төсөл эдийн засгийн үндэслэлтэй болно. 2022 оны наймдугаар сард “Оросын төмөр замууд” нээлттэй хувьцаат нийгэмлэгийн орлогч дарга Монгол Улсад ирэх үеэрээ зүүн босоо тэнхлэгийн төмөр замаар жилд 10 сая тонн ачаа тээвэрлэхэд бэлэн гэж тэмдэглэсэн.

Мөн 2022 оны аравдугаар сард БНХАУ-ын

Хилийн төмөр замуудыг богино хугацаанд барьж байгуулахаар ид ажиллаж байна

► “Жиньжоу порт” группийн захирал бидэнтэй уулзахдаа дэд бүтэц баригдаагүй ч ойрын хугацаанд 38 мянган чингэлэг ачаа тээвэрлэх, хэрвээ төмөр зам баригдвал жилдээ доод тал нь 80 мянган чингэлэг транзитаар тээвэрлэх, 20 сая тонн уул уурхайн ачаа бараа импортоор авах хэрэгцээ шаардлага буйг илэрхийлсэн. Энэ бол 2014 онд БНХАУ-ын дарга Ши Жиньпин Монгол Улсад хийсэн төрийн айлчлалын үеэр байгуулсан Засгийн газар хоорондын хэлэлцээрт туссан Зүүн хойд болон Хойд Хятадын бүс нутгийн далайн найман боомтын нэг юм.

Үүнээс гадна Зүүн Хойд Хятадад төдийгүй дэлхийн хэмжээнд тооцогддог далайн олон боомттой төмөр замын сүлжээгээр холбогдох тэдгээрээр дамжин олон улсын тээвэр логистикийн сүлжээнд холбогдох зорилготой. Зүүн босоо төмөр замын төслийн хувьд манай улс ачаа бараагаа экспортлох сонирхол бий. Мөн хөрш орнуудын ч сонирхол байгаа учир оролцогч тал бүрийн сонирхол нэгдсэн гэж ойлгож болно. Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ эдгээр нөхцөл байдал болон стратегийн ач холбогдлыг онцгойлон анхаарч, энэ төслийн нээлтийг өнгөрсөн онд хийсэн гэж үзэж болно. 2016 онд Бүгд Найрамдах Узбекистан Улсын нийслэл Ташкентад болсон ШХАБ-ын төрийн тэргүүнүүдийн уулзалтын үеэр гурван улсын Ерөнхийлөгч нар “Эдийн засгийн коридор” байгуулах 32 төсөл хэрэгжүүлэхээр тохирсны хамгийн бодитой нь энэ төсөл юм. Үлгэр жишээ төсөл байх болов уу гэж дүгнэж байна.

Монгол Улс, БНХАУ хоорондын зам харилцааг харилцан ашигтай, оновчтой байдлаар зохион байгуулах, уул уурхайн бүтээгдэхүүний төмөр замын тээвэрлэлтийн гарцыг нэмэгдүүлэх замаар хилийн боомтын үйл ажиллагааг өргөжүүлэх хоёр улсын төрийн бодлогын хүрээнд “Шивээхүрэн Сэхэ хилийн боомтын төмөр замын талаар авах зарим арга хэмжээний тухай” Засгийн газрын 2018 оны наймдугаар сарын 1-ний өдрийн 232 дугаар тогтоолоор “Монголын төмөр зам” ТӨХК-д 51-ээс доошгүй хувийг эзэмшүүлж, “Шивээхүрэн төмөр зам” ХХК-ийг байгуулах, бүтээн байгуулалтын ажлыг эхлүүлэхээр шийдвэрлэсэн. Энэ хүрээнд тавдугаар сарын 17-ны өдрийн Засгийн газрын хуралдаанаар Шивээхүрэн-Сэхэ чиглэлийн төмөр замын суурь бүтцийг барих тусгай зөвшөөрлийг “Нарийнсухайт төмөр зам” компанид олголоо.

Энэ хүрээнд “Шивээхүрэн-Сэхэ” боомтын хил дамнасан төмөр замын бүтээн байгуулалтын ажлыг тавдугаар сарын 27-ны өдөр эхлүүлсэн. Шивээхүрэн-Сэхэ боомтын хил дамнасан төмөр замын гол замын урт 7,7 км, дэлгэмэл урт нь 19,3 км байх бөгөөд нэг өртөөтэй, хоёрдугаар зэрэглэлийн, нарийн царигтай барихаар төлөвлөсөн. “Монголын төмөр зам” ТӨХК тус төмөр замын бүтээн байгуулалтын бэлтгэл ажлын хүрээнд Шивээхүрэн-Сэхэ боомтын төмөр замын бүтээн байгуулалтад шаардлагатай инженер-геодези, инженер-геологи, геотехник, гидрологийн судалгааны ажлуудыг бүрэн дуусгалаа.

Тус боомтын төмөр замын нарийвчилсан зураг төслийг БНХАУ-ын “CRDC корпораци” гүйцэтгэж, “Монголын төмөр зам” ТӨХК ТЭЗҮ-ийг боловсруулан ЗТХЯ-ны Шинжлэх ухаан, технологийн зөвлөлөөр энэ сарын 19-ний өдөр хэлэлцүүлэн, зөвлөмжүүдийн дагуух ажлуудыг гүйцэтгэж байна.

Уг чиглэлийн төмөр замыг өртөө, зөрлөгийн хамт цогцоор дөрвөн сарын хугацаанд барихаар төлөвлөсөн. Харин БНХАУ-ын талаас хилийн холболтын төмөр зам барих хугацааг нэг сараар наашлуулах боломжтой гэж мэдэгдсэн. Иймээс Монгол-БНХАУ-ын хилийн хоёр боомтыг холбох төмөр замын бүтээн байгуулалт нь манай талын бүтээн байгуулалт, ажлын явц, үр дүнгээс шууд хамааралтай.

Манай улс төмөр замын сүлжээг бий болгохдоо хоёр хөршийн төмөр замын бодлоготой уялдсан байвал илүү өгөөжтэй байх юм. Гэхдээ энэ нь хөршүүдийн бодлогыг заавал дагаж мөрдөнө гэсэн үг биш бөгөөд харилцан ашигтай хамтын ажиллагааг илүү эрхэмлэж, Оросын төмөр замууд нээлттэй хувьцаат нийгэмлэг, Хятадын төмөр замууд корпорацитай хэлэлцээр хийх бэлтгэл ажлаа хангаж байна. Ирэх 15-30 жилд төмөр замын салбар улс орныхоо эдийн засгийг өөд нь татаж босгож ирэх, илүү хүчирхэг болгоход бодитой хувь нэмэр оруулна. Эдийн засгийн харилцааг авч үзвэл зам тээвэр нь хоёр хөрш рүү буюу хоёр том зах зээл рүү чиглэж хөтөлнө. Хөрш улсуудыг алгасаад их хэмжээгээр экспортлох бүтээгдэхүүн манайд ховор. Хамгийн том ачааг төмөр зам л тээвэрлэж байгаа. Цаашдаа ч нэмүү өртөг шингэсэн, үнэ цэн бүхий бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж, тээвэрлэх нь манай улсын зорилго байх болно. ■

ХӨРӨНГИЙН ЗАХ ЗЭЭЛ

Арилжааны цаг **09:00 – 16:00**

Арилжааны тооцооны
тусгай зөвшөөрөл
нэг дор

Арилжааны
уртасгасан
цаг

IPO хийхэд илүү
хялбар бөгөөд үр
ашигтай

Хурд,
үйлчилгээ

Цахим шилжилт

Бид далайд гарцгүй ч оюун санааны хувьд хил хязгааргүй

МОНГОЛЫН эдийн засгийн форум-2023 арга хэмжээ нь Монгол Улсын мэдээллийн технологийн гарааны бизнес эрхлэгчид болон олон улсын түншүүд хооронд үр өгөөжтэй хамтын ажиллагааг эхлүүлэх, үргэлжлүүлэх суурь болно гэж итгэж байна.

Монгол Улсын Засгийн газраас дасан зохицох чадвартай эдийн засагтай, хүртээмжтэй нийгмийг бий болгохыг зорьж “Алсын хараа 2050” урт хугацааны хөгжлийг бодлогыг боловсруулсан. Энэхүү урт хугацааны бодлогын баримт бичиг нь мэдээллийн технологийн судалгааг өргөжүүлэх, мэдлэгт суурилсан инновацийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг хөгжүүлэх, зөөлөн болон хатуу дэд бүтцийг сайжруулах чиглэлээр мэдээлэл харилцаа холбооны технологи (МХХТ)-ийн салбарын алсын харааг тодорхойлсон юм. Мөн бизнесийн таатай орчныг бүрдүүлэх, төрийн бүтээмжийг нэмэгдүүлэх бодлогын арга хэмжээг эрчимтэй авч хэрэгжүүлж байна.

Түүнчлэн мэдлэгт суурилсан эдийн засагт

Н.Учрал

Цахим хөгжил, харилцаа холбооны сайд

хүрэх замыг нээхийн тулд "Mining to Mind" санаачилга гаргасан. Энэ хүрээнд бид МХХТ-ийн салбарын хөгжлийг дэмжих бодлогын орчныхоо анхны үнэлгээг МХХТ-ийн форумын үеэр зарлалаа. Бид сорилтоос үргэлж боломжийг олж харсаар ирсэн бөгөөд далайд гарцгүй байж болох ч оюун ухаанаар түгжигдээгүй.

Байгалийн нөөцөд түшиглэсэн эдийн засгаас технологид суурилсан эдийг засаг руу шилжих нь Монгол Улсын хөгжлийн гол зам юм. Энэ боломжийг баталгаажуулсан сүүлийн үеийн чухал үйл явдал бол Улаанбаатар хотод ажиллаж

буй монгол инженерүүд “Рио Тинто” группийн дэлхийн даяар тархсан оффисуудад мэдээллийн технологийн үйлчилгээ үзүүлж байгаа явдал юм. Энэхүү түншлэл нь манай улсын технологийн чадавхыг харуулж, Монгол Улс болон Монголын уул уурхайн хамгийн том хөрөнгө оруулагч “Рио Тинто” группийн хамтын ажиллагааг төрөлжүүлэх нэг арга зам болж байна.

Аливаа бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний тээвэр, логистикийн зардал нийт өртгийн 28 орчим хувийг эзэлдэг бол мэдээллийн технологийн салбар нь тээврийн зардалгүй бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг

экспортлох асар их боломжийг олгодог.

Монгол Улс цахим шилжилтийг төр болон хувийн хэвшлийн хүрээнд хурдацтай нэвтрүүлж байгааг энд дурдахад таатай байна. Эстони улсын Цахим засаглалын академийн дэмжлэгтэйгээр бид 2020 оны аравдугаар сард И-Монголиа төрийн цахим үйлчилгээний нэгдсэн системийг нэвтрүүлж, 23 төрийн байгууллагын 181 үйлчилгээг олон нийтэд танилцуулсан.

Харин өнөөдөр төрийн 81 байгууллагын 1000 гаруй үйлчилгээг цахим хэлбэрт шилжүүлж, урьдчилан таамаглах аналитик чадвартай И-Монгол 3.0 хувилбарыг нээв. Эдгээр шинэчлэл нь иргэн төвтэй засаглал, хүний эрхийг дээдлэх, авлигатай тэмцэх, нээлттэй, ардчилсан нийгмийг хөгжүүлэх эрмэлзлээс үүдэлтэй. И-Монголиа систем ашгилалтад орсноос хойш 28 сая үйлчилгээг цахим хэлбэрээр үзүүлж, төрийн байгууллагуудын мэдээллийн санд нээлттэй мэдээллийн хандалтыг идэвхтэй бий болгосон.

Мөн төрийн цахим үйлчилгээний платформтой ▶

► адил хуулийн этгээдэд зориулсан “И-Бизнес” платформыг нэвтрүүлээ. Уг платформ нь 600 гаруй үйлчилгээтэй бөгөөд тэдгээрийн 400 нь зөвшөөрлийн үйлчилгээнүүд юм.

Түүнчлэн “Mindgolia” платформоор дамжуулан төрийн байгууллагуудын программ хангамжийн худалдан авалтыг оновчтой болгож байна.

Цахим хөгжлийн багц хууль хэрэгжиж эхэлснээр цахим шилжилтийг амжилттай хэрэгжүүлэхэд ихээхэн үр дүн гарсан. Цаашид үүнийг улам эрчимжүүлэхийн тулд 120 гаруй хууль тогтоомжид нэмэлт, өөрчлөлт оруулахаар УИХ-д өргөн мэдүүлээд байна.

НҮБ-ын цахим засгийн хөгжлийн индексээр Монгол Улс 2022 онд 18 байраар ахиж 74 дүгээр байрт жагссан. В2С цахим худалдааны индексээр Монгол Улс 2020 онд дэлхийн 152 орноос 61 дүгээр байрт орсон бол Иргэдийн цахим оролцооны индексээр 2022 онд 193 орноос 57 дугаар байрт оржээ. Мөн цахим үйлчилгээний индексээр 79 дүгээр байрт жагслаа. Эдгээр индекс нь бидний ахиц дэвшлийн бодит хэмжүүр болж, цаашид улам ихийг бүтээх урам зориг өгч байна. Холболт, дэд бүтцийг хангах тал дээр бид тоон хуваагдлыг бууруулахад мэдэгдэхүйц

ахиц дэвшил гаргасан.

Өнөөдрийн байдлаар Монгол Улсын дөрвөн сая гаруй хүн ухаалаг утас хэрэглэж, 4.2 сая иргэн, хуулийн этгээд интернэтэд холбогдсон нь 3,4 сая хүн амтай харьцуулахад харьцангуй өндөр үзүүлэлт юм.

Дэд бүтцийн хувьд шилэн кабелийн сүлжээ нь Монгол Улсын 331 сумын 325-ыг хамарч, бид 4G сүлжээний хамрах хүрээгээр 143 орноос 46-д, 3G сүлжээний хамрах хүрээгээр 144 орноос 14-т жагсаж байна. Бид ойрын хугацаанд 5G сүлжээ болон нам орбитын хиймэл дагуулын холболтыг нэвтрүүлэхээр төлөвлөж буй.

Монгол бол технологийн мэдлэгтэй зах зээл бөгөөд дэлхийн программ хангамжийн шийдлүүдийг идэвхтэй ашигладаг. Сүүлийн дөрвөн жилийн хугацаанд онлайнаар худалдаа хийдэг хүмүүсийн эзлэх хувь 500 хувиар өссөн байна. Манай улсын эдийн

засаг харьцангуй жижиг ч гэсэн бүс нутгийн зах зээлд гарах замыг нээж буй амжилттай старт-апууд бий.

Тухайлбал, “Fibo Cloud” нь Казахстаны хамгийн том харилцаа холбооны компанитай амжилттай гэрээ байгуулсан бол “AND Global”, “Invescore” зэрэг финтек компаниуд Төв Азийн зах зээлд нэвтэрч эхэлсэн.

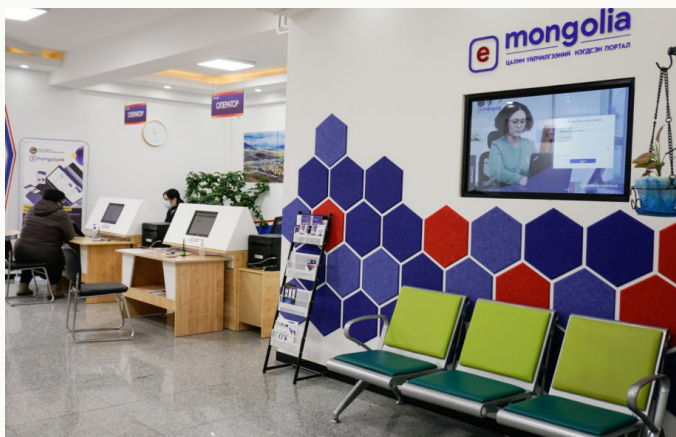
Бид дотоод, гадаадад бэлтгэгдсэн инженер, бизнес эрхлэгчдийнхээ чадавхыг хүлээн зөвшөөрч, тэдний амжилтын замд дэмжлэг үзүүлэх бодлого, тэр дундаа экспортод чиглэсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээнд тохирсон бодлогын хөшүүрэг зэргийг багтаасан цогц бодлогыг боловсруулж байна.

Нэг сарын өмнө бид бүс нутгийн түншлэлийг бэхжүүлэх, бүс нутгийн гарааны бизнесийн төв байгуулах, тоон хуваагдлыг арилгах, тоон бичиг үсгийн боловсролыг дээшлүүлэх, дижитал итгэлцэл, аюулгүй байдлын асуудлыг

шийдвэрлэхэд чиглэсэн өндөр түвшний сайд нарын уулзалтыг зохион байгуулсан.

Одоо бид дижитал гарааны бизнес, инновацын экосистемийг бэхжүүлэх бодлогын арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлэхэд анхаарч байна. Тав хүртэлх жилийн хугацаанд татвараас чөлөөлөх болон бусад чухал урамшуулал, буцалтгүй тусламж зэрэг гарааны бизнесийг хөгжүүлэхэд зайлшгүй шаардлагатай бодлогын арга хэмжээнүүдийг тодорхойлсон. Мэдээллийн технологийн тусгай бүсийг бий болгож, олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн мэргэжилтнүүдийг татвараас чөлөөлж, бизнесээ явуулах хууль эрх зүйн таатай орчныг бүрдүүлэн тэдний оюун ухаанаар бүтсэн бүтээгдэхүүнээр дэлхийг хамтдаа байлдан дагуулахыг зорьж буй.

Бид цахим хөгжил, дижитал эдийн засгийн бүс нутгийн механизмыг бий болгоход чухал үүрэг гүйцэтгэж байгаадаа баяртай байна. Монгол Улс бол далайд гарцгүй орон. Гэсэн хэдий ч олон улсын түнш, хөрөнгө оруулагчдын дэмжлэгээр бид оюун санааны далайгаар бусад улс руу нэвтрэх үүд хаалгатай тул та бидний хамтын ажиллагаа бодит үр дүнд хүрнэ гэдэгт итгэж байна. ■

Хөдөө аж ахуй

Уламжлалт аж үйлдвэрээ сэргээх цойлогчийн эрэлд

Х.Цэвэлмаа
(МУИС-ийн
Эдийн засгийн
хүрээлэнгийн
захирал,
доктор
Х.Цэвэлмаа)

**Кластерын
хөгжлийн
хандлагын цөм
нь хувийн хэвшил
юм**

Ковид-19 цар тахлын дараах үйлдвэрлэлийн сэргэлт рүү дэлхийн улс орнууд шилжиж эхэллээ. Монгол Улс ч уламжлалт аж үйлдвэрээ сэргээх чиглэл буюу хөгжлийн аяллаа “экспорт” гэж тодорхойлсон. Ковид-19 цар тахал, хөл хорио, дэлхийн нийлүүлэлтийн сүлжээний тасалдал, импортлогдсон инфляц, дэлхийн геополитикийн асуудал, халсан хийгээд царцсан эдийн засаг гээд бидний хөгжлийн аялалд олон сорилт нэгэн зэрэг тулгарсан. Энэ бүх сорилтыг уламжлалт аж үйлдвэрийн салбар тойрохгүй нь мэдээж, туулаад гарахаас аргагүй. Гэхдээ хэдэн жил, хэр их хөрөнгө шаардлагатай вэ? Тэгээд хаана хүрэх вэ, хүрсэн эсэхээ хэрхэн харах вэ?

Монголын уламжлалт аж үйлдвэрийн салбар нь хөдөө аж ахуйн нөөц, хүний нөөц, санхүүгийн нөөц, хөрөнгө оруулалт болон худалдааны

чадамжаас шууд хамааралтай. Хөдөө аж ахуйн нөөцийг гүйцэд ашиглахад түүхий эдийн бэлтгэлийн сүлжээ нь өрсөлдөөний зарчмаар ажиллаж, боловсруулах салбарынхаа эрэлтийг буюу үйлдвэрлэгчдийг түүхий эд, завсрын бүтээгдэхүүнээр хангах нь зүйн хэрэг биз. Гэхдээ асуудлын гол нь хөдөө аж ахуйн түүхий эдийг, тухайлбал, жимс, мах, сүү, цагаан идээ, арьс шир, ноос, ноолуурын худалдааг хэн нэгэн нэгтгэн бүртгэж, үйлдвэрлэлийн эхэн үеийн, явцын, дахин, нэмэлт захиалгыг хаа нэгэн газар төвлөрүүлэх байх.

Дараагийн асуудал нь хөдөө аж ахуйн потенциалт нөөцөө хувиргаад орлого бүтээсэн нь эргээд ажиллагсдын цалин, бүтээмж, хэрэглээг хэрхэн дээшлүүлсэн бол, мөн уламжлалт аж үйлдвэрийн экспортын боломж, чадамж нь

► үндэсний өрсөлдөх чадвар, үнэт зүйлээ хэрхэн бэхжүүлсэн бол? Манай улсын хөгжлийн зам, түүнд дорвитой хувь нэмэр оруулах уламжлалт хөдөө аж ахуй ба боловсруулах салбарын хөгжлийн замыг арай өөр өнцгөөр харж, чиглэлийг илүү тодорхой болгох гэж хичээе.

Уламжлалт хөдөө аж ахуй ба боловсруулах салбарыг холбосон бэлтгэн нийлүүлэлтийн сүлжээ нь малын тоо, бэлчээрийн даац, газрын хэмжээ, хөрсний шинж байдал, цаг агаарын нөхцөл гээд байгаль, цаг агаарын хүчин зүйлсээс шууд хамааралтай ч боловсруулах салбарынхаа түүхий эдийг бэлтгэсээр байх нь салбарын хөгжлийн зүй тогтол юм. Гагцхүү зах зээлийн зарчмаар ажиллах гэж байгаа бол энэхүү нөөцийг эрэлт, нийлүүлэлт, олон улсын худалдаа ба хөрөнгө оруулалтын харилцаанд оруулах буюу ихэнх хүмүүсийн хэлдгээр “эдийн засгийн эргэлтэнд оруулах ёстой болно”. Энд урт хугацааны хөрөнгө оруулалтын үр өгөөж, эдийн засгийн үр ашиг, ашигт байдал, зардал ба бүтээгдэхүүний ялгаварлалын давуу тал буюу салбарын өрсөлдөх давуу тал, өрсөлдөх стратеги, үндэсний үнэт зүйл, хамтран бүтээх үнэт зүйл, зардлыг хуваалцах арга зам, зорилтот бүтээгдэхүүн ба зорилтот зах зээл, өрсөлдөөн ба өрсөлдөх чадвар, худалдаа ба хөрөнгө оруулалтын боломж, сорилт, чөлөөт худалдааны хэлэлцээр болон хөрөнгө оруулалтын хэлэлцээр гээд “эдийн засгийн эргэлтэнд оруулах” гэхээс хавьгүй илүү өргөн утгатай зах зээлийн тогтолцооны багц үгтэй учирч, эдгээрийг нэгтгэн илэрхийлэх ойлголтыг бид хэрэглэх болсон нь өргөн утгаараа “кластерын хөгжлийн чиг хандлага” юм. Тиймээс бид кластерын хөгжлийн чиглэл рүү дэлхийн бусад орны нэгэн адил шилжлээ.

Ийн шилжихдээ салбар хоорондын хөгжлийн уулзвар, түүн рүү хурдтай маневр хийж орох, чиглэлээ аль болох уян хатан өөрчлөх, тухайн чиглэлдээ дасан зохицох, өөрчлөлт гарах үед дараагийн алхмаа урьдчилан тогтоох нь чухал юм. Ерөнхийдөө, улс орнуудын уламжлалт хөдөө аж ахуйн ба боловсруулах салбарууд нь кластерын хөгжлийн загварын хольцтой байдаг. Олон улсын байгууллагууд хийгээд бусад орон кластерын хөгжлийн хандлага, өртгийн сүлжээг нягтруулах хөгжлийн арга замыг хайж байгаа бол бид ч ялгаагүй эрэлхийх л болно.

Энд нэг санааг толилуулъя. Хөдөө аж ахуйн нөөцөө гүйцэд бэлтгэхэд тухайн он биш, түүнээс

**2022 оны
байдлаар
жижиг, дунд
үйлдвэрүүдэд
олгосон
зээлийн дүнгээс
харахад,
хөдөө аж ахуй
4.86 хувь, аж
үйлдвэр 15.15
хувийг эзэлж
байгаа**

ч өмнө бэлтгэж эхлэх хэрэгтэй гэсэн үг. 2024 онд боловсруулах үйлдвэрлэлд шаардлагатай хөдөө аж ахуйн түүхий эдийн нөөцийг бэлтгэх санхүүжилт 2023 онд шаардлагатай болдог. Боловсруулах үйлдвэрлэлийн гүйцэтгэл нь 2025 онд бодитой харагдана. Арилжааны банкны богино хугацаат, барьцаа нэхсэн, бага хүүтэй зээл үүнийг дэмжих үү? 2022 оны байдлаар жижиг, дунд үйлдвэрүүдэд олгосон зээлийн дүнгээс харахад, хөдөө аж ахуй 4.86 хувь, аж үйлдвэр 15.15 хувийг тус тус эзэлж байгаа бөгөөд нийлээд нийт олгосон зээлийн 1.5-д ч хүрэхгүй байна. Уламжлалт салбарт ихэнхдээ жижиг, дунд үйлдвэр ажилладаг билээ. Дийлэнхдээ эргэлтийн хөрөнгийн зээл болохоор “урт хугацааны хөрөнгө оруулалтын үр өгөөж” гэдэг санааг март гэж буйтай адил. Иймд ХАА, аж үйлдвэрийн салбарыг сэргээхэд санхүүжилтийн өөр механизм, өөр бүтэц шаардлагатай. Гэхдээ үүнийг хэн, хэзээ, хэрхэн хөтлөх вэ?

ХАА, аж үйлдвэрийн салбарын эцсийн бүтээгдэхүүн нь дотоодын хэрэгцээг ч хангана, экспортод ч гарна. Дийлэнхдээ өвөрмөц бараа (niche) болохоор салбар нь өөрөө мөн niche. Нэгтгэн харвал, нөөц, хөрөнгө оруулалт, худалдаа, санхүүжилтийг нэг сагсанд хийх боломж нь ХАА, аж үйлдвэрийн салбарын өртгийн сүлжээ. Улс орнуудын салбарын хөгжлийн туршлагаас харахад, ийм салбарыг “инноваци” болгоход хугацаа, хөрөнгө маш их шаардагдахаас гадна их эрсдэлтэй. ХАА, аж үйлдвэрийн салбарын өртгийн сүлжээний бүх оролцогч талыг удирдан чиглүүлж, хөгжлийн зам руу хөтөлбөл кластерын хөгжлийн хандлага тогтох эхлэл болно. Энгийнээр хэлэхэд, тухайн салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй бизнес эрхлэгчид өртгийн сүлжээнд нэгдэж, нөөц, хөрөнгө оруулалт, худалдаа, санхүүжилтээ нэгэн зэрэг багцлан авч үзэн бусад оролцогч талтайгаа зөвшилцөж шийдэх нь кластерын хөгжлийн чиг шугам болно.

Кластерын хөгжлийн хандлагын цөм нь хувийн хэвшил юм. Хүрэх гэж буй хүсэл эрмэлзэл ялгаатай ч хаана байгаагаа мэддэг, хаашаа явахаа ойлгодог байвал хэдэн жил зарцуулсан ч хамаагүй, зөвшилцөлд хүрэх л болно. Хэдий чинээ олон уулзаж, асуудлаа нэг мөр болгоно, төдий чинээ олон янзын шийдэл олох болно. Энд кластерын манлайлагч буюу бүгдийг шинэ зүгт чиглүүлэх “цойлогч” хэрэгтэй. ■

“ АПУ ХК-ИЙН НИЙГЭМД ЧИГЛЭСЭН ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТ, СҮҮНИЙ БИЗНЕСИЙН ХӨГЖИЛ БА “ЦАГААН ХУВЬСГАЛ”

“МОНГОЛ САРЛАГ”- ГЭР ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙН ТӨСӨЛ

Сүү сүүн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл нь шингэн сүүний нийлүүлэлт, тээвэр ложистикоос шууд хамааралтай бөгөөд малчин өрхийн амьжиргааг дэмжих анхан шатны боловсруулах үйлдвэрлэлийг бий болгоход чиглэн АПУ Дэйри Монгол сүүний үйлдвэр нь “МОНГОЛ САРЛАГ” - Гэр үйлдвэрлэлийн төслөө Архангай аймгийн Чулуут суманд 2022 онд эхлүүлээ.

Төслийн хүрээнд тус сумын эхний 20 өрхтэй хамтын ажиллагааны гэрээг байгуулан малчдаас дээж бүтээгдэхүүнийг хуримтлуулж, туршилт судалгааг тасралтгүй явуулснаар түүхий эдийн татан авалт оновчтой болж, улирлын нөлөөлөл багасаж, малчин өрхийн орлого тогтмолжиж, үр ашигтай байдлыг нэмэгдүүлэхэд чухал нөлөөлөл үзүүлж буйг малчид онцолж байна. “МОНГОЛ САРЛАГ” - Гэр үйлдвэрлэлийн төсөл нь цагаан идээний уламжлалт үйлдвэрлэлд хүнсний эрүүл ахуйн стандарт бий болгон мөрдөхийн зэрэгцээ, хадгалалт, тээвэрлэлт, бүтээгдэхүүн хөгжүүлэлт, түгээлтийн нэгдсэн системийг бий болгож байна.

“ЦАГААН ХУВЬСГАЛ”

АПУ компани Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн санаачилсан “Хүнсний хувьсгал” хөдөлгөөнийг сүүний салбарт “Цагаан хувьсгал” хийх уриалгаар дэмжин үргэлжлүүлэх саналыг дэвшүүллээ.

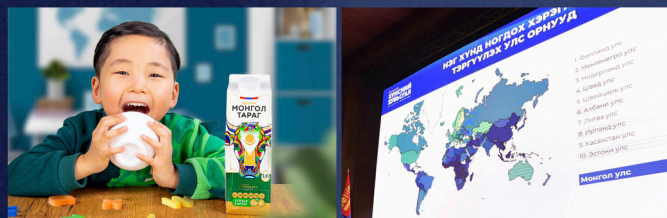

Сүү сүүн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл нь шингэн сүүний нийлүүлэлт, тээвэр ложистикоос шууд хамааралтай бөгөөд цаашид “Цагаан хувьсгал”-ын хүрээнд дэвшүүлсэн дээрх найман уриалгыг хэрэгжүүлэхэд АПУ компани онцгойлон дэмжихээ ийнхүү илэрхийллээ.

АПУ Дэйри Монгол сүүний үйлдвэрийн Гүйцэтгэх захирал Г.Баярмагнай:

“Сүү сүүн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн гол хэрэгцээ нь шингэн сүүний нийлүүлэлт бөгөөд малчид фермерүүдийг дэмжин ажиллаж, ойрын таван жилийн хугацаанд сүүний хэрэглээг нэмэгдүүлэхэд анхаарч ажиллана. “Цагаан хувьсгал” уриалгын хүрээнд дэвшүүлсэн арга замын хүрээнд сүү, сүүн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг компаниуд дотоодын хэрэгцээг хангахад чиглэж, сүүний салбарын жишиг кластер ферм, дэд бүтэц, ханган нийлүүлэлтийн сүлжээг бий болгох, цогцоор нь шийдэхэд анхаарч ажиллах шаардлага үүсэж байна. Үүнд АПУ ХК, АПУ Дэйри Монгол сүүний үйлдвэр хөрөнгө оруулалт хийж, Монгол хүний сүүний хэрэглээг 3-5 дахин өсгөх зорилготой ажиллаж байна.”

99 жилийн
түүхт

Монгол улсын ууган
хүнсний үйлдвэрийн нэг

2,600 орчим
ажилтан

Монгол улсаас анх удаа
ажиллахад таатай газар
олон улсын гэрчилгээ авлаа

440+

Нэр төрлийн брэнд
бүтээгдэхүүн

₮397 2022 он
Тэрбум

Монгол улсад төвлөрүүлсэн
татвар

11,000+

Харилцагчдын тоо

5+

Экспортын зах зээл

ЭКСПОРТ

АПУ компани нь 2022 он гарсаар дэлхийн зах зээлд үндэсний брэнд бүтээгдэхүүнээ таниулах ажлаа улам эрчимжүүлэн ОХУ, БНХАУ, БНСУ, БНПУ, Тайландын Хаант Улс-руу бүтээгдэхүүнээ экспортолж байна.

ОХУ дахь экспортын хэмжээ өмнөх оны мөн үеэс **88%**-иар өсөв.

БНХАУ-д борлуулалтын охин компани байгуулж, бизнесийн цар хүрээгээ тэллээ.

БНСУ-ын алдарт GS25 сүлжээ дэлгүүрийн 1000 салбаруудаар "Алтан Говь" шар айргийг борлуулж эхэллээ.

Тайландын Хаант Улсын Зүүн Өмнөд Азийн тэргүүлэгч "King Power" Duty Free буюу татваргүй барааны дэлгүүрүүдээр "Чингис Хаан" брэндээ борлуулж эхэллээ.

Польш улсын сүлжээ дэлгүүрүүдээр АПУ ХК-ийн "Чингис Хаан" брэнд амжилттай борлуулагдаж эхэллээ.

ИТАЛИ улс, Комо хот:
FUORI CONCORSO, тансаг зэрэглэлийн брэндүүдийг танилцуулах арга хэмжээг амжилттай зохион байгууллаа.

СОЛОНГОС улс, Илсан хот:
GS25 ая тухтай дэлгүүрээс жил бүр зохион байгуулагддаг "GS25 Beer & Music" хөгжмийн фестивалд "Алтан Говь" шар айргийг сурталчлан таниулав.

АНУ, Вашингтон хот:
Монгол улсаас АНУ-д суугаа Элчин Сайдын Яамтай хамтран "Chinggis Khan Golf tournament" -ийг зохион байгууллаа.

БОЛГАР улс, София хот:
Болгар Улсын Аялал Жуулчлалын яамны ивээл дор зохион байгуулагдсан 38 дахь удаагийн "Holiday & Spa International Fair" олон улсын аялал жуулчлалын үзэсгэлэнд Монгол улсаа төлөөлж оролцлоо.

ОХУ, Москва хот:
ОХУ-ын алдарт жүжигчин Светлана Бондарчукийн нэрэмжит "Action auction charity dinner" үйл ажиллагаанд АПУ ХК хамтран ажиллаж, ОХУ-ын шоу бизнесийн одуудад "Чингис Хаан" брэндийг сурталчлан таниулав.

Байгаль орчин

Ногоон хөгжлийн сэргэлтэд 15 их наяд төгрөг шаардлагатай

У.Хүрэлсүх НҮБ-ын индэр дээрээс Монгол Улс 2030 он гэхэд нэг тэрбум мод тарих амлалт өгсөн билээ. Өнөөдрийн байдлаар нийтдээ 14.6 сая ширхэг мод тариад байна. Өнгөрсөн оны байдлаар нийт 4228.4 га талбайд ойжуулалт нөхөн сэргээлт, ногоон байгууламжийн ажлыг хийснээр ойн сангийн ойгоор бүрхэгдсэн талбайн газар нутгийн хэмжээ 8.1 хувь болж өсчээ. Манай улс нийтдээ 1750 га талбай бүхий 336 мод үржүүлгийн газартай. Нэг мод үржүүлгийн газрын дундаж талбай хэмжээ 5.2 га орчим бөгөөд дээрх мод үржүүлгийн газруудад 2022 оны дүнгээр 51.6 сая тарьц, суулгац ургуулж байна. Мөн Монгол Улс, Европын Холбоотой хамтран ойн түншлэлийн замын зургийг Ойн газар, ЕХ-ны Төлөөлөгчийн газартай хамтран боловсруулж байгаа аж.

Ногоон хөгжлийн сэргэлтэд тусгагдсан “Хөх морь” төслийн хүрээнд Монгол орны томоохон голууд дээр техникийн боломжтой 33 байршлын судалгаа хийснээс гадаргын усны хуримтлал бий болгох, урсцын тохируулга хийх замаар усны нөөцийг нэмэгдүүлэх техникийн төсөөллийг боловсруулж, нийгэм, эдийн засаг, экологийн хувьд ач холбогдол бүхий 10 байршлыг сонгожээ. Эдгээр байршил нь 3.6 тэрбум куб.метр усны нөөцийг бий болгох боломжтой. Эхний ээлжинд Сэлэнгэ мөрний сав газарт барихаар төлөвлөсөн усны барилга байгууламж, Онги голын усан цогцолборын ажлын зураг, байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын нарийвчилсан үнэлгээний ажлыг гүйцэтгэх юм.

БОАЖЯ-наас дэлхийн чиг хандлагатай уялдуулан бүрэн цахилгаан автомашины хэрэглээг 2025 онд 20 хувь, 2030 онд 30 хүртэл хувьд хүргэх зорилт тавьсан. Цахилгаан автомашиныг төлбөртэй зогсоолын төлбөрөөс хөнгөлж, чөлөөлөх, авто зогсоол, албан байгууллага, шатахуун түгээх станц, томоохон зах, худалдаа үйлчилгээний газрууд, улсын чанартай автозам дагуу цахилгаан автомашины цэнэглэгч суурилуулах, барилга, орон сууцны ▶

Шинэ сэргэлтийн бодлогын нэг гол салбар бол ногоон хөгжлийн сэргэлт юм. Байгаль орчин аялал жуулчлалын яамнаас Ногоон хөгжлийн сэргэлтийн төлөвлөгөөг “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөртэй уялдуулан боловсруулаад байна.

Ногоон хөгжлийн сэргэлтийг хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөнд уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулах, усны нөөцийг хамгаалж, бэлчээрийг усжуулах, говийн бүс нутгийн усан хангамжийг нэмэгдүүлэх, хог хаягдал дахин боловсруулах үйлдвэрүүдийг аймаг, нийслэлд бүсчлэн байгуулах зэрэг дөрвөн зорилтын хүрээнд найман үйл ажиллагааны чиглэлийг тодорхойлжээ. Энэ хүрээнд Уур амьсгалын өөрчлөлтийн хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох ажлыг эхлүүлсэн. Мөн Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн санаачилсан “Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөнийг эрчимжүүлэх зорилгоор Ойн газрыг байгуулж, үндэсний хөдөлгөөний хэрэгжүүлэх стратеги төлөвлөгөөг Уур амьсгалын үндэсний хороогоор батлуулсан байна.

“Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөн улс орон даяар идэвхтэй явж буйг бид мэднэ. Ерөнхийлөгч

**Өнөөдрийн
байдлаар
нийтдээ 14.6
сая ширхэг мод
тариад байна**

▶ авто зогсоолд цахилгаан автомашины түргэн цэнэглэгчтэй байх шаардлагыг барилгын зураг төслийн шатанд хянаж, баталдаг байх, автотээврийн хэрэгслээс үүдэлтэй хог хаягдлыг дахин боловсруулах үйлдвэр байгуулах арга хэмжээг эрчимжүүлэхээр төлөвлөжээ.

Аюултай хог хаягдлын төвлөрсөн байгууламж барих зорилтын хүрээнд “Газрыг улсын тусгай хэрэгцээнд авах тухай” Засгийн газрын 2022 оны 377 дугаар тогтоолыг батлуулж, тусгай хэрэгцээний газрыг ашиглах гэрээг Төв аймгийн Сэргэлэн сумын удирдлагатай 2023 оны нэгдүгээр сард байгуулсан. Аюултай хог хаягдлыг түр хадгалах агуулахыг нийслэл болон 15 аймагт байгуулах ажлыг шат дараатай гүйцэтгэж, газрын асуудлыг бүрэн шийдвэрлэснээс гадна аюултай хог хаягдлын төвлөрсөн байгууламжийг Төв аймгийн Сэргэлэн суманд барихаар шийдвэрлэсэн.

Монгол Улс Парисын хэлэлцээрээр хүлээсэн үүргээ биелүүлж, уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулах, дасан зохицоход 2030 он хүртэл 11.5 тэрбум ам.доллар, ногоон хөгжлийн сэргэлтийн зорилт, арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд 15 их наяд төгрөг шаардагдах урьдчилсан тооцоолол гарсан. Энэхүү хөрөнгийг төр дангаар бүрдүүлэх боломжгүй юм. Улсын төсвөөс гадна олон улсын уур амьсгалын сан, хандивлагч орнуудын зээл, буцалтгүй тусламж, арилжааны шугамаар орж ирэх хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтаар бүрдүүлэх боломжтой.

БОАЖЯ-ны зүгээс байгаль орчин, нийгэмд ээлтэй үйл ажиллагааг дэмжих, агаар, орчны бохирдлыг бууруулахад чиглэсэн ногоон санхүүжилтийн механизм бий болгох, ногоон зээлийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх хүрээнд тууштай ажиллаж тодорхой үр дүнг гаргасан. Тухайлбал, ногоон зээлийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор зээлийн хүүгийн хөнгөлөлтийг санхүүжүүлэх ажлыг зохион байгуулсан. 2019-2022 онд нийт 3.1 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтийг улсын төсвөөс зарцуулж, 1000 орчим иргэн, 70 орчим аж ахуйн нэгжид гэрээт банкуудаар дамжуулан ногоон зээл олгожээ.

Тогтвортой хөгжил, уур амьсгалын өөрчлөлтийн эсрэг санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх хүрээнд тогтвортой хөгжлийн зорилтуудтай нийцсэн “ногоон бонд”, байгаль орчинд ээлтэй

төсөл, хөтөлбөрийг санхүүжүүлэхэд чиглэсэн “өрийн солилцоо”, нүүрстөрөгчийн зах зээл зэрэг олон улсад шинэ тутам хэрэгжиж буй санхүүжилтийн хэрэгслүүдийг Монгол Улсад хэрэгжүүлэх хэрэгцээ улам бүр нэмэгдсээр байна. Энэхүү шаардлагыг харгалзан яамны зүгээс биологийн олон янз байдлыг хамгаалах, уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулах, дасан зохицох үйл ажиллагааг эрчимжүүлэхэд олон талын эх үүсвэрээс санхүүжилт татан төвлөрүүлж, төрийн оновчтой бодлогын хүрээнд зарцуулах чиг үүрэг бүхий “Байгаль хамгаалах итгэлцлийн сан”-г байгуулах гэж байна.

Цаашид Ногоон хөгжлийн сэргэлтэд тусгагдсан “Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөн, “Хөх морь” төслийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх, төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаа, санхүүжилтийн асуудлыг тодорхой болгоход чиглэсэн бодитой гарц, шийдэл гаргах хэрэгцээ их байна.

Welcome to Mongolia

Манай улсын хувьд аялал жуулчлалын салбар нь хөрөнгө оруулалт татах нөөц боломж ихтэй юм. Засгийн газраас 2023-2025 оныг “Монголд зочлох жил”-ээр зарласан. Аялал жуулчлалыг хөгжүүлэхэд нэгдүгээрт, агаарын тээврийн салбарын либералчлал, өрсөлдөөнийг нэмэгдүүлж, гадаадын авиа компаниудын нислэгийн тоог нэмэгдүүлэх нь чухал билээ. Ингэснээр агаарын тээврийн үнэ өрсөлдөөний зарчмаар тогтож, ирэх жуулчдын тоо нэмэгдэх ач холбогдолтой. Энэ чиглэлд Засгийн газраас дорвитой шийдвэрүүд гаргасныг тэмдэглэх нь зүйтэй.

Өнөөдрийн байдлаар манай улс иргэний агаарын тээврийн 10 гаруй компанитай хамтран ажиллаж байгаа бөгөөд агаарын тээврийн урсгал нэмэгдэж, үүнийг дагаад жуулчдын урсгал ихээхэн өсөж байна. Засгийн газар энэ жилдээ багтаж нэг сая жуулчин авах зорилт тавьсан. Өнөөдрийн байдлаар нийтдээ 260.254 жуулчин ирээд буй статистик тоо бий. Мөн УИХ-аар Аялал жуулчлалын тухай хуулийг баталсан. Энэ мэтчилэн цар тахалд хамгийн ихээр өртөж, тэг зогсолт хийсэн аялал жуулчлалын салбар сэргэж ирж байна. ■

Харилцан ашигтай түншлэл, гадаадын хөрөнгө оруулалт дутмаг байгаа нь үнэн юм

Сэргээгдэх эрчим хүч

Дараагийн Оюу толгойг хаанаас олж болох вэ

**Монгол Улс
2,600 гВт-аар
хэмжигдэх
сэргээгдэх
эрчим хүчний
нөөцтэй**

Монгол Улс газрын доорх баялгаараа дэлхийд тэргүүлэгч улсуудын нэгд тооцогддог. Эдийн засагт нь уул уурхайн салбар голлох байр суурь эзэлж, Эрдэнэт, Оюу толгой, Таван толгой зэрэг том уурхай эдийн засаг, нийгмийн гол түшиг тулгуур болсоор байна. Өдгөө дэлхийд дөрөвт эрэмбэлэгдэх зэсийн уурхайтай болсон монголчууд дараагийн Оюу толгойг хаанаас олж болох вэ хэмээн таамаглал дэвшүүлэх нь бий.

Монголын дараагийн том “уурхай” нь газрын доор бус харин газрын дээр байх бүрэн боломжтой. Тэр бол сэргээгдэх эрчим хүчний салбар юм.

Монгол Улс 2,600 гВт-аар хэмжигдэх сэргээгдэх эрчим хүчний нөөцтэй. Азийн хөгжлийн банкны тооцоогоор Монгол Улс салхи, нарны энергийг ашиглан цагт 5,457 тераватт цахилгаан эрчим хүч гаргаж авах бололцоотой аж. Энэ нь БНХАУ-ын 2022 оны нийт цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэлийн 63 хувьтай тэнцэх үзүүлэлт юм. Түүнчлэн нийт газар нутгийн 40 хувьд сэргээгдэх эрчим хүчний станцууд барих техникийн боломжтой гэсэн үр дүн гарчээ. Хамгийн нөөц сайтай буюу салхины хурд найман м/с-ээс дээш, нарны илч GHI 1700кВт/м2 нөөцтэй бүсийн тоонд Говь-Алтай, Баянхонгор, Өвөрхангай, Дундговь, Дорноговь, Өмнөговь

аймгийн нутаг орж байна. Өөрөөр хэлбэл, Монгол Улсын баруун өмнөд, өмнөд бүс нутаг нь сэргээгдэх эрчим хүчний арвин нөөцтэй юм. Улмаар цэвэр эрчим хүч экспортлох салхины 200 гигаваат нөөц, нарны 1200 гигаваат нөөцтэй гэсэн тооцоолол бий.

Сэргээгдэх эрчим хүч бол Монгол Улсын хувьд цоо шинэ салбар биш. 2007 онд Сэргээгдэх эрчим хүчний тухай хууль батлагдсан бол 2013 онд сэргээгдэх эрчим хүчний анхны эх үүсвэр "Салхит" салхин цахилгаан станц ашиглалтад орж байв. Түүнээс хойших 10 жилд сэргээгдэх эрчим хүчний хэд хэдэн төсөл, тэр дундаа нар болон салхины 245 МВт-ын хүчин чадалтай есөн станц баригдсан.

Манай улс 2012 онд ногоон хөгжлийг эдийн засгийн хөгжлийн шинэ стратеги гэж зарлаж, "Ногоон хөгжлийн бодлого, Тогтвортой хөгжлийн бодлого-2030", "Алсын хараа 2050" бодлогын бичиг баримтуудыг тус тус баталсан. Эдгээр баримт бичигт нийт эрчим хүчний суурилагдсан хүчин чадалд сэргээгдэх эрчим хүчний эзлэх хувь хэмжээг 2030 он гэхэд 30 хувь хүртэл нэмэгдүүлэхээр тусгасан.

Гэхдээ дээрх зорилтуудыг хэрэгжүүлэхийн тулд сэргээгдэх эрчим хүчний салбарыг хөгжүүлж байна гэж ойлгох нь өрөөсгөл. Том зургаар нь харвал ►

► сэргээгдэх эрчим хүчний том төслүүд хэрэгжүүлж, эрчим хүч экспортлогч болох нь Монгол Улсын гол зорилго, том амбиц юм.

Нар, салхины эрчим хүчний нөөцөд их хэмжээний хөрөнгө оруулалт хийж, хөгжүүлснээр 2031 он гэхэд 12 ГВт орчим суурилагдсан хүчин чадалтай сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрүүдтэй болох боломж бий. Ингэснээр нүүрсний экспортын борлуулалтаас олох орлоготой тэнцүү хэмжээний орлогыг бий болгох бүрэн боломжтой юм.

“Өөрсдийгөө эрчим хүчээр хангаж чадахгүй байж, эрчим хүч экспортлох нь холын санаа гэдэг. Би харин тэгж боддоггүй. Харин ч алдаж болохгүй алтан боломж” гэж Монгол Улсын зөвлөх инженер П.Товуудорж өгүүлсэн.

Учир нь Монгол Улстай хиллэж буй БНХАУ болон Зүүн Хойд Азийн бүс нутагт дэлхийн топ дөрвөн эдийн засагтай улс байна. Тодруулбал, дэлхийн хүн амын 25, эдийн засгийн 25, эрчим хүчний хэрэглээний 30 хувь энэ бүс нутагт ногддог. Өөрөөр хэлбэл, маш том эрэлт хэрэгцээ Монгол Улстай ойрхон байна.

БНХАУ бол дэлхийн эрчим хүчний номер нэг хэрэглэгч бөгөөд эрчим хүчний хэрэгцээ нь тасралтгүй өсөж байна. Сүүлийн үеийн тооцоогоор жилийн 190 тэрбум киловатт/цаг, 40-50 гигаваат цахилгаан хэрэглэж байна.

Энэ ч үүднээс Азийн Супер сүлжээ, “Тобитек”, “Нэг бүс, нэг зам”, “Эдийн засгийн коридор”, “Зүүн хойд Азийн эрчим хүчний нэгдсэн сүлжээ” зэрэг олон улс хоорондын төсөл, хөтөлбөрүүдэд Монгол Улс голлох үүрэгтэй оролцох боломжтой. “Цар тахал, геополитикийн нөхцөл байдлаас хамаарч дээрх төсөл, хөтөлбөрүүд удааширч байна. Гэхдээ удахгүй бүс нутгаараа эрчим хүчний нэгдсэн интеграцид орно. Гагцхүү ямар зарчим, ямар хувилбараар явахыг цаг хугацаа харуулна” гэж Монголын анхны хоёр салхин цахилгаан станцыг бүтээн байгуулсан “Ньюком” группийн Дэд Бүтцийн Асуудал Эрхэлсэн захирал Д.Ганхуяг өгүүлсэн.

Сэргээгдэх эрчим хүчний салбарын хөгжилд садаа мундахгүй бий. Дотоодын зах зээлд үнэ тариф гол бэрхшээл болж байна. Азийн хөгжлийн банкны Зүүн Азийн газрын Дэд бүтцийн тогтвортой хөгжлийн Хэлтсийн захирал Сужата Гупта “Монгол Улсад тулгамдаж буй нэг чухал асуудал бол сэргээгдэх эрчим хүчний үйлдвэрлэлд үүсдэг хэлбэлзлээс хамаарч эрчим хүчний нийлүүлэлтийг

зохицуулах уян хатан горим бий болгох, түүнийг мөрдүүлэх явдал юм” гэж онцолсон.

Харин гадаад орчны тухайд харилцан ашигтай түншлэл, гадаадын хөрөнгө оруулалт дутмаг байгаа нь үнэн юм. Уур амьсгалын өөрчлөлт, дэлхийн дулаарал, нүүрстөрөгчийг ялгарлыг бууруулах хүрээнд олон улсад сэргээгдэх эрчим хүч рүү чиглэсэн хөрөнгө оруулалт ихээхэн нэмэгдсээр байна. Хөрөнгө оруулалтын энэ урсгалын нэгээхэн хэсгийг Монголд татаж, эрчим хүчний чиглэлд бүс нутгийн хэмжээний тоглогчийн байр сууринд очих далайцтай, амбицтай зорилтыг Монгол Улс тавих ёстой юм. Хөрөнгө оруулалт, санхүүжилтээ татаж, улмаар зөв төсөл рүү чиглүүлээд дорвитой, зоригтой ажиллаж чадвал тэрхүү амбицтай зорилтод хүрэх боломжтой. Монголын цөөнгүй хувийн хэвшил энэ чиглэлээр гадаадын түншүүд, олон улсын санхүүгийн байгууллагуудтай хамтран хэд хэдэн төслийг эхлүүлэхээр ажиллаж байна. Түүнчлэн, “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын Эрчим хүчний сэргэлтийн хүрээнд 13 арга хэмжээ, 22 хөгжлийн төслийг эхний ээлжинд үе шаттай хэрэгжүүлнэ.

“Энэ салбарт маш сайн бодлого төлөвлөлт, зохицуулалт шаардлагатай. Төр, хувийн хэвшил нь хөрөнгө оруулагч талдаа ч, эрчим хүчний системдээ ч харилцан ашигтай хамтран ажиллах хэрэгтэй” гэж ШУТИС-ийн Эрчим хүчний сургуулийн Сургалт, чанарын албаны дарга, доктор Ч.Улам-Оргил өгүүлж байв.

Сэргээгдэх эрчим хүчний салбараа хөгжүүлж, төрөлжүүлснээр Монгол Улс хөгжлийн зам мөрөө тод болгоод зогсохгүй дэлхий дахины тогтвортой хөгжилд хувь нэмрээ оруулах юм. ■

Харилцан ашигтай түншлэл, гадаадын хөрөнгө оруулалт дутмаг байна

Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэл

Зөөлөн хүчний бодлогыг хэрэгжүүлэх том “амбиц”

Ирэх намар УИХ-ын чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийг дэмжих тухай хуулийн төслийг хэлэлцэнэ. Тиймээс энэхүү нийтлэлээрээ Монгол Улсын эдийн засаг, зөөлөн хүчний бодлогод амин чухал үүрэгтэй хуулийн төслийнхөө гол ойлголтыг тайлбарлая.

Хуулийн төслийг боловсруулах болон хэлэлцүүлэх үеэр “соёлын бүтээлч үйлдвэрлэл” гэж юу болох талаар олон хүн асууж тодруулж байсан нь Монголд энэ эдийн засгийн эрх зүйн орчин нь цоо шинээр бий болох гэж буйтай холбоотой юм. Тиймээс соёлын бүтээлч үйлдвэрлэл гэж юу болох тухайгаас тайлбараа эхэлье. “Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэл” гэж хүний бүтээлч сэтгэлгээ, авьяас билэг, ур чадварын үр дүнд техник технологи, инновац, оюуны өмчид суурилсан, нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг бий болгох үйл явцыг хэлдэг. Үүнд дүрслэх урлаг, дуу хөгжим, медиа, тайзны урлаг, дижитал контент, тоглоом хөгжүүлэлт, кино урлаг, хувцас загвар, дизайн зэрэг соёлын салбарууд багтдаг. Дэлхийн

Ч.Номин
Соёлын сайд

тэргүүлэх эдийн засагтай улсууд соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлээ санхүүгээр дэмжиж, буцалтгүй тусламж, эсвэл зээл олгож, татварын хөнгөлөлт үзүүлж байна. Мөн энэ салбарт хүнд суртлыг багасгах, бүтээлч бизнес эхлүүлэх, эрхлэхэд хялбар байх зохицуулалтуудыг хийснээр бизнесийн зарчмаараа хөгжих нөхцөл бололцоог бий болгож, эрх зүйн таатай орчныг бүрдүүлж өгчээ. Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлээ ингэж дэмжсэнээр улс орнууд эдийн засгийн үзүүлэлтүүдээ олон талаар өсгөж байгаа нь бодитой үр дүн юм.

Тухайлбал, БНСУ бол соёлын бүтээлч

үйлдвэрлэлээ төрийн зохистой бодлогоор дэмжиж амжилтад хүрсэн улсын нэг. БНСУ нь бага сургуулиас эхэлж их дээд сургууль хүртэлх бүх шатны боловсролын сургалтдаа соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлдэг. Үүний үр дүнд шинэ уран бүтээлчид, соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэгчид ар араасаа хүч түрэн гарч байгаа нь тус салбарын ажиллах хүчийг тогтвортой бэлдэх, өрсөлдөөнийг нэмэгдүүлж бизнесийн зарчмаар хөгжихийг дэмжсэн чухал бодлогын үр дүн байв. Мөн татварын болон хөнгөлөлттэй зээл, тусламжийг соёлын

бүтээлч үйлдвэрлэлийн салбарт зориулж, тус салбарын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг дотоод болон гадаадад сурталчлах кампанит ажлуудыг Засгийн газар нь дэмжин зохион байгуулдаг. БНСУ-д соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийг дэмжихтэй холбоотой 88 төрлийн хууль, тогтоомж үйлчилж байна. Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийг судалгаатай, зохистой дэмжсэн бодлогын үр дүнд Өмнөд Солонгосын бүтээлч салбар сүүлийн жилүүдэд үсрэнгүй хөгжиж дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 9.9 хувьд хүрч, нийт хоёр сая гаруй хүнийг ажлын байраар хангаж байна. Үүний сацуу соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээгээ дэлхийн 100 гаруй улсад экспортолдог олон улсын томоохон тоглогч болжээ.

ЮНЕСКО-гийн 2018 оны тайланд тусгаснаар соёлын бүтээлч үйлдвэрлэл нь жил бүр 2.2 их наяд ам.долларын орлого олж, 30 сая хүнийг ажлын байраар хангаж, экспортын нийт орлого нь 253 тэрбум ам.долларт хүрээд байна. Энэ бол дэлхийн зах зээл дэх нүүрсний экспортын 78.4 тэрбум ам.долларын ►

► орлогоос 3.2 дахин өндөр үзүүлэлт юм.

Хэдийгээр соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийн эдийн засаг нь хожуу хөгжиж эхэлсэн ч асар хурдтай өсөж буйн хувьд дараагийн 10 жилийн дотор дэлхийн ДНБ-ий 10 хувийг эзлэх төлөвтэй байгаа.

Удаах графикт дэлхийн хөгжингүй орнуудад соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийн салбар нь ДНБ-ий хэдэн хувийг эзэлж буйг Монгол Улсынхтай харьцуулан харуулав. Манай улсад соёлын салбарыг эдийн засагт хувь нэмэр оруулдаг бүтээлч салбар гэж тооцолгүйгээр, тусад нь авч үзсээр ирсэн нь саяхных юм. Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийн салбараа эрчимтэй эдийн засагжуулах, хэрэглээнд оруулах эрх зүйн орчныг бий болгох, энэ салбарын эдийн засгийг олон улсын жишигт дөхүүлэх, бизнесийн зарчмаар хөгжих суурийг нь бэлдэж өгөх зүй ёсны шаардлага бидний өмнө тулгараад байна.

Соёлын аль ч хэлбэр хэрэглээнд орж байж л урт удаан хугацаанд оршин тогтнодог. Бид үндэснийхээ өв соёлыг мэддэг, монгол соёлын дархлаатай, монгол соёлоо хүндэлдэг, орчин үеийн соёлтой хөл нийлүүлэн алхаж чаддаг монгол хүнийг бэлтгэхийг зорьж байгаа. Тийм ч учраас соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийг

бий болгох нь чухал. Шинэ үеийн залуус материаллаг хэрэгцээнээс илүү оюун санааны эрэлд гарч байгаа энэ үед түүнд нь тохирсон агуулгыг бий болгоод сэтгэлийг нь Монгол руугаа татах нь чухал. Тэгвэл дэлхий дахинаа залуучууд ямар төрлийн зүйлийг хэрхэн хүлээн авч байна, ямар бүтээлч үйлдвэрлэлээр дамжуулж, ямар төрлийн соёлыг хүртэж байна гэдгийг судалж байж түүнтэй нь ижил түвшний бүтээлч үйлдвэрлэлийн хүрээнд соёлоо авчирч тавих ёстой.

“Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, “Шинэ сэргэлтийн бодлого”, “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-т ч соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, дэмжих заалтууд орсон нь хууль зүйн хангалттай үндэслэл билээ.

Монгол Улсын соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийн суурь судалгааг Соёлын яам хийсний үр дүнд Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийг дэмжих тухай хуулийн төслийг боловсруулсан. Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийн өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлж, нийгэм, эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийг бий болгоход чиглэгдсэн тус хуулийн төсөлд хамрах хүрээг 12 салбараар тодорхойлж, тэргүүлэх чиглэлүүдийг

дэмжих зохицуулалтууд орсон. Өргөн барьсан хуулийн төсөлд тус салбарын аж ахуйн нэгж, уран бүтээлчдийг татварын болон бусад таатай нөхцөлөөр дэмжих, оюуны өмчийг хамгаалах, хохирлыг барагдуулах, уран бүтээлчдийн эрх ашгийг хамгаалах зохицуулалтыг тусгасан.

Манай улсын соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийн салбарт 11 мянга гаруй аж ахуй нэгж үйл ажиллагаа явуулдаг бөгөөд нийт 33 мянган хүн дунджаар 900 мянган төгрөгийн цалинтай ажиллаж байна. Эдгээр хүмүүс манай дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 1.4 хувь буюу 564 тэрбум төгрөгийн эдийн засгийн эргэлтийг бий болгодог. Энэ нь 2023 оны улсын төсвийн нийт зарлага буюу 20 их наяд 475 тэрбум төгрөгийн 2.7 хувьтай тэнцэх хэмжээний үзүүлэлт юм. Цаашид энэ

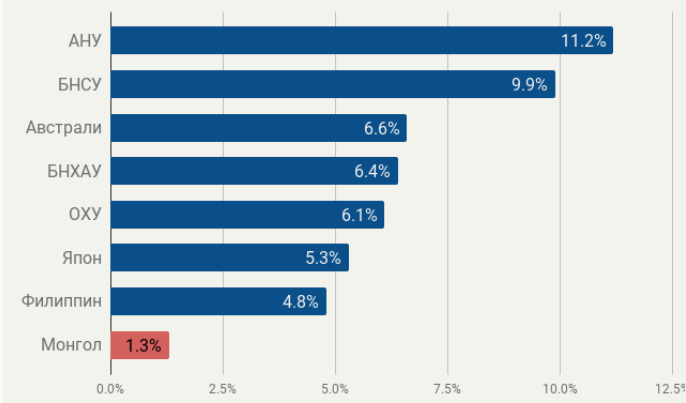
хувь хэмжээг хэд дахин нэмэгдүүлэх боломж бий.

Энэ бол соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийн салбараа дэлхийн зах зээлд ойртуулж хөгжүүлэх, ингэснээр олон тулгуурт, тогтвортой эдийн засгийг бүрдүүлэхээс гадна монгол өв соёлоо дэлхийд сурталчлах зөөлөн хүчний бодлогыг хэрэгжүүлэх том “амбиц”-тай хуулийн төсөл билээ.

Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийн эрх зүйн орчныг бүрдүүлж өгснөөр 2030 он гэхэд тус салбар ДНБ-ий дөрвөн хувийг бүрдүүлж, уул уурхайн бус экспортын орлогыг бий болгох боломж бүрдэнэ. Монгол Улс соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлээ зохистой бодлогоор дэмжиж чадвал уул уурхайн салбарын адил эдийн засгийн орлогыг бүрдүүлэгч хос морьтой болох ирээдүй ойрхон байна. ■

ДНБ-д соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийн эзлэх хувь

2018 он /ЮНЕСКО/

Залуу үе

Монголын залуус – Өөрчлөлтийн хурдасгуур

Монгол бол уудам тал, ширүүн байгаль, нүүдэлчин соёлын өлгий, бас эрч хүчтэй, оюунлаг залуучуудын орон билээ. Сүүлийн жилүүдэд Монголын нийгэмд олон том өөрчлөлт гарсан нь залууст боломжийн зэрэгцээ сорилтыг санал болгож байна. Тэгвэл монгол залуусын өвөрмөц туршлага, хүсэл тэмүүлэл, потенциал юунд чиглэж, Монголын ирээдүйг хааш нь хөтөлж байна вэ?

Дасан зохицохуйн өв

Монгол залуучуудын соёлын ДНХ-д тэсвэр тэвчээр, дасан зохицох өндөр чадвар бий. Байгальтайгаа нарийн холбоотой оршдог нүүдлийн соёл иргэншил бүхий тэд өвөг дээдсийнхээ үлдээсэн өв уламжлалыг дээдэлдэг. Энэ онцлог нь залуучуудыг соёлын онцлогоо хадгалахын зэрэгцээ орчин үеийн өөрчлөлтөд түргэн дасан зохицох боломжийг өгдөг. Баялаг уламжлал, шинэчлэл хоёрын орчинд төлөвшсөн Монголын залуучууд дэлхийн бусад улс оронтой харьцуулахад өвөрмөц identity-тай болж, даяарчлалын хүчирхэг давалгаан дунд ч онцгойрсоор байна. Энэ тухай АНУ-аас Монгол Улсад Элчин сайдаар ажиллаж байсан Майкл Клечески “Монголын залуус, тэдний мэдлэг, чадвар надад маш гүн сэтгэгдэл төрүүлдэг. Монголчууд найрсаг, халуун дулаан уур амьсгалтай байдаг нь бидэнд хамгийн их таалагддаг. Монгол орны хувьд онцлох зүйл нь ёс заншил. Монголчууд ёс уламжлалаа орчин үеийн хэв маягтай гайхалтайгаар сүлж чаддаг. Үүний тод жишээ бол “The Hu” хамтлаг. Нэг талаас үндэсний дуу хөгжим, нөгөө талаас рок хөгжмийн төрөл жанр хосолсон өвөрмөц хэв шинжтэй. Монголын залуус өнөө цагийн сорилтод нийцүүлэн уламжлалт хэв маягаа тээн хадгалсаар байгаа нь үнэхээр гайхалтай, бас өвөрмөц санагддаг” хэмээн ярилцлагадаа дурдсан нь бий. “The Hu” хамтлаг” өнөөдөр Монголын төдийгүй дэлхийн хамтлаг болж, олон улсаар аялан тогтлолтоо хийж, эх орныхоо нэрийг өндөрт өргөсөөр яваа билээ.

Монголын залуус өнөө цагийн сорилтод нийцүүлэн уламжлалт хэв маягаа тээн хадгалсаар байгаа нь үнэхээр гайхалтай

Монголчууд бидэнд бахархах зүйл олон бий. Бид хамгийн арвин баялаг түүхтэй улс. Тэртээ XIII зуунд дэлхийн талыг эзэлж, эр зоригийн баатар болж явсан Чингис хаанаараа бахархдаг. Өнөөдөр Чингис хааны үр сад дэлхийд нэрээ дуурсгасаар буй олон салбар бий. Нэг нь дээр өгүүлсэн “The Hu” бол дэлхийн соёл урлагийн салбарт ч бахархам амжилт үзүүлж буй залуус олон бий. Тухайлбал, дэлхийн шилдэг дуурийн таван дуучны нэгээр монгол залуус байнга тодорсоор байна. Мөн дэлхийн оюун ухааны спортын ноён оргилуудыг монгол хүүхдүүд байнга эзэгнэсээр ирсэн. Мөн Япон улсын сомогийн дэвжээг монгол залуус эзэгнэж, аваргын алтан цомыг үе дамжин өргөсөөр буйг тэмдэглэе.

Шилжилтийн сорилт

Бусад улстай харьцуулахад нүүдлийн амьдралын хэв маягаас суурин хэв маяг руу шилжээд удаагүй Монголын хувьд залуучууд нь дэлхийд өөр хаана ч байхгүй, зөвхөн Монголынх гэж болохоор асуудлуудтай тулгарч байна. Эдийн засгийн ►

► өсөлт нь боломжийг санал болгохын зэрэгцээ нийгэмд тэгш бус байдлыг үүсгэв. Залуучуудын дундах ажилгүйдэл буурахгүй, алслагдсан нутагт боловсрол, эрүүл мэндийн чанартай үйлчилгээ хүртээмжгүй хэвээр. Тиймээс хөдөөгөөс хотыг чиглэсэн залуучуудын нүүдэл тасрахгүй байна. Энэ нь дэд бүтцийн ачаалал, орчны бохирдлыг үүсгэж байна. Гэхдээ энэ бүхнийг шийдэх хүсэл зориг, инновацын шийдлүүд Монгол залуусын тархинд бий.

Залуучууд өөрчлөлтийн хурдасгуур

Монголын залуучууд нийгэм, эдийн засгийн хүчирхэг хөдөлгүүр болж, тэдний үнэт зүйл, ертөнцийг үзэх үзэлд томоохон өөрчлөлт гарч байна. Тэд идэвхгүй ажиглагчид биш, идэвхтэй манлайлагчид байж, нийгэм дэх өөрчлөлтийн агентууд болж байна. Эдүгээ Монголын залуусын дунд байгаль орчныг хамгаалах, хүний эрх, хүйсийн тэгш байдал, шударга ёсыг бэхжүүлэхэд чиглэсэн иргэний нийгмийн байгууллагууд, санаачилга, бүлгэмүүд олон байгуулагдаж байна.

Боловсрол нь хувь хүний болон үндэсний өсөлтөд хүргэх гол нөөц болж, Монгол залуучууд боловсролоороо дэлхийд өрсөлдөх чадвартай гэдгээ байнга харуулж байна. Өөрөөр хэлбэл, Монголын ирээдүйн сэхээтнүүдийн төлөөлөл өсөн бойжиж байна. Энэ бүгд нь ирээдүйн эерэг өөрчлөлтөд хүргэх том хүч болно.

Залуучууд дижитал мориндоо мордов

Хатуу ширүүн уур амьсгал, том орон зайд цөөн хүн ам оршин суудаг нь үеийн үед монголчуудын өрсөлдөх чадварыг хойш татаж байсан. Энэ нөхцөлд амь зуулгын аж ахуй л оршин тогтнож ирсэн. Харин орон зай, цаг хугацаа, орчны нөхцөлд үл захирагдах мэдээллийн технологиуд хөгжсөнөөр орчин үеийн залуучууд дэлхийн бизнест чадварлаг тоглогчид болон гарч ирж байна. Технологийн хөгжил нь нэгдүгээрт, тэднийг гадаад ертөнцтэй төвөггүй холбож, хоёрдугаарт, олон улсад өөрсдийгөө илэрхийлж таниулах “цахим хүлэг” нь болж байна. Тэд онлайн бизнесийн ухааныг хялбархан эзэмшиж, олон улсад өрсөлдөх чадвартай бизнес загваруудыг хөгжүүлсээр байна.

Залуучууд санхүү, ХАА, аялал жуулчлал цахим худалдааны чиглэлд хиймэл оюун, блокчэйн, машин сургалт зэрэг мэдээллийн технологийн давуу талуудыг ашиглан цахим бизнест мэргэшиж

буй нь Монголын эдийн засгийн өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлж байна. Үүний зэрэгцээ орон даяар бизнес бойжуулагч төвүүд, хурдасгах болон менторын программууд хөгжиж, гарааны бизнесийн эко систем төлөвшиж эхлэв.

Түүнчлэн Засгийн газрын бодлогын хүрээнд цахим дэд бүтцийг улам бэхжүүлэх арга хэмжээнүүд авч буйн үр дүнд инновацын соёл хүчтэй түгж байна. Монголын залуус энэ онцлог, мэдлэг чадвараа ашиглан дэлхийн зах зээл рүү цахим хүлгээрээ хэдийн уралдаад эхэлчихсэн. Цахим хөгжил, харилцаа холбооны сайд Н.Учрал “Манай улсын эдийн засаг харьцангуй жижиг ч бүс нутгийн зах зээлд гарах замыг нээж буй амжилттай старт-апууд бий. Тухайлбал, “Fibo Cloud” нь Казахстаны хамгийн том харилцаа холбооны компанитай амжилттай гэрээ байгуулсан бол “AND Global”, “Invescore” зэрэг манай финтек компаниуд Төв Азийн зах зээлд нэвтэрч эхэлсэн” хэмээн онцолсон билээ. Мөн Монгол бол технологийн мэдлэгтэй зах зээл бөгөөд дэлхийн программ хангамжийн шийдлүүдийг идэвхтэй ашигладаг. Сүүлийн дөрвөн жилийн хугацаанд онлайнаар худалдаа хийдэг хүмүүсийн эзлэх хувь 500 хувиар өссөн гэдгийг Н.Учрал тодотгосон юм.

Монгол залуус дэлхийн боловсрол эзэмшсээр байна. Тэд дэлхийн томоохон компаниуд, банк санхүүгийн байгууллагуудад ажиллаж байна. Тухайлбал, “Рио Тинто” группийн дэлхийн хэмжээний уурхайнуудад олон монгол хүн ажиллаж, монгол залуусын чадвар, мэдлэгийг түгээж байна. “Рио Тинто” группийн Зэсийн группийг монгол хүн удирдаж байна. Оюу толгой уурхайд ажиллаж буй олон залуу дэлхий рүү гарч эхэллээ. Дэлхийн шилдэг Оюу толгой уурхай олон улсад сайн туршлагаа хуваалцаж байна. Энэ бол бидний бахархал.

Бид “Монгол залуучуудынхаа эрдэм мэдлэгийг экспортолъя” гэх мөрөөдлийг олон жил ярьж ирсэн. Тэгвэл энэ мөрөөдөл эхнээсээ бодитоор биелж буйг бэлхнээ харж байна. Монголын залуус дэлхийд гарч, дэлхийн хүмүүстэй, олон улсын хөрөнгө оруулагчидтай харилцаж, мэдлэг чадвараа хуваалцаж, экспортолж, улс орноо хөгжүүлэх үйлсэд ч гар бие зүтгэсээр байна. Энэ бүхэн Монгол Улс бол байгалийн газар доорх болон газар дээрх арвин баялгаас гадна эрчтэй хүчтэй, энерги дүүрэн залуусын орон, байгалийн ч, оюуны ч дундаршгүй баялагтай улс гэдгийн тод илэрхийлэл юм. ■

Монголын залуучууд нийгэм, эдийн засгийн хүчирхэг хөдөлгүүр болж, тэдний үнэт зүйл, ертөнцийг үзэх үзэлд томоохон өөрчлөлт гарч байна

Монголын эдийн засгийн форум

Ч.Ганхуяг: Монголын ирээдүйг хамтдаа бүтээлцье

“Монголын эдийн засгийн форум” ТББ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга, Ард санхүүгийн нэгдлийн ТУЗ-ийн дарга Ч.Ганхуягтай ярилцлаа.

–Энэ жилийн Монголын эдийн засгийн форум Улсын баяр наадмын өмнөхөн болох гэж байна. Энэ жилийн форумын гол онцлогууд юу байх вэ?

–Цар тахлын хорио, дээрээс нь хоёр хөршийн хилээ хааж, нийлүүлэлтийн гинжин хэлхээ тасалдуулсан шийдвэрүүдээс үүдэн манай эдийн засаг зогсонги байдалд орсон. Бид энэ байдлаас амжилттай гарч хямралыг даван туулж, эдийн засаг ч өсөж эхэллээ. Эдийн засгийн өсөлттэй зэрэгцэн гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг урин авчирч, эдийн засгийн боломжуудаа танилцуулан Монголд ашиг олз ихтэйгээр бизнес явуулж болох юм гэдгийг харуулах зорилготойгоор энэхүү форумыг хийж байна. “Рио Тинто” групп өндөр оролцоотой ажиллаж, Оюу толгой төслийн санхүүжүүлэгч байгууллагуудын удирдлагуудыг урьж авчирна.

Энэ удаа дотогшоо гэхээс илүү гадагш хандсан форум болох онцлогтой. Монголд хөрөнгө оруулалтын хууль, эрх зүйн орчин ямар байна, бизнес явуулахад юу саад болж байна гэх мэт сэдвүүдээр хөрөнгө оруулагчдын санаа бодлыг сонсож ярилцана. Монгол Улсын Засгийн газар ч өндөр ач холбогдол өгч байгаа. Хувийн хэвшлийн компаниуд өргөн хүрээнд дэмжин оролцож байна. Бид гадаадын зочдод Монгол Улс хоёр их гүрний дунд хавчуулагдсан ардчиллын шанд, ардчиллын арал юм байна гэдэг мэссэж өгнө. Чөлөөт зах зээлийн системтэй, хуулийн хүрээнд бизнес явуулах боломжтой, элдэв хууль бус шахалт дарамт үзүүлдэггүй, төр засаг нь авлигатай хатуу тэмцэж байгаа улс гэдгийг ойлгуулна.

“Рио Тинто”-гийн хөрөнгө оруулагчид дэлхийн хамгийн том хөрөнгө оруулагчид юм. Тиймээс дэлхийн томоохон банк санхүү, хөрөнгө оруулалтын сангийн дээд түвшний хүмүүс ирнэ. 1500 гаруй хүн оролцохоос тал нь гадаадын зочид, хөрөнгө оруулагчид. Гаднын сэтгүүлчид, ►

► олон улсын хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд олноор ирж буй нь энэ удаагийн чуулганы бас нэг онцлог юм. Тэд Монгол Улсын хөгжил, эдийн засаг, хөрөнгө оруулалт, аялал жуулчлал, хүн ард болон уламжлалын талаар олон улсад мэдээлэл дамжуулна.

Ер нь Монгол Улсыг дэлхий дахинаа сурталчлантаниулсан, мөн хувийн хэвшлийнхний дээд түвшний уулзалт гэж ойлгож болно. Өмнө нь манай улсад олон улс орны төрийн өндөрлөгүүд оролцсон АСЕМ чуулган болж байсныг бид мэднэ. 40-50 улсын ерөнхийлөгч, ерөнхий сайд нар ирж байсан. Тэгвэл өнөөдөр хувийн хэвшил болон банк санхүү, хөрөнгө оруулалтын сангуудын удирдлагууд Монголд анх удаа олноороо ирнэ. Энэ нь маш том ач холбогдолтой. Тухайлбал, Citi банк, JPMorgan, Morgan Stanley болон их наяд долларыг удирддаг хөрөнгө оруулалтын сан гэх мэт томоохон байгууллагуудын удирдлагууд ирж байгаа.

Бид өмнө нь Эдийн засгийн форумыг Төрийн ордонд хийдэг байсан бол энэ удаа 3-4 газарт зэрэг явуулна. Энэ жилийн форум өргөн хүрээнд зохион байгуулагдана гэсэн үг. Гаднын хүндэт зочдод Монголынхоо сайхан бүхнийг үзүүлнэ.

-Хувийн хэвшилд Оюу толгой төслийн гүйцэтгэсэн үүргийг та хэрхэн дүгнэж байна вэ?

-Оюу толгой нь ажлын байр олголт, гэрээ хэлэлцээр, шинэ боломжуудыг зааж өгөх талд асар их хэмжээний нөлөө үзүүлж байгаа. Хоол хүнс, хувцас хунар, шатахуун түлш болон тоног төхөөрөмжөөс гадна захиргааны ажлын байран дээр хэчнээн залуус суралцаад дараа дараагийн уурхай, төсөл компаниудыг удирдаад явж байгааг харж болно. Зарим залуус гадаадад эх орныхоо нэрийг өндөрт өргөөд явж байна. Монголын эдийн засагт Оюу толгой хамгийн том үр нөлөө үзүүлж буй компани болж чадсан. “Рио Тинто” групп Монгол Улсын шинэ үеийн хөгжлийн түнш боллоо. Экспорт, төсөв болон ажлын байр зэрэг бүх үзүүлэлтээр Оюу толгой төсөл эдийн засагт жин дарж байна. Мөн гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татаж, технологи болон сайн туршлагыг оруулж ирж байна. Банк санхүүгийн байгууллага, бэлтгэн нийлүүлэгч компаниудад болон Монголын бүхий л салбарт үр өгөөжөө өгсөөр ирсэн. Хувийн хэвшилээр дамжаад эдийн

засгийг тэтгэж байна.

Манай нэг хүнд ногдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүн 5000 ам.долларт хүрсэн баяртай мэдээ сонслоо. Монгол Улс өнөөдөр хямралыг үдэж байна. Экспорт сүүлийн жилүүдэд байнга эерэг гарч, экспорт, худалдааны тэнцэл импортоосоо илүү байгаа. Валютын нөөц өссөн. Гэхдээ бид зогсож болохгүй. Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнийн хэлснээр нэг хүнд ногдох ДНБ-ийг гурван жилийн дотор 10.000 ам.долларт хүргэнэ. 2030 он гэхэд 20 мянган ам.долларт хүргэж баян улсын тоонд орно. Бид хамдаа хийх ёстой. Энэ бол үлгэр биш. Боломжтой. Ярьж биш хийж бүтээдэг үе рүү шилжье.

Бид мөн сэтгэхүйгээ өөрчлөх ёстой. Монголчууд эхэндээ гадаадын хөрөнгө оруулалт гэхээр тахин шүтдэг байсан. Тэгээд ороод ирэхээр нь хөөсөн. Одоо эргээд урьж байна. Алдаанаасаа суралцаж байна. Аливаа улс орны түүхэнд туулаад өнгөрөх асуудлуудын нэг юм болов уу. Ард иргэд өнөөдөр популистуудыг тоохоо больж байна. Хойд хөршийн мөн чанарыг харж, урд хөршөө хүндэлж эхэлж байна. ОХУ Монголоос бараа авахдаа 40 хувийн татвар тавьдаг байсныг сая харлаа. Гэтэл муулаад байдаг хятадууд биднээс хамаг л зүйлсийг худалдан авч доллар, юанаа өгч хөрөнгө оруулалт хийж иржээ. Бодит байдалтай эвлэрье. Мэдээж хоёр хөрштэйгээ эн тэнцүү харилцааг бий болгох нь зөв. Гэхдээ эрх ашгаа хамгаалж суръя. Дайн дажинтай байгаа энэ үед эрх ашгаа хамгаалаад байр сууриа ахиулаад авъя.

-Энэ удаагийн Монголын эдийн засгийн форум гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг урин дуудсан чуулган болно. Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тал дээр өнгөрсөн 30 жилд бидний гаргасан алдаа, оноо юу байв?

-Монголд хөрөнгө оруулалт хийснээр, ялангуяа уул уурхайн салбарт гадаадын олон хөрөнгө оруулагч хохирсон. Хаана хандахаа мэдэхгүй, тэнгэр хол, газар хатуу гэдэг юм болсон. Энэ нь эргээд Монгол Улсаа хохироогоод байгаа юм. Яаж ч арилахгүй хар толбо үлдээсэн. Монголчуудтай бизнес хийхэд хэцүү, хулхидна, дээрэмдэнэ. Ийм нэр хүндтэй болчихоор итгэх итгэл байхгүй болдгийг бид өнөөдөр яс махандаа шингэтэл ойлголоо. Эдийн засаг хөгжихгүй, өсөхгүй 10 жил явлаа. Харин энэ байдалтай

**Өмнө нь
форумыг
Төрийн ордонд
хийдэг байсан
бол энэ удаа 3-4
газарт зэрэг
явуулна**

**Алдаагаа
ухаарч ойлгоод
гэмшиж,
хуулийн хүрээнд
байгуулсан
гэрээгээ заавал
биелүүлэх
ёстойг төр,
төрийн албан
хаагчид, хувийн
хэвшлийнхэн
сайтар
ойлгосон**

► шинэ залуу Ерөнхий сайдаар толгойлуулсан баг хүчтэй тэмцэж байгаад баяртай байна.

Монголчууд бид гэнэн байдлаасаа болж алдсан. Алдаагаа ухаар ч ойлгоод гэмшиж, хуулийн хүрээнд байгуулсан гэрээгээ заавал биелүүлэх ёстойг төр, төрийн албан хаагчид, хувийн хэвшлийнхэн сайтар ойлгосон. Ард иргэд нь ч ойлгож дэмждэг цаг үе ирж байна. Гэхдээ мэдээж бүх зүйл төгс төгөлдөр болоогүй. Өмнөх алдаанаасаа суралцаж, гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг хүндэлж хамгаалах ёстой. Ялангуяа урд хөршийн хөрөнгө оруулагчдаа онцгойлон анхаарах, мөн хуулийн хүрээнд шударга байх ёстойгоо ойлгосон нь их чухал дэвшил. 30 жилийн төлөөсийг төлсний хувьд ухаарсан ухаарал юм. Сайн, эерэг үр дүн гэж харж байна.

-13 дахь жилдээ зохион байгуулах гэж буй МЭЗФ Монголын хөгжилд ямар хувь нэмэр оруулсан гэж та үзэж байна вэ?

-Бид ингэсэн учраас тэгж хөгжсөн гэж хэлэх хэцүү. Олон хүн, олон байгууллагын оролцоо дэмжлэг дээр тулгуурлан зохион байгуулж ирсэн арга хэмжээ. Ямартаа ч төр, хувийн хэвшлийнхэнтэй хоёр өдрийн турш ярилцаж асуудлаа ойлголцдог талбар, мэдээллийн, ойлголцлын индэр болж ирсэн. Тус форумыг анх эхлэхэд Монголын эдийн засаг өсөлтийн гараан дээр ирчихсэн байсан. Эдийн засаг ч сайн өсөлт үзүүлсэн. Гэхдээ үр дүнгийн хувьд манай улс өнгөрсөн 10-аад жилд баялгийн хараал руу орчихсон. Харин өнөөдрийн өсөлтийг дараагийн 10, 20, 30 жилд тогтвортой барихад голлон анхаар ч дүгнэлт хийх ёстой. Засгийн газрын тэргүүн дүгнэлтээ хийчихсэн юм билээ.

-Ямар дүгнэлт хийсэн гэж үзэж байна вэ?

-Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ нас залуу ч, өмнөх үеийн дарга нараас хэн нь ч хийж чадаагүй ужгирсан, учир начин нь олдохоо больсон асуудлуудыг зоригтой шийдэж байна.

2022 онд Оюу толгой гүний уурхайн асуудлыг шийдэж, гацаанаас гаргасан. Монголын Засгийн газрын нуруун дээр байсан өрийг тэглэж, бид өрийн дарамтгүйгээр Оюу толгойн 34 хувиа эзэмшээд явах боломжтой болсон.

"Шинэ сэргэлтийн бодлого"-ыг дэвшүүлээ. Манай улсын хөгжлийн гацаа хаана байгааг олж, судлаад зургаан салбарын асуудлыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй гаргаж нийгэмд үүнийг хийх ёстой гэдэг ойлголт өгсөн. Энэ нь үр дүнгээ

амжилттай өгч байна.

Монгол Улсын төр илүү шилэн, тунгалаг, ил тод болж, цахимжиж байна. Дэд бүтэцдээ хөрөнгө оруулж, эрчим хүчний асуудлаа шийдэж байна. Гадаад харилцаандаа тэнцвэртэй бодлого баримтлаж чадаж байна. Боомтуудыг сэргээж, хот байгуулалтын асуудлуудаа шийдэж буй. Хамгийн чухал нь эдийн засгаа тогтворжуулж чадлаа. Мөн эх орноо улс төрийн өнгө аясгүйгээр хөгжүүлэх "Алсын хараа-2050" баримт бичгийг УИХ-аар батлуулсан. Энэ нь нэг сонгуулийн мөчлөгт өртөхгүйгээр үргэлжлэн явах Монгол Улсын хөгжлийн бодлого юм.

Манай ах нар, миний үеийн нөхдүүд шударга ёсны хүсэмжлэл гэж их ярьдаг. Гэхдээ хийсэн дорвитой зүйл үгүй. Тэгвэл Ерөнхий сайд авлигатай тэмцэж, "5 ш" ажиллагаагаар бодитой тэмцлийг харуулж байна. Ард иргэдийн олон жил ярьсан, хүссэн шударга ёсны хүлээлтийг бий болголоо. Нийгэм өөрөө цэвэршиж, илааршиж эхэллээ. Цаашид улс төрд ороод хулгай хийж, баяжна гэсэн ойлголтыг үгүй хийж буйгаараа өндөр ач холбогдолтой. Урт хугацаанд үр дүн нь гарах шийдвэрүүдийг хэнийг ч, өөрийгөө ч хайрлахгүй гаргаж байна. Өөрийн, өрөөлийн гэхгүйгээр хариуцлага тооцож чадаж байна. Бид үүнийг үнэлэх ёстой.

-Бас эдгээр нь хувийн хэвшлийнхний хамгийн их хүсэн хүлээсэн зүйлс юм.

-Бизнесээ зөв, шударга авч явсан хүмүүсийн хувьд тийм. Хөгжлийн банк, Боловсролын зээлийн сангийн үйл явдлаас харахад энэ болж бүтэхгүй бизнесмэнүүд, бизнес эрхлэгч байгаа нь харагдлаа. Манай бизнесийн нийтлэг дүр төрх бол гэрийн даалгавраа сайн хийхийг боддоггүй. Түүний оронд арын хаалгаар асуудлуудаа шийдүүлж, муу аргаар ажлаа амжуулж, тендер лиценз авч ирсэн нь үнэн. Дарга, сайд нарын холбоотой хүмүүс арын хаалгаар, тухайлбал, нэг өдрийн өмнө байгуулагдсан компани зээл, тендер авдаг. Гайхшрал төрүүлмээр. Ийм арга барилаар явж буй бизнесүүд бүгд дампуур ч алга болно. Дарга нарт авлига өгч, аргалж, гадаад айлчлалаар нь дагалдаж гүйлддэг хуучны арга барил одоо явахгүй. Дарга нар хаана явна тэнд л явдаг ах нар бий. Нийгэм илааршиж буйн ачаар хуучны ийм зуршлуудаас салж байгаа нь сайн үр дүн.

- "Монголын Эдийн Засгийн Форум" ►

► **дөхөхөөр мөнгө төгрөгний асуудал ярьдаг хүмүүс бий. Форумын санхүүжилтийн процессын талаар тодруулна уу?**

-Төр, хувийн хэвшлийн хамтын санаачилга дээр тулгуурлаж ирсэн арга хэмжээ. Хурал зохион байгуулна, тайз, дэлгэц засна, хэвлэл мэдээллийнхэнд ажиллах боломжийг өгдөг. Олон хүний хоол ундны асуудлыг шийднэ. ТББ-ын санхүү ил тод, нээлттэй. Аудит хийгддэг. Энэ удаагийн форумын санхүүг хувийн хэвшил дангаараа шийдэхээр зориглоод ажиллаж байна. Амаргүй хэдий ч бид хичээж байна. Хувийн хэвшил дангаараа санхүүгийн асуудлыг зохицуулж ирсэн жилүүд бий.

Би уг нь цалин авах ёстой. Гэхдээ өнөөг хүртэл нэг ч төгрөг авч үзээгүй. Би үнэт цагаасаа жилд нэг удаа форумын арга хэмжээнд зориулдаг. Дээрээс нь би авах биш өгдөг. Компаниуд маань спонсороор оролцдог. Тухайлбал, манай оффисыг ашиглаж байна. Машин тэрэг, түлш шатахуун гээд бид энэ өдрүүдэд бүхий л нөөц бололцоогоо ашиглан цаг наргүй ажилладаг. Сайн дурын 100 гаруй оюутан залуус ажиллаж байна. Meforum.mn сайт ажиллаж байна. Утсан дээрээ форумын апп-ыг суулгаад бүх мэдээллийг авах боломжтой. Өндөр хүчин чадалтай апп бий.

Форумыг өндөр зардал өртгөөр, олон хүний хүч хөдөлмөрөөр зохион байгуулдаг. Энэ жилийнх бүр өндөр зардалтай, хамгийн дээд үнэтэй ч болж магадгүй байна. Гадаадын нэр хүндтэй олон сэтгүүлч оролцоно. Мөн өндөр хэмжээний хэдэн зуун зочид, хөрөнгө оруулагчид оролцохоор бүртгүүлээд байна. Үүнийг дагаад зардал их гарна. Ажил хийж үзсэн хүмүүс томоохон арга хэмжээ хийхэд хэр зардал гардгийг мэднэ. Попорч, худлаа сенсаацалж, сошиалаар хандалт авахыг хүссэн хүмүүст тайлбар хэлэх хүсэл, цаг зав ч алга. Бид ажлынхаа ард үр дүн сайтай, амжилттай гарахын төлөө хичээн ажиллаж байна.

-Та саяхан "Ард санхүүгийн нэгдэл"-ийн гүйцэтгэх захирлын ажлаа өгч, ТУЗ-ийн дарга болсон. Энэхүү томилгооны талаар товч тайлбар өгнө үү?

-Би энэ жил 50 нас хүрч байна. 10 жилийн өмнө "Ард санхүүгийн нэгдэл"-ийг байгуулна гээд ярьж ажилласаар ирсэн. Одоо болно. Нэг компанид 10 гаруй жилийг зарцуулжээ. Өөрийгөө сонирхолтой байлгах дараа дараагийн төсөл рүү орно. Би амьдралыг мөнгөөр хэмждэггүй. Би хийж буй

зүйлсээсээ таашаал авч, аз жаргалтай амьдрахыг илүүд үздэг. Одоо боллоо гэж үзвэл дараагийн алхмаа хийдэг. Шинэ томилгооны хувьд гүйцэтгэх ажилд ордог ТУЗ-ийн даргаар нэг жил ажиллана. Манай шинэ захирал гүйцэтгэх захирлын түр орлон гүйцэтгэгчээр ажиллана. Дараа жилийн хувьцаа эзэмшигчдийн хурал болтол ийм байдлаар ажиллаад үзье гэж шийдсэн.

-Ард санхүүгийн нэгдэл"-ийн өнөөдрийн бий болгосон амжилтын талаар дүгнээд ярьвал?

-Миний хувьд Ард гэдэг нэрийг зорилготой авсан. Монголчууд бүгдээрээ хөрөнгө оруулагч болж, хуримтлалтай байх ёстой, айлаас эрэхээс авдраа уудалдаг болох санааг анх дэвшүүлсэн. Хөрөнгө санхүүгийн зах зээлийг хөгжүүлэх үйлсэд хувь нэмрээ чадлаараа оруулаа. Хөрөнгийн биржийн идэвх өнөөдөр ямар болсон билээ. Хөрөнгийн захын арилжаанд "Ард санхүүгийн нэгдэл"-ийн хэдэн компани оролцож байгаагаас бидний ажил харагдана. Хөрөнгө оруулалтын сангуудаас хэд нь анхдагч, хэн тэдгээрийг байгуулсан бэ гэж харвал бидний амжилт тодорно. Хөрөнгө оруулагч үндэстэн болох том зорилгоо биелүүлсэн.

Зөвхөн хөрөнгө оруулагч үндэстнээс гадна хэвлэл мэдээлэл, технологи, үл хөдлөх хөрөнгө, крипто, блокчэйны салбарт мөс хагалагч, анхдагч болж гарч ирсэн. Монголчуудад энэ баялгаа эзэмших эрхийг олгоод нээлттэй болгосон. Араасаа хүчтэй өрсөлдөөнийг дагуулан энэ салбарыг дараагийн шатанд хүчээр шахуу авч ирлээ.

Би банкны салбарт анх бичил зээл гэж түгээгээд монголчуудыг бүгдээрээ банкны данстай байх, зээл авах боломжийг бүрдүүлэх алхмуудыг хийж байсан. Өнөөдөр хөрөнгийн зах зээлд хөл тавих боломжийг бүрдүүлэхийн төлөө ЭТТ, 1072 хувьцааг засагт ажиллаж байхаас, дараа нь жижиг хувьцаа эзэмшигчдийн эрх ашгийг хамгаалах асуудлаар ярьж ирсэн. Мөн "Монгол шуудан"-гийн хувьчлалд оролцсоноор төрийн компани олон нийтийнх болох ёстой гэдэг ойлголтуудыг нийгэмд түгээж иржээ.

Одоо 15 жилийн өмнөөс ярьсан "Ургах наран" хорооллыг барьж дуусгах томоохон төсөл рүү орохоор зорьж байна. Улаанбаатарчууд гэр хороолол, утаанаас салж соёлтой, жорлонтой, ухаалаг хотод амьдрах бүрэн эрхтэй. ■

Зөвхөн хөрөнгө оруулагч үндэстнээс гадна хэвлэл мэдээлэл, технологи, үл хөдлөх хөрөнгө, крипто, блокчэйны салбарт мөс халаглагч, анхдагч болсон

Худалдаа хөгжлийн банк

О.Орхон: IPO-гоор татсан хөрөнгө Ногоон болон тогтвортой санхүүжилтийн зээлийн эх үүсвэр болно

Системийн нөлөө бүхий арилжааны банкууд хувьцаагаа гаргаж, олон нийтийн компани болсон. Энэ талаар Худалдаа, хөгжлийн банкны Гүйцэтгэх захирал О.Орхонтой ярилцлаа.

-Олон улсад бизнесүүд нээлттэй компани хэлбэрээр ажиллах нь жишиг болсон. Энэ ч утгаараа дотоодын томоохон арилжааны банкууд нээлттэй компани болж байгаа нь Монгол Улсын банк, санхүүгийн байгууллагууд олон улсын жишигт нийцэх алхам руу ойртож байна уу?

-Системийн нөлөө бүхий арилжааны банкууд хувьцаагаа гаргаж, олон нийтийн компани болж байгаа нь банк, санхүүгийн зах зээлийн шинэ үеийг эхлүүлж байна. Мөн хөрөнгийн зах зээлийн хөгжилд чухал алхам болж байна. Худалдаа Хөгжлийн Банк (ХХБ) нь Монгол Улсын банкны системийн түүхэн бөгөөд арвин их туршлагатай банк юм. Эргээд дүгнэхэд, Монгол Улсын эдийн засаг, хувийн хэвшил,

бизнесийн хөгжилд банкны маань хувь нэмэр, үүрэг оролцоо асар их байсан. Цаашид ч хөгжилд хамтдаа хүрнэ. Үүний нэг баталгаа нь бид Монголын банкны секторын шилдэг олон улсын банк бөгөөд хамгийн том байгууллагын банк. Ганцхан жишээ дурдъя. 2022 оны байдлаар банкны секторын нийт байгууллагын зээлийн 43 хувийг манай банк дангаараа бүрдүүлсэн. Салбар бүрийн тэргүүлэгч том аж ахуйн нэгжүүдтэй бид байгуулагдсан цагаас нь эхлэн хамтарч ажиллаж ирсэн. Монголын Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын ТОП-100 аж ахуйн нэгжийн 94 нь манай банкны харилцагч. Ийм хэмжээний том банк нээлттэй компани болж байгаа нь олон талын давуу талтай.

-Манай эдийн засагт хамгийн өндөр оролцоотой байгууллагууд бол ТОП-100 аж ахуйн нэгж байдаг. Энэ 100 байгууллагын 90-ээс дээш хувь нь ХХБ-ны харилцагч гэдэг нь танай банк хэр өргөн хүрээнд ажилладгийг харуулж байна.

-Гэхдээ зөвхөн том бизнес, том байгууллагыг дэмждэг гэж ойлгож болохгүй. Бид жижиг, дунд бизнесийг бойжуулагч банк. Зөвхөн 2022 онд гэхэд манай нийт 494 жижиг, дунд бизнес ангиллын харилцагч байгууллагын сегментийн харилцагч болж бизнес, хүчин чадал нь томорч, хөгжсөн байна. Өнөөдрийн жижиг, дундууд маргаашийн томууд шүү дээ. Маргаашийн томууд ирээдүйн Монгол Улсын эдийн засгийн чадавхыг тодорхойлж авч явна.

Бид бизнесүүдийг дэмжинэ, бойжуулна. Мөн олон улсад гарах санхүүгийн гүүр нь болно. Тухайн бизнес хэрхэн хөгжиж, томорч болохоор байна, тэр бүх боломжоор бид дэмжиж хөгжилд хамтдаа хүрэхийн төлөө ажилладаг. Манай харилцагчид болон олон улсын түнш байгууллагууд маань энэ бүхний төлөөх бодит ажил, бодит үр дүнг үнэлж, Монгол Улсын шилдэг

2023 оны эцэст уул уурхайн салбар 15 орчим хувиар өсөх хандлагатай байна

► байгууллагын банк, шилдэг олон улсын банк гэж биднийг тодотгож ирсэн. Энэ бол манай банкны хамгийн том давуу тал бөгөөд ялгарал.

-Хөрөнгө оруулагчид тухайн компанийн ирээдүйн өсөлт хэрхэн явахаас хамаарч хөрөнгө оруулалт хийх эсэх шийдвэрээ гаргадаг. Танай банкны ирээдүйн өсөлт?

-Манай улсын ДНБ-ий томоохон хэсэг, экспортын орлогын ихэнх хэсгийг бүрдүүлдэг гол түүхий эдүүдийн үнэ одоогоор маш таатай түвшинд байна. Коксжих нүүрсний үнэ энэ онд 160-170 ам.долларт хүрлээ. "Эрдэнэс Таван толгой" компани өнгөрсөн оны сүүлч, энэ оны эхний улирлуудад олборлолт, экспорт хамгийн өндөр түвшинд хүрснийг мэдээлсэн. Зэсийн үнэ тонн тутамдаа 8000 ам.долларыг хол давсан бол алтны үнэ унц тутамдаа 2000 ам.доллар байна. Товчхондоо, түүхий эдийн супер цикл явах нөхцөл бүрдээд байна. Энэ үед манай эдийн засаг өндөр өсөлт үзүүлэх боломжтой.

Эдийн засгийн өндөр өсөлтийн үед компаниуд болон иргэдийн орлого нэмэгдэнэ. Энэ хэмжээгээр банкны эх үүсвэрийн хэмжээ ч нэмэгдэнэ. Хөрөнгө оруулалт, зээл санхүүжилтийн хэрэгцээ өснө. Зээлийн эрэлт, тэр дундаа бизнесийн зээлийн эрэлт нэмэгдэнэ. Үүнтэй уялдаад зээлийн чанар, эргэн төлөлт ч сайжирдаг. Энэ нь байгууллага суурьтай манай банкны ашигт ажиллагаанд маш чухал нөлөөтэй. Жишээ нь, Монгол Улсын эдийн засаг өндөр өсөлттэй байсан 2010-2014 онд Худалдаа, хөгжлийн банкны актив, өөрийн хөрөнгө, цэвэр ашиг зэрэг үзүүлэлт салбартаа хамгийн өндөр өсөлтийг үзүүлсэн байдаг. Товчхондоо, банкны өсөлт нь дэлхийн болоод Монгол Улсын макро олон хүчин зүйлээс хамаарна.

-Хөрөнгө оруулагчдад ямар боломж, давуу тал санал болгож байгаа вэ?

-Бид уламжлалт давуу талуудаа хадгалан улам бэхжүүлнэ. Үүний зэрэгцээ иргэдийн банкны зах зээл болон жижиг, дунд банкны зах зээлээ хүчтэй тэлэх стратеги баримталж байна. Бид урт хугацааны өсөлт, өгөөжийг бий болгох бүрэн бололцоотой. Үүнд хүргэх дунд хугацааны стратегийн зорилтуудаа тодорхойлон хэрэгжүүлж эхэлсэн. 2020 оноос эхлэн харилцагч төвтэй банк болох, платформ банк болох, олон улсын банк болох зорилтуудад чиглэсэн шат дараатай олон ажлыг хийж байна. Үр дүн нь ч гарч байна.

Бритто картыг нэвтрүүлснээр 2022 онд виза картын зах зээлд эзлэх 14 хувиа 25 хувь болгож өсгөлөө. "Хуримтлалтай Монгол" хадгаламжийн аянаар дамжуулж 2022 онд 43 мянга гаруй иргэн шинээр хадгаламж нээлгэлээ. Энэ тоо нь өмнөх онуудаас даруй тав дахин нэмэгдсэн үзүүлэлт юм. Бид шинэ бизнес стратеги, бүтэц, моделио боловсруулж нэвтрүүлэн, зүгшрүүлээ. Цахим шилжилт, технологийн шинэчлэлтэд томоохон хөрөнгө оруулалтууд хийж байна. Дотоод процессыг хөнгөвчилж, зардлыг бууруулах, хиймэл оюун ухааны дэмжлэгээр шийдвэр гаргалтыг хөнгөвчлөх дэлхийд тэргүүлэх системүүдийг нэвтрүүлж байна.

-Тэгвэл IPO-гоор татсан хөрөнгөө юунд зарцуулах вэ?

-Манай банкны дунд хугацааны стратегийн зорилтуудын нэг нь Ногоон банк болох юм. IPO-гоор татсан хөрөнгө Ногоон болон тогтвортой санхүүжилтийн зээлийн эх үүсвэр болно. Том болон жижиг, дунд байгууллагуудын хувьд эмэгтэй бизнес эрхлэгчдийг дэмжихэд илүү анхаарна. Харин иргэдийн хувьд эрчим хүчний хэмнэлттэй бүтээгдэхүүн үйлчилгээ, нүүрсхүчлийн ялгаруулалт бага тээвэр, ногоон барилга болон орлогод нийцсэн орон сууцыг санхүүжүүлэхэд ашиглахаар төлөвлөж байна.

Худалдаа, хөгжлийн банк тогтвортой санхүүжилт гэдэг ойлголтыг Монголын санхүүгийн системд анх 2012 онд нэвтрүүлсэн. Монголын тогтвортой санхүүжилтийн холбоог үүсгэн байгуулалцаж, энэ чиглэлээр олон ахиц гаргаж, салбараа түүчээлж ирсэн. Мөн НҮБ-ын санаачилга дор байгуулсан Green Climate Fund буюу Уур амьсгалын ногоон сангийн итгэмжлэгдсэн байгууллага. Тус сангийн санхүүжилтээр төсөл, хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх боломж бидэнд нээгдсэн. Ирэх жилүүдэд тус сангийн санхүүжилтаар хэрэгжүүлэх төсөл, хөтөлбөрийн саналаа Засгийн газар болон хувийн хэвшлийн харилцагч нартайгаа хамтран боловсруулж байна. Эрчим хүчний хэмнэлт, сэргээгдэх эрчим хүч, хүнс, хөдөө аж ахуй, хүнсний аюулгүй байдал, бүс нутгийн ногоон хөгжил гээд улсын хэмжээний томоохон төслүүдийг хэрэгжүүлэхээр бэлтгэл ажлаа хангаж байна. Энэ үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх, цар хүрээгээ тэлэхэд IPO-гоос татан төвлөрүүлэх хөрөнгө тодорхой дэмжлэг болно. ■

Манай банкны дунд хугацааны стратегийн зорилтуудын нэг Ногоон банк болох

"Vio Millenia" байгалийн эрдэст усыг экспортолно

**"Vio Millenia"
байгалийн
эрдэст усыг
эхний ээлжид
Хонконгийн зах
зээлд гаргахаар
төлөвлөжээ**

Үндэсний томоохон үйлдвэрлэгч, баялаг бүтээгч "М-Си-Эс Кока-Кола" компани 21 брэндийн 160 төрлийн ундаа, ус, шүүс, цай үйлдвэрлэж, улс даяарх 17 мянга гаруй харилцагчдаараа дамжуулан Монголын хэрэглэгчдэд дэлхийн брэндийг хүргэдэг. Харин энэ удаа Монголын брэндийг дэлхийд таниулахаар зэхэж байна.

Байгалийн эрдэст ус дэлхий дахинд үнэцэнтэй тооцогддог. Үнийн хувьд ч энгийн цэвэр уснаас үнэтэй. Тэгвэл "М-Си-Эс Кока-Кола" компани Монгол орны онгон дагшин нутагт, газрын гүнд хуримтлагдах явцдаа үе давхаргуудад байрлах хөрс, чулуулгийн найрлагаар эрдэсжсэн усыг сүүлийн үеийн дэвшилтэт өндөр технологийн тусламжтайгаар үйлдвэрт савлан дээд зэргийн Vio Millenia брэндийн байгалийн эрдэст усыг 2021 онд дотоодын зах зээлд танилцуулсан.

"Vio Millenia" брэндийн байгалийн эрдэст ус нь жилийн дөрвөн улиралд чанар, найрлагаа хэзээ ч өөрчлөхгүй, эрдэсжилтээ тогтмол хадгалдаг гэдгээрээ бусад ижил төрлийн бүтээгдэхүүнээс ялгардаг. "М-Си-Эс Кока-Кола" компани 2018 оноос хойш гурван жилийн хугацаанд зургаан удаа Германы "SGS" лаборатори луу дээж явуулан шинжлүүлсэн байна. "SGS" лабораторийн гурван жилийн шинжилгээний хариу Европын Холбооны "Байгалийн усны стандарт" үзүүлэлтүүдийг хангасан болохыг баталжээ. Ийнхүү Хэнтийн нурууны томоохон уулсын нэг Их Мандал хайрхнаас эхтэй байгалийн эрдэст ус олон улсад, тэр дундаа Европын Холбооны байгалийн усны

стандартыг хангаж, үнэ цэнээ улам бататгаж чадсан.

Хэнтийн нуруунд хамгийн их хур тунадас унадаг бөгөөд гол горхи, намаг балчиг, хад асга бүхий гатлахад бэрх ой хөвчтэй. Уулсын орой, хяр нуруугаараа ой модгүй нүцгэн боловч эгц асга хад дүүрэн царамтай. Монголын ой бүхий бусад нутгаас ихээхэн өвөрмөц, газар тариалан, уул уурхайн үйл ажиллагаа байхгүй, хүн суурьшаагүй, цөөн хэдэн малчид нутагладаг цэвэр тайгын бүс юм. Энэхүү бүс нутаг нь Монголын гэлтгүй Азийн эрдэс, шим тэжээлийн төв гэдгээрээ алдартай. Ийм л онгон байгалиас эхтэй дээд зэргийн "Vio Millenia" брэндийг "М-Си-Эс Кока-Кола" компани олон улсад экспортлох гэж байна. Мөн дэлхийн 200 гаруй улсад бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэн борлуулдаг "Кока-Кола" компанийн албан ёсны брэнд VIO нэрийн дор үйлдвэрлэн савлагдаж байгаа Монголын анхны бүтээгдэхүүн гэдгийг онцлох нь зүйтэй. Ингэснээр бид дэлхийн зах зээлд савласан цэвэр усаа экспортод гаргах үүд хаалга нээгдэж, үүнийг "М-Си-Эс Кока-Кола" компани түүчээлж байна.

Тус компани байгалийн эрдэст усаа эхний ээлжид Хонконгийн зах зээлд гаргахаар төлөвлөжээ. Одоогоор экспортын бэлтгэл ажлууд хийгдэж байгаа аж. Цаашлаад Хятадын бусад зах зээлд амжилттай гаргасны дараа Япон, Солонгос зэрэг улс руу экспортлохоор зорьж байна.

"Vio Millenia" брэндийн байгалийн эрдэст усны үйлдвэрийн шавыг Сэлэнгэ аймгийн Мандал суманд өнгөрсөн оны наймдугаар сард тавьж байсан бол 2023 оны зургаадугаар сарын 23-нд буюу хэдхэн хоногийн өмнө нээлтээ хийгээд байна. Уг үйлдвэр бүрэн автомат, жилд 17 мянган тонн ус савлах хүчин чадалтай бөгөөд олон улсын стандартын дагуу байгалийн эрдэст усыг эх үүсвэр дээр нь савладаг гэдгээрээ онцлог, давуу талтай.

Ийнхүү таныг сэргээж тансаг мэдрэмж өгөх "Vio Millenia" байгалийн эрдэст ус тун удахгүй олон улсад танигдах гэж байна. ■

Ард кредит ББСБ

Финтек ба **Phyigital** түйвээлт

Г.ТЭЛМЭН

Гүйцэтгэх захирал, Ард Кредит ХК

Банк бус санхүүгийн байгууллага нь дан ганц зээл хэмээх үйл ажиллагаагаар ойлгогддог байсныг Ард Кредит ББСБ ХК халж, өнгөрсөн 11 жилийн түүхэнд салбартаа түүчээлж шинэлэг бүхний өнгө нь байж ирлээ. Бид Санхүүгийн зохицуулах хорооноос авсан тав, Монголбанкнаас авсан хоёр тусгай зөвшөөрлийн хүрээнд зээл, итгэлцэл, гадаад мөнгөн гуйвуулга,

Шинэ төрлийн санхүүжилтийн үйлчилгээ болох "СКОПА" төсөл хэрэгжүүлж байна

валют арилжаа, цахим мөнгө ба төлбөр тооцоо, картын үйлчилгээгнэг сая гаруй харилцагчдааа хүргэдэг тэргүүлэх финтек компани болон өргөжжээ.

Ард Кредит ББСБ ХК олон нийтэд нээлттэй хувьцаат компани болсноос хойш жил бүр Монголын Хөрөнгийн Биржийн ТОП-20 индекс болон нэгдүгээр ангилалд багтсан уламжлалт амжилтаа хадгалсаар байна. Үүгээр зогсохгүй эгнээндээ хамгийн их буюу 13 мянга гаруй хөрөнгө оруулагчдыг нэгтгэсэн банк бус санхүүгийн байгууллага юм.

Бид инновац болон технологийн шинэ шийдлүүд хүний амьдралыг хөнгөвчилнө гэдэгт итгэдэг. 2022 онд "Ард Кредит" Монгол улсад анх удаа үйлдвэрлэгч, нийлүүлэгч, бизнес эрхлэгч, эцсийн хэрэглэгчийг холбосон нийлүүлэлтийн гинжин хэлхээний шинэ төрлийн санхүүжилтийн үйлчилгээ болох СКОПА төслийг хэрэгжүүлж, малчдад зориулан хөнгөлөлттэй зээл, харилцагч нартаа зориулан Pick n Pay хүүгүй, шимтгэлгүй худалдан авалтын зээлийн бүтээгдэхүүн гаргалаа. Мөн Surfake гүйлгээ бүрээсээ хуримтлал үүсгэх боломжтой бүрэн цахимжсан хуримтлалын үйлчилгээг Ард Аппад нэвтрүүлэв.

2022 оны эцэст Монголбанкнаас карт гаргагчийн тусгай зөвшөөрөл авсан. Энэ нь 2017 онд салбартаа анхлан Ко-брэнд кредит карт гаргаж байсантай адил бөгөөд салбартаа анхдагч карт гаргагч болж салбарын хөгжлийг түүчээлэх амжилтаа бататгасан үйл явдал байлаа.

Бид компанийн 2023-2025 оны буюу дунд хугацааны зорилтыг шинэчлэн боловсруулж, бүтээгдэхүүн үйлчилгээгээ харилцагчид, олон нийтэд илүү хүртээмжтэй үзүүлэх зорилгоор хүн болон технологийн хосолмол PHYGITAL (Physical + Digital) хэлбэрийг хөгжүүлэн ажиллаж байна. 2023 онд бид илүү шинийг эрэлхийлж, хувьцаа эзэмшигч, хөрөнгө оруулагчдааа өндөр өгөөж хүртээж, харилцагчдааа олон таатай, хэрэгцээг нь бүрэн хангахуйц бүтээгдэхүүн үйлчилгээ, боломжийг нэвтрүүлж, салбараа манлайлан ажиллана гэдэгт итгэлтэй байна. ■

MONGOLIA
ECONOMIC FORUM
WELCOME
TO MONGOLIA

PARTNERS

ХАМТДАА
ТҮРҮҮЛЖ АЛХАНА

Одоогийн бидний ололт амжилт
Ирээдүй цагийн өв соёл

PERFECT SERVE FOR PERFECT OC

"Coca-Cola" is a registered trademark of The Coca-Cola Company.

MSM

ТАВ ТУХТАЙ АЯЛАЛД
ХАМТДАА

Аюулгүй бөөдөл | Шуурхай үйлчилгээ | Тав тухтай зорил

tapatrip.com

ureca

Welcome to
MONGOLIA

